

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ESKİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

KARADAĞ ÇEVRESİNDEKİ TUNÇ ÇAĞI HÖYÜKLERİNİN
ÖZELLİKLERİ

EMİRE NİHAL ÇELİKKAYA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

DR. ÖĞR. ÜYESİ HATİCE GÜL KÜÇÜKBEZCİ

Konya 2023

ÖNSÖZ

Tez çalışmamızda, Karadağ çevresinde yer alan Tunç Çağı höyüklerinin özellikleri incelenmiştir. Çalışmamızda asıl konumuz Karadağ çevresinin Tunç Çağı kültürünü yansıtan höyükler açısından zenginliğini yansıtmak olup, Karadağ'ın bu yerleşimlerin kurulmasında ne ölçüde etkili olduğunu oraya koymak amaçlanmıştır.

Tez konumuz dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Karadağ'ın yapısal özelliğini anlamak adına jeolojisi ve jeomorfolojisi incelenmiştir. İkinci bölümde bölgenin iklimi, bitki örtüsü, topografyası ve hidrografyası anlatılmıştır. Üçüncü bölümde bölgenin erken dönemlerden Tunç Çağı sonuna kadar durumu ve Karadağ'ı çevreleyen Tunç Çağı höyükleri ele alınmıştır. Dördüncü bölümde ise Karadağ'ın bölgedeki yerleşimlerin kurulmasındaki etkileri güvenlik, inanç, flora, fauna, tarım, hayvancılık ve ticari alt başlıkları altında tartışılmıştır.

Tez konumu seçmem de bana yol gösteren, aynı zamanda çalışmamda gerekli yardımlarını esirgemeyen hocam Dr. Öğr. Üyesi Hatice Gül Küçükbezi'ye ve tez yazım sürecimde bana destek olan ailem ile arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

Karaman ilinin sınırları içinde kalan Karadağ, dört farklı volkanik evreden oluşan sönmüş bir volkanik dağ kütesidir. Etrafındaki düzlüklerden belirgin bir şekilde aniden yükselen Karadağ, bölgeye hâkim bir konumdadır. Karadağ jeolojik, jeomorfolojik, iklim ve bitki örtüsü bakımından çeşitlilik göstermektedir. Bu çeşitliliği sayesinde Karadağ çevresi tarihin en eski dönemlerin bu yana insanların yerleşim için tercih ettiği bir bölge olmuştur. Karadağ'ın eteklerinde tarih öncesine ait çok sayıda höyük tespit edilmiş olup, özellikle Tunç Çağı'nda bu yerleşimlerin sayısında bir artışın yaşandığı gözlemlenmektedir.

Çalışmamızda, Karadağ çevresindeki Tunç Çağı höyüklerinin özellikleri üzerinde durulmuştur. Karadağ ve çevresinde yer alan höyükler ile ilgili olarak daha önce yapılan çalışmalar bulunmaktadır. Fakat yapılan çalışmalarda Karadağ ve yerleşimler ayrı konular olarak incelenmiştir. Çalışmalar daha çok yüzey araştırmaları ve Karadağ'ın tek başına konu edinilmesinden oluşmaktadır. Höyüklerin bu çevrede kurulmasında ve yoğunlaşmasında Karadağ'ın etken bir unsur olması gerekmektedir. Çalışmamızdaki amaç da höyüklerin bu bölgede kurulmasında ve yoğunluk olarak dağın eteklerinde bulunmasında, Karadağ'ın sağladığı imkânları ve yerleşimlerin seçilmesinde oynadığı rolü ortaya koymaktır. Yine Karadağ çevresindeki Tunç Çağı yerleşimlerinin kültürel gelişim ve önemine dikkat çekerek, bölgenin tarihsel sürecine katkıda bulunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Karaman, Karadağ, Höyük, Tunç Çağı.

ABSTRACT

Located within the borders of Karaman province, Karadağ is an extinct volcanic mountain mass consisting of four different volcanic phases. Rising abruptly from the plains around it, Karadağ dominates the region. Karadağ shows diversity in terms of geology, geomorphology, climate and vegetation. Thanks to this diversity, the area around Karadağ has been a region preferred by people for settlement since the earliest periods of history. Many prehistoric mounds have been identified on the outskirts of Karadağ, and it is observed that there was an increase in the number of these settlements, especially during the Bronze Age.

In our study, the characteristics of the Bronze Age mounds around Karadağ were emphasized. There are previous studies on the mounds in and around Karadağ. However, in the studies, Karadağ and the settlements were examined as separate subjects. The studies mostly consist of surveys and the subject of Karadağ alone. Karadağ should have been an active factor in the establishment and concentration of the mounds in this environment. The aim of our study is to reveal the opportunities provided by Karadağ and the role played by Karadağ in the establishment of the mounds in this region and the fact that they are mostly located at the foot of the mountain. It is also to contribute to the historical process of the region by drawing attention to the cultural development and importance of the Bronze Age settlements around Karadağ.

Keywords: Karaman, Karadağ, Mound, Bronze Age.

KISALTMALAR

ATKÇ: Asur Ticaret Kolonileri Çağı

ETÇ: Erken Tunç Çağı

DÇ: Demir Çağ

GKÇ: Geç Kalkolitik Çağ

OTÇ: Orta Tunç Çağı

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
KISALTMALAR.....	v
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	viii
GİRİŞ.....	1
1. KARADAĞ'IN JEOLJİK, JEOMORFOLOJİK VE COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ.....	3
1.1. Jeolojik Özelliği.....	3
1.2. Jeomorfolojik Özelliği.....	7
1.3. İklim Özellikleri.....	10
1.4. Bitki Örtüsü.....	12
1.4.1. Florası.....	14
1.4.1.1. Boya Bitkileri.....	15
1.4.1.2. Endemik Bitkiler.....	15
1.4.1.3. Peyzaj Bitkileri.....	15
1.4.1.4. Tıbbi Bitkiler.....	16
1.4.1.5. Yem Bitkileri.....	16
1.4.1.6. Zehirli Bitkiler.....	16
1.4.2. Fauna.....	17
1.5. Hidrografya.....	17
1.6. Topografyası.....	20
2. KARADAĞ ÇEVRESİNDEKİ TUNÇ ÇAĞI HÖYÜKLERİ VE ÖZELLİKLERİ.....	23
2.1. Eminler Höyük:.....	26
2.2. İslihihar I Höyük:.....	27
2.3. İslihihar II Höyük:.....	28
2.4. Kaşoba Höyük:.....	28
2.5. Kıbrıs/Kanaç Höyük:.....	29
2.6. Kisecik Höyük:.....	30
2.7. Mandason Höyük:.....	31
2.8. Osmaniye Höyük:.....	31
2.9. Osmaniye Höyüğü II:.....	32
2.10. Pınarbaşı Höyük:.....	33
2.11. Susan/Sisan Höyük:.....	34

2.12. Süleymanhacı Höyük:.....	34
3. KARADAĞ'IN ÇEVRE YERLEŞİMLER AÇISINDAN POTANSİYELİ	36
3.1. Ekonomi.....	37
3.1.1. Tarım Faaliyetleri	37
3.1.1.1. Bağcılık	41
3.1.1.2. Bölgenin Florasının Kullanım Alanları	42
3.1.2. Hayvancılık Faaliyetleri	45
3.1.2.1. Avcılık Faaliyetleri	45
3.1.2.2. Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliği	46
3.1.2.3. Balıkçılık Faaliyetleri.....	47
3.1.3.4. Bölgenin Faunasının Kullanım Alanları	48
3.1.3. Ticaret.....	49
3.1.3.1. Bölgenin Ticari Yollar Üzerindeki Konumu	49
3.1.3.2. Bölgede Ticareti Yapılan Ürünler.....	52
3.2. Güvenlik ve Savunma.....	54
3.2.1. Karadağ Üzerindeki Askeri Kaleler	56
3.3. İnanç ve Kült	60
SONUÇ	64
KAYNAKÇA	69

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Karadağ'ın fiziki haritası	3
Şekil 2: Karadağ'ın patlama evreleri.....	6
Şekil 3: Karadağ ve çevresinin jeomorfolojik haritası	8
Şekil 4: Karadağ ve çevresinin yıllık ortalama sıcaklık dağılışı haritası	10
Şekil 5: Karadağ ve çevresinin yıllık ortalama yağış dağılışı haritası	11
Şekil 6: Karadağ ve çevresi bitki vejetasyon haritası.....	13
Şekil 7: Eski Konya Gölü'nün en yüksek su seviyesi ve çekilme evresini gösteren harita	18
Şekil 8: Karadağ ve çevresinin hidrografi haritası	19
Şekil 9: Karadağ ve çevresinde toprakların dağılışı haritası	21
Şekil 10: Karaman sınırları içindeki Tunç Çağı yerleşimleri.....	26
Şekil 11: Eminler Höyük.....	27
Şekil 12: İslıhisar I Höyük.	28
Şekil 13: İslıhisar II Höyük.	28
Şekil 14: Kaşoba Höyük.....	29
Şekil 15: Kıbrıs/Kanaç Höyük	30
Şekil 16: Kisecik Höyük.	30
Şekil 17: Mandason Höyük.....	31
Şekil 18: Osmaniye Höyük	32
Şekil 19: Osmaniye II Höyüğü.....	32
Şekil 20: Pınarbaşı Höyük.....	33
Şekil 21: Susan/Sisan Höyük	34
Şekil 22: Süleymanhacı Höyük.....	35
Şekil 23: Canhasan Höyüklerinde tespiti yapılan havan taşları.	39
Şekil 24: Ortaoba köyünde bulunan ve tahıl üretimi ile ilişkisi olduğu düşünülen yazıt.....	41
Şekil 25: Bağcılık faaliyetlerine dair bir kabartma	42
Şekil 26: Değle Ören Yeri'ndeki çift sürme sahnesi	47
Şekil 27: Karadağ 1 ve 2 yazıtları	57
Şekil 28: Candartepe ve Madendağ (Gözdağ) görünümü	58
Şekil 29: Kızıldağ ve Kızılıhisar'ın görünümü.	58
Şekil 30: Başdağ Askeri Yapıları ve Roma Havuzu	59
Şekil 31: Karadağ- Mahalaç Kilisesi, Hitit sunağı üzerine inşa edildiği düşünülen kilise	62
Şekil 32: Karadağ Binbir Kilise yapıları	64

GİRİŞ

Karaman'ın 20 km kadar kuzeyinde konumlanan Karadağ, sönmüş bir volkanik dağ kütesidir. Karadağ, dört farklı volkanik patlama sonucunda meydana gelmiştir. Karadağ etrafını çevrelemekte olan Karaman Ovası, Konya Ovası ve Hotamış Bataklığı gibi düzlüklerden belirgin bir şekilde aniden yükselmekte olup, çok sayıda tepe ile bu tepeler arasında teşekkül eden vadilerden oluşmaktadır. Karadağ, ovaya hâkim ve stratejik bir noktada konumlanmaktadır.

Karadağ jeolojik, jeomorfolojik, iklim ve bitki örtüsü bakımından çeşitliliğe sahiptir. Bu çeşitliliği sayesinde Karadağ ve çevresi tarihin en erken evrelerinden bu yana insanların yerleşim için tercih ettiği bir bölge olmuştur. Öyle ki Karadağ'ın eteklerinde tarih öncesine ait çok sayıda höyük tespit edilmiştir. Bu höyüklerin sayısında Tunç Çağı'na gelindiğinde dikkat çekici bir artış yaşanmıştır. Yerleşimlerin özellikle bu alanda kurulmasında ve yoğunlaşmasında Karadağ önemli bir rol oynamış olmalıdır.

Karadağ ve çevresindeki yerleşimler, çok sayıda araştırmacının dikkatini çekmiş ve bölgede çok sayıda çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar çeşitli alanlarda olup, genellikle Karadağ ve yerleşimlerin ayrı olarak incelenmesinden oluşmaktadır. Bundan kaynaklı olarak bölgede kurulan yerleşimler için Karadağ'ın ne derece önemli olduğu konusunda bir boşluk bulunmaktadır. Karadağ ve yerleşimler arasındaki bağlantının kurulması, bölge tarihine yeni bir bakış açısı getirebilecektir.

Birinci bölümde Karadağ'ın yapısal özelliğini daha iyi aktarabilmek için önce jeolojisi ve jeomorfolojisi hakkında bilgi verilmiştir. Ardından coğrafi durumu aktarmak için iklimsel yapısı, bitki örtüsü, topografik ve hidrografik özelliklerine değinilmiştir. Bu bölümler için ilgili alanlarda yapılan çalışmalardan ve haritalandırmalardan yararlanılmıştır.

Tezimizin asıl konusunu oluşturan ve ikinci bölümde ele aldığımız Karadağ ve çevresindeki Tunç Çağı höyüklerini incelemek için yerleşimler de yapılan arkeolojik kazı ve yüzey araştırmalarındaki raporlardan aktarılan verilerden faydalanılmıştır. Bu bölümde bölgenin erken tarihlerden Tunç Çağı'nın sonuna kadar ki durumu ile ilgili olarak kronolojik sıra takip edilerek, kısa bilgiler verilmiştir. Ardından Karadağ'ı çevrelemekte olan Tunç Çağı höyüklerinin özellikleri anlatılmıştır. Yine höyüklerin yapısal özelliklerini yansıtmak adına görsel öğeler kullanılmıştır.

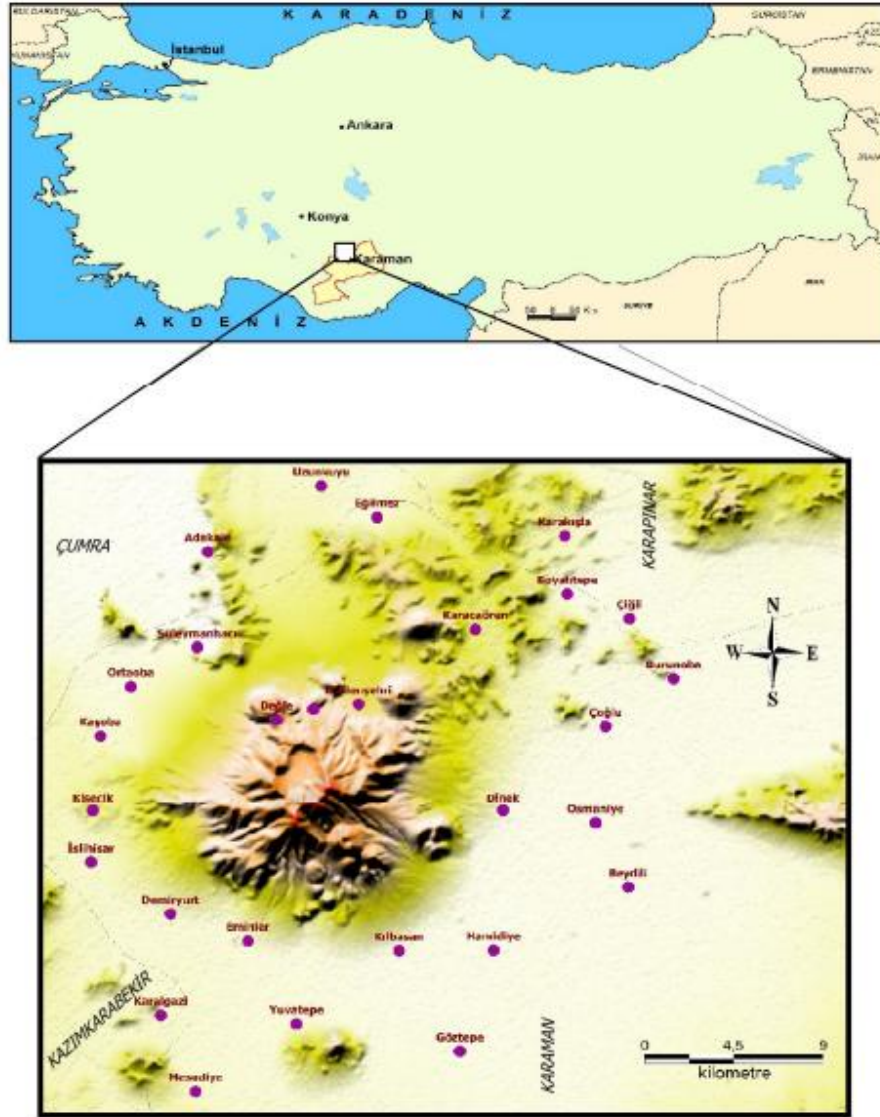
Üçüncü bölümde ise Karadağ'ın çevredeki yerleşimler için potansiyeli ekonomi, güvenlik ve inanç alt başlıkları altında tartışılmıştır. Bu konular için ilgili alan kaynaklardan bilgiler alınmıştır. Tezimizin alt başlıklarını tartışırken bilgiler kronolojik olarak verilmiştir. Ele aldığımız Tunç Çağı höyüklerinde kazı çalışmaları bulunmadığı için döneme dair kapsamlı buluntular mevcut değildir. Bundan kaynaklı olarak bu bölümde döneme ilişkin doğrudan kaynaklar konusunda yetersizlik bulunmaktadır. Bu eksiklik giderilmek için öncelikli olarak Karadağ ve çevresinde kazı yapılan yerleşimlerin erken dönem verilerinden örnekler aktarılmıştır. Bölgenin Tunç Çağı'ndaki durumu ve önemi ise Asur Ticaret Kolonileri Çağı ve Hitit dönemine ait belgelerden öğrenilen bilgiler harmanlanarak, değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme bölgenin potansiyeli ve döneme ilişkin bağlantıları ile sağlanmaya çalışarak, sonraki dönemlere tarihlenen kaynaklardaki bilgilerle örneklendirmeler yapılarak desteklenmiştir.

Çalışmamızda amacımız, Karadağ çevresindeki Tunç Çağı höyüklerinin dokusu üzerinde durmaktır. Bununla birlikte bölgede yer alan Tunç Çağı yerleşimlerinin özellikle Karadağ çevresinde yoğunlaşmasında, Karadağ'ın hangi ölçüde rol oynadığı ve yerleşimleri nasıl şekillendirdiğini ortaya koymaktır. Bu görüşümüzü desteklemek için Karadağ'ın etkileri güvenlik, inanç, tarım, hayvancılık ve ticaret faktörleri üzerinden incelenmiştir. Konumuz için ilk olarak yüzey araştırmaları ve kazı raporlarından, sonrasında bölge hakkında yazılmış olan eser, makale ve tezlerden yararlanılmıştır. Bu kaynakların temini için başta Selçuk Üniversitesi Kütüphanesi olmak üzere TTK Kütüphanesi, Millet Kütüphanesi ziyaret edilmiştir. Höyüklerin tanıtımında Karaman Kültür Bakanlığı'nın internet adresinden yararlanılmıştır. Yine höyüklerin özellikleri için tarafımızdan arazi çalışması gerçekleştirilerek, bölge halkından bilgi toplanmış ve fotoğraflamalar yapılmıştır. Karaman Müzesi'nde sergilenen buluntularda gözden geçirilerek, gerekli görsel materyaller için incelemeler yapılmıştır. Aynı zamanda çalışmamızda verilen bilgileri destekleyici haritalar kullanılmıştır.

1. KARADAĞ'IN JEOLJİK, JEOMORFOLOJİK VE COĞRAFI ÖZELLİKLERİ

1.1. Jeolojik Özelliği

Karaman'ın merkezinden yaklaşık 20 km kuzeydoğusuna ve Konya'nın 80 km güneydoğusuna konumlanan Karadağ, sönmüş bir volkanik dağ kütesidir. Orta Anadolu volkan kuşağının güneybatı ucunda yer alan Karadağ volkan konileri, en yaşlı birimlerden biridir. Karadağ'ın çevresindeki düzlük alanlar olan; Karaman Ovası, Konya Ovası ve Hotamış bataklığı düzlükleri içinde belirgin bir şekilde yükselmekte olduğu görülmektedir (Akkuş, 1987, s. 37; Akkuş-Kılıç, 2012, s. 2; Işık, 1994, s. 8-9).

Şekil 1: Karadağ'ın fiziki haritası (Erkocaoğlu, 2018, s. 2).

Karadağ her ne kadar dışarıdan tek bir volkan konisi gibi görünse de Mahalaç Tepesi (2288 m), Kızıl Tepe (2211 m), Yelibel Tepe (2200 m) ve Başdağ Tepe (2230 m) olmak üzere dört ayrı koniden meydana gelmektedir. Koniler, birbirini etkileyen ve farklı zamanlar

da gerçekleşen fazlardan oluşmuştur (Uysal, 1969, s. 8; Işık, 1994, s. 9; Akkuş-Kılıç, 2012, s. 15; Erkocaoğlu, 2018, s. 57; Tapur, 2009, s. 24). Karadağ üzerinde gerçekleştirilen çalışmalarda genellikle püskürme yaşının tespit edilmesi amaçlanmış ve püskürme yaşı için bazı görüşler öne sürülmüştür. Bu görüşlere göre püskürmenin üst miyosende başladığı, en şiddetli safhasını Pliyosen ve Kuvaterner'de yaşadığı, böylece volkanik faaliyetlerin Miyo-Pliyosen tarihli olması gerektiği üzerinde durulmuştur. Karadağ'ı oluşturan püskürmenin yaşı kesin olmasa da dağın etrafını saran Neojen kireç taşlarının çokluğu, püskürmenin Neojen içinde başladığı ve Pleistosen sonuna kadar devam ettiğini düşündürmektedir. Volkanik kayaların temelini yoğunlukla limnik Neojen birimlerden olması bu durumu destekler niteliktedir. Bu Neojen kütlerinin bir kısmının püskürme sonucu ortan kalktığı, bir kısmının da lavlarla örtülmüş olduğu görülmektedir (Akkuş, 1987, s. 37-38; Tapur, 2009, s. 24).

Karadağ üzerindeki birimler sedimanter ve volkanik kaya birimleri olarak ikiye ayrılırlar. Sedimanter birimlerin temelini permien yaşlı Kızılören formasyonu oluşturmaktadır. Bu birimin üstünü Üst Kretase yaşlı Karamanoğlu formasyonu ve Süleymanhacı kireçtaşları örtmektedir. Bu birimlerin üzerlerinde ise Pliyosen yaşlı Üçbaş formasyonu bulunmaktadır. Neojen-Kuvarter yaşlı Karadağ volkanik aktiviteleri, bu sedimanter grupları keserek yükselmektedir (Erkocaoğlu, 2018, s. 31; Işık, 1994, s. 6; Özyaytekin, 2002, s. 38). Karadağ volkanik bölgesi tamamıyla lav örtüleri ve piroklastik birikintilerden meydana gelmektedir. Bu oluşum Pliosen ve Kuaterner boyunca dört evre şeklinde görülen magmato-freatik püskürmeler ile ortaya çıkmıştır. Karadağ volkanik yöresinin periyodun ürünü, ufalanma yüzeylerinde ve yerel aşınım yüzeylerinde kolaylıkla ayırt edilebildiği için tüm volkanik aktivitelerini incelemek için eşsiz bir örnektir (Ermin, 2005, s. 26).

İlk defa Kızılören (Konya) mevkiinde tespit edildiği için bu isimle anılan Kızılören formasyonu, Mercik köyünün yaklaşık 2 km güneydoğusunda Bozdağ ve Tilki kayası mevkileri arasında kalan dar alanda yüzeylenmektedir. Birimin rengi boz siyahımsı, çoğu zaman karbonat breşi şeklinde ve hafif kristalizedir. Yapılan incelemelerde birimin yaşı Permien olarak belirlenmiştir. Kızılören formasyonu uyumsuz olarak Karamanoğlu formasyonu tarafından örtülmüştür (Işık, 1994, s. 6; Erkocaoğlu, 2018, s. 11).

Kızılören formasyonunu örten Karamanoğlu formasyonu da Mercik köyünün 2 km kadar güneydoğusunda ve volkanitler arasında, çok dar bir alanda yüzeylenmektedir. Birim diyabaz parçaları, radyolarit ve değişik kireçtaşı parçaları içeren filiş oluşukları şeklinde gözlenmiştir. Araştırmacılar tarafından farklı isimlerle adlandırılan birimin, yapılan

incelemelerle Üst Kretase yaşlı olduğunu anlaşılmıştır (Işık, 1994, s. 8; Erkocaoğlu, 2018, s. 13).

Süleymanhacı kireçtaşı biriminin genellikle Karadağ'ın kuzey ve batı kesimleri ile Süleymanhacı köyü ve Çatdağ etrafında yaklaşık 30 km²'lik bir alanda yüzeylemektedir. Birim beyazımsı gri, gri kahverengimsi ve beyaz renklindedir. Yer yer siyah renkli bantlar ihtiva etmekte olup tamamen kristalizedir. Birimin yaşı Üst Kratese olarak hesaplanmıştır (Erkocaoğlu, 2018, s. 13; Işık, 1994, s. 8-9).

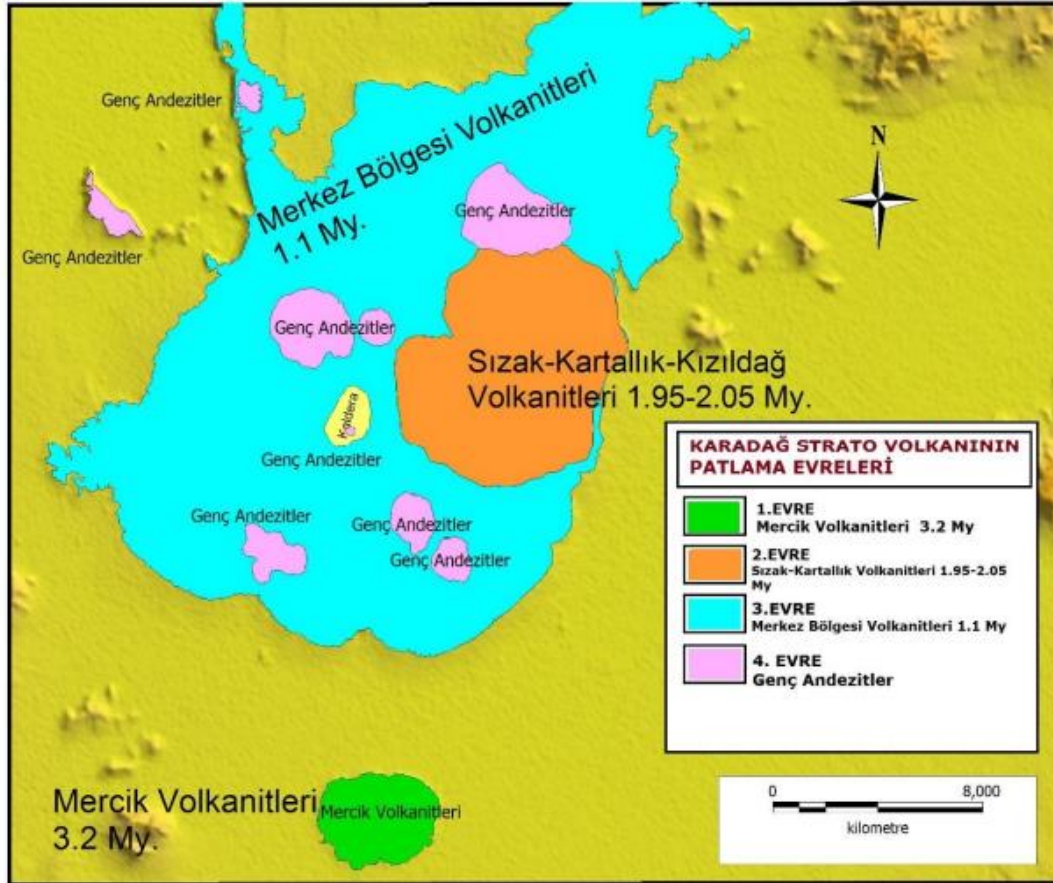
Üçbaş formasyonu Mercik köyü güneyinde ve Bahar Tepe yöresinde dar bir alanda yüzeylemektedir. Bölgede Üçbaş formasyonu konglomeralarla başlamakta, üste doğru kumtaşı seviyeleri ve gölsel nitelikli kireçtaşlarına geçiş göstermektedir. Konglomeralar, radyolarit, kuvars, kireçtaşı çakıllarından oluşmaktadır. Konglomeralar üzerinde kırmızı renkli kumtaşı tabakası yer almaktadır. Kumtaşının taneleri; kuvars, feldispat, epidot, klorit ve kayaç parçalarından ibarettir. Çalışmalarda birimin "Planarbir cornu" ve "Ostrea crassissima" fosillerini bulundurduğu için Neojen yaşlı olduğu anlaşılmıştır. Karadağ volkanikleri ise bu birimin üstünü örtmektedir (Işık, 1994, s. 10; Erkocaoğlu, 2018, s. 14).

Karadağ volkaniklerinin ilk magmatik etkinliğini Üst Pleistosen'de başlayıp Kuantere kadar devam eden Mercik volkanitleri oluşturmaktadır. Bu volkanitler Karadağ'ın güneyinde, Mercik ve çevresinde yüzeylemektedir. Neojen tabakaların üzerine yayılmış olan birim tek bir püskürme ile oluşmuştur. Sert ve yuvarlak görünüme sahip olan Mercik volkanitleri, siyah renktedir. Radyometrik incelemelerde, birimin Karadağ'ın en yaşlı volkanitleri olduğu ve 3.2 Milyon yıla tarihlendirildiği sonucuna ulaşılmıştır (Akkuş-Kılıç, 2012, s. 11; Özaytekin, 2002, s. 38; Ermin, 2005, s. 27; Işık, 1994, s. 12).

Karadağ'daki ikinci magmatik etkinliği Sızak-Kartallık-Kızıldağ evresi oluşturmaktadır. Sızak, Kartallık, Kızıldağ tepeleri üzerinde ve Karadağ'ın kuzeydoğusunda genişçe bir alanda yüzeylemektedir. Birimin volkanik kayaçları; pembe gri, kırmızı gri ve beyaz gri renktedirler. Kayaçlar sert, orta ve ince taneli yapıya sahip olabilmektedir. İncelemelerde kayaçların içeriğinde ojit, honblend, biotit, plajiyoklaz, epidot, klorit, apatit ve opak mineraller olduğu gözlemlenmiştir. Radyometrik sonuca göre ise birimin yaşı yaklaşık 1,95- 2,05 milyon yıl olarak hesaplanmıştır (Akkuş-Kılıç, 2012, s. 11; Ermin, 2005, s. 28; Işık, 1994, s. 17; Özaytekin, 2002, s. 38-39).

Karadağ'ın üçüncü magmatik etkinliğini Merkez Volkanitleri oluşturmaktadır. 2 km uzunluğunda ve yaklaşık 1,5 km genişliğindeki Uluçukur Kalderası ile çevresindeki birkaç

volkanik domdan meydana gelmektedir. Merkez Volkanitlerinin ilk safasının da ortaya çıkan lavlar, çıkış tepesini kapatmış ve bu kapanma ile artan basınçla bir patlama meydana gelmiştir. Gerçekleşen patlamada kaldera oluştuğu gibi açılan delikten lav cürufu kül ve kayaç parçaları magmadan gelen basınçlı gazlarla püskürmüştür. Bu püskürme sonucunda oluşan priklastikler, “base surge”leri oluşturmuşlardır. Yapılan radyometri sonuçlarına göre birimin yaşı 1,1 milyon yıl olarak hesaplanmıştır (Akkuş-Kılıç, 2012, s. 11-12; Işık, 1994, s. 18-21; Ermin, 2005, s. 29; Özaytekin, 2002, s. 39).

Şekil 2: Karadağ'ın patlama evreleri (Erkocaoğlu, 2018, s. 49).

Karadağ'ın son magmatik etkinliğini ise bölgenin en genç birimi olan Değle ve Bozdağ Volkanitleri meydana getirmektedir. Aynı zamanda bu birim bölgenin en yüksek seviyelerini oluşturmaktadır. Merkez evrenin güneyinde, Bozdağ ve Değle çevresinde yayılmış durumdadır. Değle ve Bozdağ volkanitleride bir çıkış merkezine bağlıdır. Gerçekleşen bu ilk aktivitede kısa süreli bir lav çıkışı olmuş ve bu lavlar çıkış noktasını kapatmıştır. Kapanmanın ardından gaz basıncının az olması nedeniyle bir patlama meydana gelmemiştir. Böylece Karadağ'ın son volkanik faaliyeti meydana gelmiştir. Değle kayaçları koyu gri, kahverengi, pembemsi gri ve beyazımsı gri renklindedir. Bozdağ

volkanikleri ise beyazımsı gri bir renge sahiptir. Yapılan çalışmalarda volkanitlerin yaşı Üst Pleistosen olarak hesaplanmıştır (Akkuş-Kılıç, 2012, s. 13; Işık, 1994, s. 22-25; Ermin, 2005, s. 30-31; Özyaytekin, 2002, s. 39).

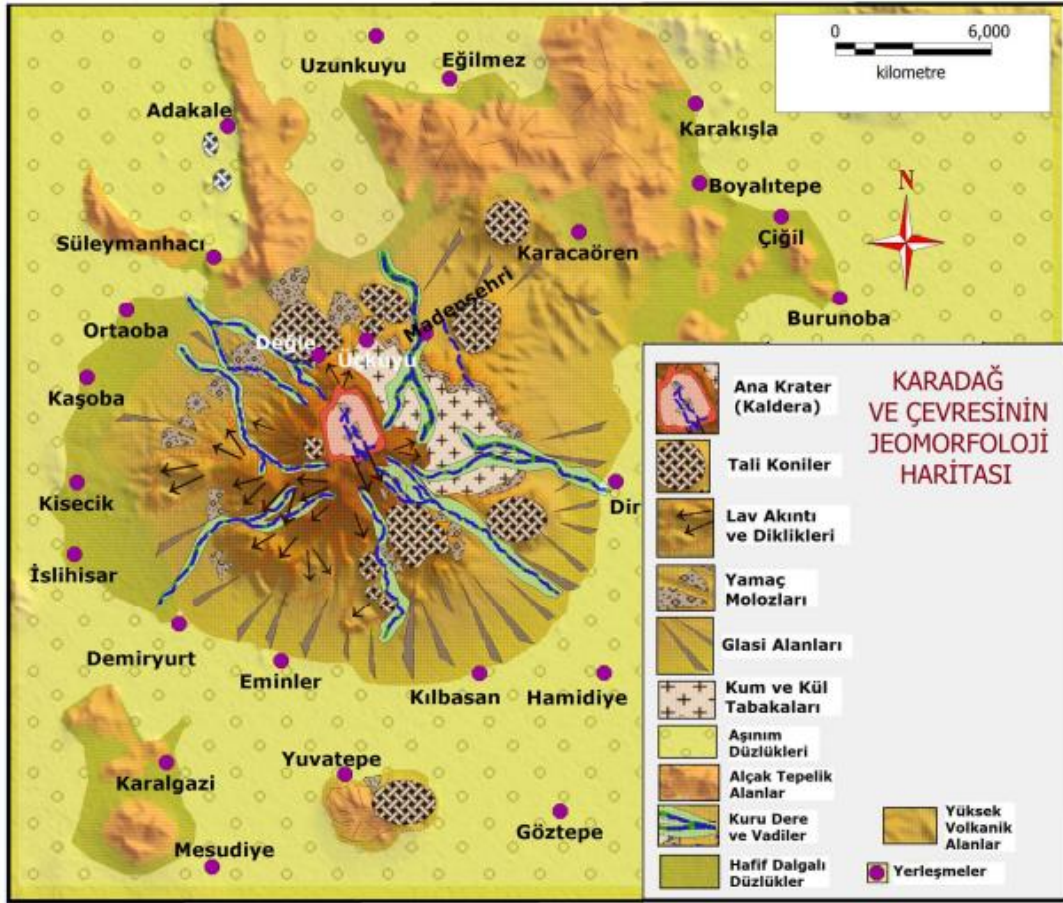
1.2. Jeomorfolojik Özelliği

Eski göl depolarının ortasında büyük bir yükselti halinde olan Karadağ, Paleozoik kalkerlerden oluşan yüksek kesimleri ile andezit, dasit ve bazaltlardan oluşmaktadır (Uysal, 1969, s. 6). Jeomorfolojik olarak incelendiğinde üzerinde gelişmiş volkanik birimler, derince yarılmış vadiler, ana volkana birleşmiş koniler ile ayrı yükselen volkanik alanlar ve alçak tepelik alanlar bulunmaktadır. Merkezi volkanik sahanın etrafı ise kuzeybatıda Konya Ovası, güney, doğu ve güneydoğu kesiminde yer alan Karaman Ovaları ile çevrilmiş durumdadır (Erkocaoğlu, 2018, s. 34). Karadağ andezit, dasit ile bazaltlardan oluştuğu ve koyu renkli görünümü nedeniyle “Karadağ” olarak adlandırılmış olması muhtemeldir (Akkuş, 1987, s. 40).

Karadağ, İç Anadolu Volkanik Sahası'nın en güney kesimini oluşturmakta ve bu volkan kuşağı içerisinde yer alan volkan koniklerinin yaş bakımından en eskilerinden biridir. Karadağ'ın batısındaki çökeller ile olan ilişkisine göre, Pliosen ve Kuaterner'de meydana gelmiş olması gerekmektedir. Bölge genel olarak lav örtüleri ve piroklastik birikintilerden oluşmuştur. Bunlar Pliosen ve Kuaterner boyunca dört periyod halinde görülen magmatofreatik püskürmeler ile gerçekleşmiştir. Bölgede genel olarak lav örtüleri ile kaplansa da dağın tamamı lavlardan oluşmuş değildir. Aralıklı zamanlarda gelişen volkan külü, lapilli ve tüf gibi piroklastiklerin püskürmeleri sonucu Karadağ'da, tabakalar halinde bulunan ve kolay aşınan gevşek litolojiler de bulunmaktadır. Oluşan bu lapilli, kül ve tüfler dağın alçak kesimlerini doldurarak lavların eğimlerine uygun şekilde merkezden çevreye doğru radyal bir tabakalanma meydana getirmişlerdir. Bu durumdan dağdan ilk çıkan materyallerin lavlar olduğu ve bir müddet sonra dağın, lapilli ve kül şeklinde materyaller püskürttüğü anlaşılmaktadır (Uysal, 1969, s. 8; Akkuş, 1987, s. 40; Ermin, 2005, s. 26-27).

Dış etkenlerden aşınan ve karmaşık bir yapıya sahip olan Karadağ kütlesi, uzaktan tek bir volkan konisi şeklinde görülse de dört ayrı koninin birleşiminden meydana gelmiştir. Bu dört ayrı koni, yer yer birbirlerini etkileyen birkaç fazda gerçekleşmiştir. Bu konilerden ilk meydana gelen Karadağ'ın merkezindeki Mahalaç Tepesi (2288 m), Kızıltepe (2211 m) ve Yellibel Tepesinin (2200 m) üzerinde bulunduğu konidir (Uysal, 1969, s. 8; Akkuş-Kılıç, 2012, s. 15; Erkocaoğlu, 2018, s. 34). Koninin ortasında büyük bir kaldera bulunmaktadır. Tepeler arasında kalan bu kalderanın eliptik bir görünümü olup, 2000 m uzunluğunda ve

yaklaşık 1000 m genişliğindedir. Ana krater sahası olan bu koninin batı yamacında 600 m çaplı bir başka krater sahası daha vardır. Bu krater sahası kaldera tabanından 130 m yukarıda bulunmakta ve merkezi kısmında da bir nek yer almaktadır. Nek Sahası, etrafında ortalama 50 m genişliğinde dairevi bir düzlükle çevrilmiştir. Ortadaki nek sahası andezitlerden meydana gelmiş ve değişik doğrultudaki tansiyon çatlakları ile son derece kırıklı bir yapıya sahiptir (Akkuş, 1987, s. 40-42).

Şekil 3: Karadağ ve çevresinin jeomorfolojik haritası (Erkocaoğlu, 2018, s. 51).

Mahalaç Tepesi ve Yellibel Tepesi güneyinde yer alan Başdağ, ana koninin zararına ve daha sonraki püskürmelerle meydana gelmiş bir başka konidir. Zirvesi 2200 m'ye ulaşmakta olan Başdağ konisi, ana koninin 1600 m'den daha aşağıda kalan güney yamacının bir kısmını ortadan kaldırmış ve ana koninin güneyinde ikinci bir büyük koni olarak ortaya çıkmıştır. Başdağ'ın merkezinde 300 m çapında bir krater yer alır. Bu kraterin taban kısmında bir de göl bulunmaktadır. Bu göl oluşumu herhangi bir kaynakla beslenmeyip, yağmur ve kar sularının birikmesiyle meydana gelmiştir. Yapılan çalışmalar ile Başdağ'ın en yeni koni olduğu ortaya koyulmuştur. Bu koninin güneybatısında yer alan 1620 m yüksekliğindeki

küçük Kara Tepe konisi de Başdağ konisi ile yaşıt olan bir konidir. Kara Tepe konisi, aynı zamanda bir tali konidir (Akkuş, 1987, s. 42; Akkuş-Kılıç, 2012, s. 15-16).

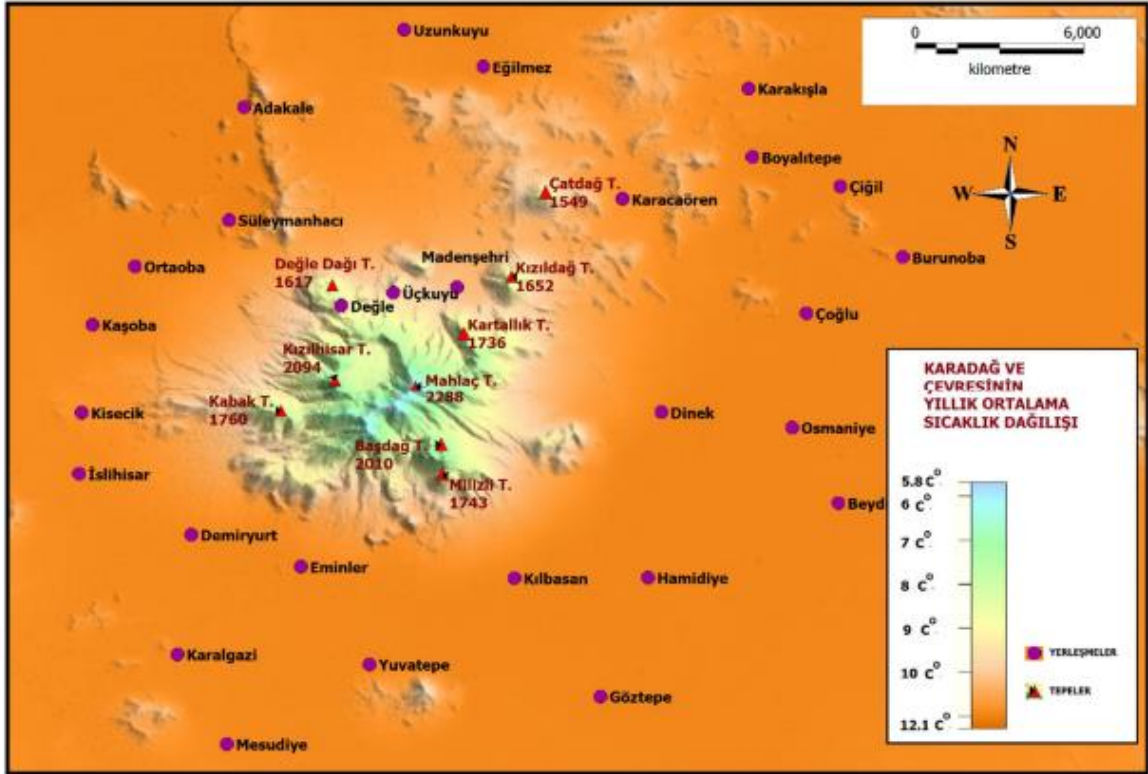
Bahsedilenlerden yola çıkarak sahadaki ilk volkanik faaliyetlerin Pliyosen’de meydana geldiği ve bugünkünden çok daha geniş bir alan kapladığı anlaşılmaktadır. Fakat daha sonra bu dağlık alan aşınarak ortadan kalkmış ve yerinde geniş bir göl oluşmuştur. Bu eski gölün, bugünkü Acıgöl vasıtasıyla Hotamış gölüne, dolayısı ile eski Konya gölüne bağlanmış olması olasıdır. Kisecik köyü batısındaki göl çökelleri içinde Dressensialar seyrek de olsa bulunması bu durumu desteklemektedir. Pleistosen’de saha, yeniden volkanik faaliyete açık hâle gelmiş ve çıkan volkanik maddeler eski volkanik sahanın yerindeki gölün merkezi kısmında yükselerek Karadağ kütlelerini oluşturmuştur. Eski göl suları ise bu yeni volkanik koniyi dairevi bir şekilde kuşatmıştır (Akkuş, 1987, s. 42; Akkuş-Kılıç, 2012, s. 16-17).

Karadağ ve çevresinin jeomorfolojisini tanımlarken yükselti, eğim ve yer şekilleri gibi özelliklerine de değinmek gerekmektedir. Karadağ’ın etrafı az yükseltiye sahip ovalık alanlar ile çevrili durumdadır (Uysal, 1969, s. 2; Erkocaoğlu, 2018, s. 34). Kuzeybatı kısmındaki alanların yüksekliği 980 m’ye kadar düşerken, kuzey ile kuzeydoğusunda yüksekliği yaklaşık 1000-1500 m olan alçak tepelerden oluşan bir arazi yükselmektedir. Batısı ve güney batısı da 1000-1100 m yükseklikte hafif engebeli arazilerden oluşmaktadır. Güney’inde bulunan Davda dağında yükseklik yeniden 1300 metreye ulaşırken, güneyinde ve doğusunda genişleyen Karaman Ovasının ortalama yüksekliği ise 1050 m’dir. Karadağ’ın merkezi olan Mahalaç’ta ise 2228 m kadar ulaşır (Erkocaoğlu, 2018, s. 34-36).

Karadağ Bölgesi’nde eğim; eteklerde en düşük seviyelerdeyken, tepelere doğru bu durum değişmektedir. Karadağ’ı çevreleyen Kılbasan, Yuvatepe, Kisecik, İslıhisar, Süleymanhacı, Adakale, Uzunkuyu, Eminler, Osmaniye, Mesudiye, Demiryurt, Dinek, Ortaoba, Çoğlu ve Kaşoba yerleşimleri eğimin en az %0-4 civarlarında olduğu düzlük alanlardır. Karadağ’ın en yüksek yerleri olan Mahalaç, Gökseki, Kızılhisar, Yelibel ve Karamangediği tepeleri boyunca ise eğim değerleri %30-35’in üzerine çıkmaktadır. Karadağ’ın püskürme evrelerine bağlı lav domlarının yapısal özellikleri, volkanik bacaların aşınım sonucu daha sert kütlelerinin varlıklarını devam ettirmesi ve lavın dazitik yapısı gereği sert olma gibi durumlardan dolayı bu kısımlarda eğim değerleri yüksektir (Erkocaoğlu, 2018, s. 39-41).

1.3. İklim Özellikleri

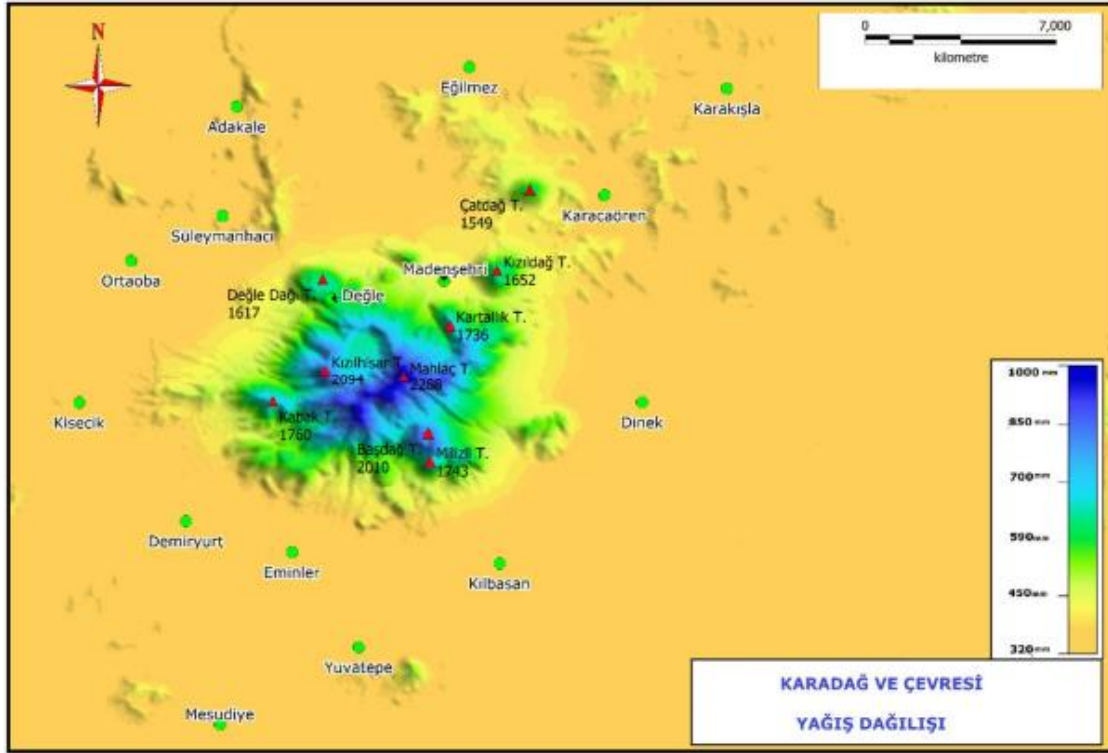
Karaman sınırları içinde kalan Karadağ, bölgenin sahip olduğu karasal iklim özelliklerini taşımaktadır. Karadağ'ın iklim değerleri, Karaman'da bulunan meteoroloji istasyonundan alınan veriler ile değerlendirilmektedir. Ayrıca Karadağ etrafındaki düz alanlardan aniden yükselmesinden kaynaklı olarak homojen bir iklime sahip olmadığı anlaşılmaktadır. Bu durum Karadağ üzerindeki floranın çeşitlilik göstermesini sağlamıştır. Yine dağın iklim özelliğini bakı, eğim ve yükselti gibi şartlar da etkilemektedir. Karaman Ovası, Orta Anadolu'nun karakteristik karasal iklim tipinin yanı sıra Orta Anadolu ve Akdeniz geçiş iklim kuşağında yer aldığı için bölgede Akdeniz ikliminin etkileri de gözlemlenebilmektedir. Karadağ'da da benzer şekilde karasal ikliminin egemen olmasının yanında Akdeniz iklim tipi özellikleri de mevcuttur (Ocakverdi-Ünal, 1991, s. 81; Erkocaoğlu, 2018, s. 70).

Şekil 4: Karadağ ve çevresinin yıllık ortalama sıcaklık dağılışı haritası (Erkocaoğlu, 2018, s. 80).

Sıcaklık değerleri bakımından Karaman ilinin sıcaklık değerleriyle benzer özellikler gösterse de Karadağ'ın sahip olduğu özel fiziki yapısı gereği farklılıklarda söz konusudur. Genel olarak Karaman ilinin yıllık sıcaklık değerleri ortalama 11,7 °C civarındadır. Sıcaklıklar ocak ayından itibaren devamlı bir yükseliş göstererek devam etmekte ve ağustos ayından sonra ise düşüşler başlamaktadır. Sıcaklıkların en düşük olduğu zamanlar aralık, ocak

ve şubat aylarıdır. En yüksek sıcaklıklar ise haziran, temmuz ve ağustos aylarında ölçülmektedir. Karadağ ve çevresinde de sıcaklıkların benzer değerlerde olduğu gözlemlenmektedir. Karadağ'ın çevresindeki ovalık alanlarından yüksek kesimlerine doğru sıcaklık ortalamaları yükseltiyeye bağlı olarak düşüş göstermektedir. Karadağ'ın en yüksek tepesi olan Mahalaç Tepe'de en düşük sıcaklıklar aralık, ocak, şubat ve mart aylarında ölçülmüştür. Dağın yıllık ortalama sıcaklığı ise 5,8 °C ile 12,1 °C arasında değişmektedir (Tapur, 2009, s. 30; Delen, 2005, s. 33; Erkocaoğlu, 2018, s. 79).

Şekil 5: Karadağ ve çevresinin yıllık ortalama yağış dağılışı haritası (Erkocaoğlu, 2018, s. 81).

Karaman Havzası, düşük yağış rejimine sahiptir ve yağışlar düzensizlik arz etmektedir. Yağışlar kış aylarında yoğunlukla kar şeklinde, ilkbahar aylarında da genellikle yağmur olarak düşmektedir. Aralık ve ocak aylarında yağış seviyesinde yükselme yaşanmaktadır. Aralık ve ocak aylarında yağışlar en yüksek seviyeye ulaşırken şubat, mart, nisan ve mayıs aylarında düzenli yağışlara dönüşmektedir. Yaz ayları ise yağışlar en düşük seviyelere inmektedir. Kışın yağışlar daha çok kar ve bahar aylarında da yağmur şeklinde görülmektedir. Nispi nem oranı sıcaklık değerleri ile ters orantılıdır. Kışları düşen sıcaklık karşısında nispi nem oranı yükselmekte, yazları artan sıcaklıkla da düşmektedir. Karadağ'ın yağış rejiminde de aynı özellikler gözlemlenmekle birlikte yükselti farkından kaynaklı olarak yüksek kesimler daha fazla yağış almaktadır. Alçak ovalık alanlardan Karadağ'ın yüksek kesimlerine doğru yağış miktarı artmakta ve dağın zirvesinde en yoğun hâline ulaşmaktadır.

Karadağ'da yağışın en fazla ölçüldüğü zamanlar şubat ayları olmuştur. Temmuz ve ağustos aylarında yağış oranı en düşük seviye izlemektedir (Tapur, 2009, s. 31-32; Ünal, 2012, s. 22; Erkocaoğlu, 2018, s. 81). Karadağ'da ölçülen yıllık ortalama yağış miktarı; 1033 m seviyesinde 319 mm, 1518 m seviyelerinde 589,8 mm'ye, 2018 m kesiminde 859,8 mm'ye ve zirve olan 2288 m kesiminde 1005.6 mm'ye kadar yükselebildiği ölçümlenmiştir (Erkocaoğlu, 2018, s. 81).

1.4. Bitki Örtüsü

Karaman'ın bitki örtüsünün oluşumunda iklim, toprak ve jeomorfolojik özellikler etkilidir. Karaman Ovası'nda İç Anadolu'da yer aldığı için karasal iklimin etkisi ile bozkır (step) bitki örtüsü yaygınlık göstermektedir. Özellikle yüksek kesimlerde de oldukça az olsa da meşe ve karaçamların olduğu ormanlar bulunmaktadır. Karaman'ın İç Anadolu ile Akdeniz arasındaki geçiş sahasında bulunması, bitki örtüsünde Akdeniz elementlerinin de görülmesine olanak sağlamıştır (Gümüşçü, 2001, s. 21; Delen, 2005, s. 49; Tapur, 2009, s. 39).

Karadağ'ın bitki örtüsünün oluşumunda bulunduğu coğrafyanın etkilerinin olmasıyla birlikte, kendine has özelliklerinden kaynaklı olarak farklılıklar da gözlemlenmektedir. Karadağ üzerinde İç Anadolu florasının bitki özelliklerinden dolayı yaygın olarak step bitki örtüsü görülmektedir. İç Anadolu-Akdeniz geçit sahasına yakınlığından dolayı dağ üzerinde de Akdeniz elementlerinin oranı yüksektir. Karadağ her ne kadar bitki türü sayısı bakımından zenginlik arz etmese de türün bireyleri açısından geniş çeşitliliğe sahiptir. Karadağ'ın fiziksel yapısı endemiklerin sayısının da etkilemiştir. Karadağ'ın kuzey kesimlerinde Hotamış Gölünün etkisi ve kuzey rüzgarlarına kapalı olan bazı kuytu ve derin vadilerde Akdeniz bitkilerine rastlanır (Ünal, 2012, s. 33; Erkocaoğlu, 2018, s. 85).

Karadağ'ın irili ufaklı 14 tepeden ve derin vadilerden ibaret olması, iklim ve bitki örtüsü üzerinde de etkili olmuştur. Özellikle dağın ovadan ani bir şekilde yükselmesi homojen bir iklimin yaşanmasını engellemiş ve flora açısından zenginlik göstermesini sağlamıştır. Karadağ'ın ovalık alandan birden yükselmesi, etrafından farklı bir bitki örtüsüne sahip olmasına da katkı sağlamıştır (Ünal, 2012, s. 32; Erkocaoğlu, 2018, s. 85).

İç Anadolu florası özelliğine sahip olan Karadağ'da, step vejetasyonu yaygın bir şekilde görülmektedir. Ayrıca Karadağ'ın çevresinin tamamen tarım alanlarına açık olması, aşırı otlatma ve yoğun kesim faaliyetleri gibi nedenler ile topraklarda erozyon yaşanmaktadır. Yaşanan uzun süreli bu olumsuz faktörlerden kaynaklı olarak step vejetasyonu daha geniş alanlara yayılmıştır. Bunda Karadağ ve çevresinin erken tarihlerden itibaren yerleşim

Karadağ'da step vejetasyonun yanında orman vejetasyonu da görülmektedir. Karadağ üzerindeki orman vejetasyonu 1300-2000 m civarlarında yayılım göstermektedir. Orman vejetasyonu Bozdağ Tepe (2014m), Gökseki Tepe (2222m), Mahalaç Tepe (2288m), Şimşirlik Tepe (2094m), Uluçukur doğusundaki Yapılı Tepe (1898m), Kartallık Tepe (1736m) ile kuzeyde Değle Dağı (1617m), Yassı Tepe (1452m) ve Göztepe (1502m) çevresinde de oldukça yaygındır. Orman vejetasyonu içinde meşe egemen türdür (Ocakverdi-Ünal, 1991, s. 83; Avcı, 2004, s. 111-113; Ünal, 2012, s. 34-37; Erkocaoğlu, 2018, s. 86-89).

Yine Karadağ üzerinde Çalı vejetasyonu da yapılan çalışmalarda tespit edilmiştir. Karadağ çevresinde çalı formasyonları step ve orman vejetasyonlarına göre çok daha az bir yayılış alanı göstermektedir. Çalı vejetasyonunun Yellibel Tepe (2243m) ile doğu kesimlerindeki 1750-1900 m civarlarında sık bir hâlde derin topraklarda yayılmıştır. Bu bitki grubu daha dar bir alanı kaplamaktadır (Erkocaoğlu, 2018, s. 91-92).

1.4.1. Florası

Belirli bir bölgede veya coğrafyada yetişen bitkilerin tamamı "flora" olarak adlandırılmaktadır. Flora, insanlık tarihinin gelişiminde ve sürekliliğinde oldukça önemli bir yere sahip olmuştur. İlk avcı-toplayıcılar doğanın kendilerine sundukları bitkiler ile beslenirken, insanlar yerleşik ve tarım hayatına geçtikten sonra da bu bitkileri kontrolleri altına alarak tüketmeye devam etmişlerdir (Ünar, 2018, s. 1). Türkiye sahip olduğu farklı yapısal özellikleri sayesinde bitki türü çeşitliliği bakımından zenginlik göstermektedir. Ülkemiz Avrupa-Sibirya Flora Bölgesi, Akdeniz Flora Bölgesi ve İran-Turan Flora Bölgesi olmak üzere üç flora bölgesi ile temsil edilmektedir (Ünal, 2012, s. 32; Ünar, 2018, s. 2).

Orta Anadolu'nun güneyine konumlanan Karaman ilinin sınırları içinde kalan Karadağ'da üzerinde bulundurduğu bitki toplulukları ile İç Anadolu Bölgesi'nin en dikkat çeken dağlık alanlarından biridir. Karadağ'ın 14 tepe ile bu tepeler arasında teşekkül eden vadilerden ibaret olması jeolojik, jeomorfolojik, iklim ve bitki örtüsü bakımından farklılık göstermesini sağlamıştır. Yine dağın etrafındaki ovalık alandan aniden yükselmesi homojen bir iklim tipinin oluşmasını engellemiştir. Böylece Karadağ'ın florası çok çeşitliğe sahip olmuştur (Avcı, 2004, s. 111; Ünal, 2012, s. 32).

Karadağ her ne kadar İç Anadolu bölgesinin diğer dağlık alanları gibi tek düze bir görünüme sahip olsa da aslında 472 farklı bitkiye yaşam alanı oluşturmaktadır. Bitki türü bakımından değilse de türün bireyleri açısından zenginliğe sahiptir. Karadağ floristik açıdan tamamıyla İran-Turan floristik sahasında yer almasından dolayı florası daha çok İç Anadolu

dağ florası ile aynıdır. Bununla birlikte Karadağ'ın İç Anadolu-Akdeniz geçit sahasına yakın olması, dağın üzerinde ve etrafında Akdeniz elementlerinin de görülmesine olanak tanımıştır (Avcı, 2004, s. 111; Ünal, 2012, s. 33).

Karadağ'ın toplam florasında 59 familya ile 274 cins ve buna bağlı 472 bitki bulunmaktadır. Bu bitkilerin floristik bölgelere göre yüzdelik oranları ise şöyledir; İran-Turan %25,5, Akdeniz %11,6, Avrupa-Sibirya %3,1'dir. Ayrıca endemiklerin oranı %13,5, yaygın olanlar %23,3 ve belirsizlerde %23 civarındadır (Ünal, 2012, s. 34). Karadağ'da yetişmekte olan bitkiler boya, endemik, peyzaj, tıbbi, yem ve zehirli bitkiler olarak kategorize edilebilmektedir.

1.4.1.1. Boya Bitkileri

İnsanlar ilk çağlardan bu yana boya olarak çeşitli renklendirme işlemleri için bitkileri kullanmışlardır. Boya bitkileri, tekstil, gıda ve deri gibi ürünlerin renklendirmesinde boya maddesi olmuştur. Bitkilerin yaprak, çiçek, kozalak, gövde kabukları ve kökleri gibi kısımlarından, kimyasal işlem uygulanmadan veya belirli kimyasal işlemler sonucunda boyalar elde edilmektedir. Ülkemizde 150'ye yakın sayıda boya bitki türü yetiştiği tespit edilmiş olup, boya bitkisi türlerine Karadağ üzerinde de rastlanılmıştır. Bunlar içinde kökboya, cehri, sütleğen, havaciva otu, papatya, çivit otu, Anadolu keteni, defne, nar kabuğu, asma yaprağı, mersin dalı (murt), adaçayı, sarı kantaron ve boyacı sumacı bulunmaktadır (Mert vd., 1992, s. 14; Ünal, 2012, s. 61; Akış, 2019, s. 4).

1.4.1.2. Endemik Bitkiler

Karadağ'ın üzerinde yer alan orman kalıntıları sayesinde İç Anadolu Bölgesi'nde pek çok endemik bitkinin doğal yayılış alanı olmuştur. Karadağ ve çevresi de çok sayıda endemik bitkinin yayılım gösterdiği bir bölge olmuştur. Dağda var olan 472 tür içerisinde endemizm oranı %13,5 civarındadır. Bu endemiklerin büyük bir kısmı ise İç Anadolu bölgesinin dahil olduğu İran-Turan flora bölgesine ait endemik taksonlardır. Endemiklerden sadece Karadağ üzerinde gözlemlenen türlerde bulunmaktadır (Avcı, 2004, s. 119; Ünal, 2012, s. 32; Sezer, 2012, s. 2).

1.4.1.3. Peyzaj Bitkileri

İnsanlar iç ve dış mekanların süslenmesi amacıyla çeşitli bitkiler yetiştirmekte ve zamanla bu durum gelişkinlik göstermektedir. Ülkemizde de çok sayıda bitki dış ve iç mekanlar da yetiştirilmektedir. Karadağ üzerinde de süs amacıyla kullanılacak bitki türlerinin yetiştiği tespit edilmiştir. Bunlardan başlıcaları gülhatmi, obriza çiçeği, deve dikenini,

acı çiğdem, saray çiçeği, karanfil, kardelen, düğün çiçeği, kuşburnu, lale, menekşe ve yaban yasemini bitkileridir (Ünal, 2012, s. 54-56).

1.4.1.4. Tıbbi Bitkiler

Bitkilerin kullanım alanlarından birini de tedavi yöntemleri oluşturmaktadır. İnsanlar zaman içinde bitkilerin tedavi edici özelliğini keşfetmiş ve böylece hastalıkların önlenmesinde veya birçok hastalığın tedavi edilmesinde kullanılan ilk ilaçlar olmuşlardır. Tıbbi bitkiler olarak isimlendirilen bitki türleri, hastalıkların önüne geçerek iyileştirme amacına hizmet etmiştir. Tıbbi bitkilerin kullanılan kısımları yaprak, kök, çiçek, tohum, kabuk, yumru ya da bitkinin tamamı veya sadece toprak üstü kısmı olabilir. Bu bitkilerin etken maddeleri değişik yöntemler ile elde edilmektedir. Karaman çevresinde 76 bitki türünün halk tarafından tıbbi amaçlı kullanıldığı saptanmıştır. Bu bitkilerin içinde Karadağ üzerinde yetişenler de bulunmaktadır (Avcı, 2004, s. 126; Faydaoğlu-Sürücüoğlu, 2011, s. 53-54; Ünal, 2012, s. 58; Can, 2019, s. 10).

Karadağ ve çevresinde yetişen tıbbi bitkilerinin içinde; soğan, sarı papatya, mayasıl otu, çiğdem, alıç, sütleğen, kardelen, çöven otu, sedef otu, banotu, andız otu, burçak, keten, ebe gümece, melisa, karabaş otu, nanenin türleri, çörek otu, gelincik, üzerlik, menengiç, sumak, kuşburnu, adaçayı, karahindiba, oğul otu, kekik, ısırgan otu, eğrelti otu ve kırkboğum yer almaktadır (Ünal, 2012, s. 59-61; Can, 2019, s. 19-31).

1.4.1.5. Yem Bitkileri

Karadağ'da gelişim sürekli ileriye doğru devam etmesine karşılık yem bitkileri açısından oldukça zengindir. Bunlar içerisinde Baklagiller, Topluçiçekgiller ve Buğdaygiller familyalarına ait türlerin yetiştiği bilinmektedir. Yetişen bu bitkiler, Karadağ'ın yem bitkileri bakımından da çeşitlilik gösterdiğini kanıtlamaktadır. Bu bitkiler başlıcaları yulaf, hardal, çavdar, andız otu, yonca ve kuzu kulağıdır (Ünal, 2012, s. 53-55).

1.4.1.6. Zehirli Bitkiler

Aşırı ve kontrolsüz otlatma sonucunda bitkiler orijinalliklerinden uzaklaşarak, farklı bir nitelik kazanmaktadır. Bu tür bitkiler, canlılar tarafından tüketilmesi toksik maddeler içerdikleri için oldukça zararlıdır. Bahsedilen zehirli bitkilerin pek çoğu içinde bulundurduğu çeşitli alkaloidler ve diğer organik kimyasal bileşikler nedeni ile canlılar tarafından tüketildiğinde önemli sorunlar yaratmaktadır. Karadağ ve çevresinde de bilinçsizce otlatmaya bağlı olarak çok sayıda zehirli bitki türü yetişmektedir. Bu zehirli bitkiler içinde; katır çiçeği, doğu yılan yastığı, eşek hıyarı, ayı kulağı, sütleğen, kaymak otu ve Cezayir menekşesi yer almaktadır (Ünal, 2012, s. 62).

1.4.2. Fauna

Belli bir coğrafyada yaşamakta olan hayvan topluluklarına fauna denilmektedir. Anadolu, çok sayıda hayvan türüne ev sahipliği yapmaktadır. Hayvan türleri ve yaşam alanları olarak çok çeşitlilik göstermektedir. Anadolu'da 40 ile 60 bin civarında hayvan türünün yaşadığı araştırmacılar tarafından ifade edilmektedir. Bölgesel özellikler gösterirler ve her bölgenin kendine has fauna türü bulunur. (Kurnaz-Babür, 2018, s. 412).

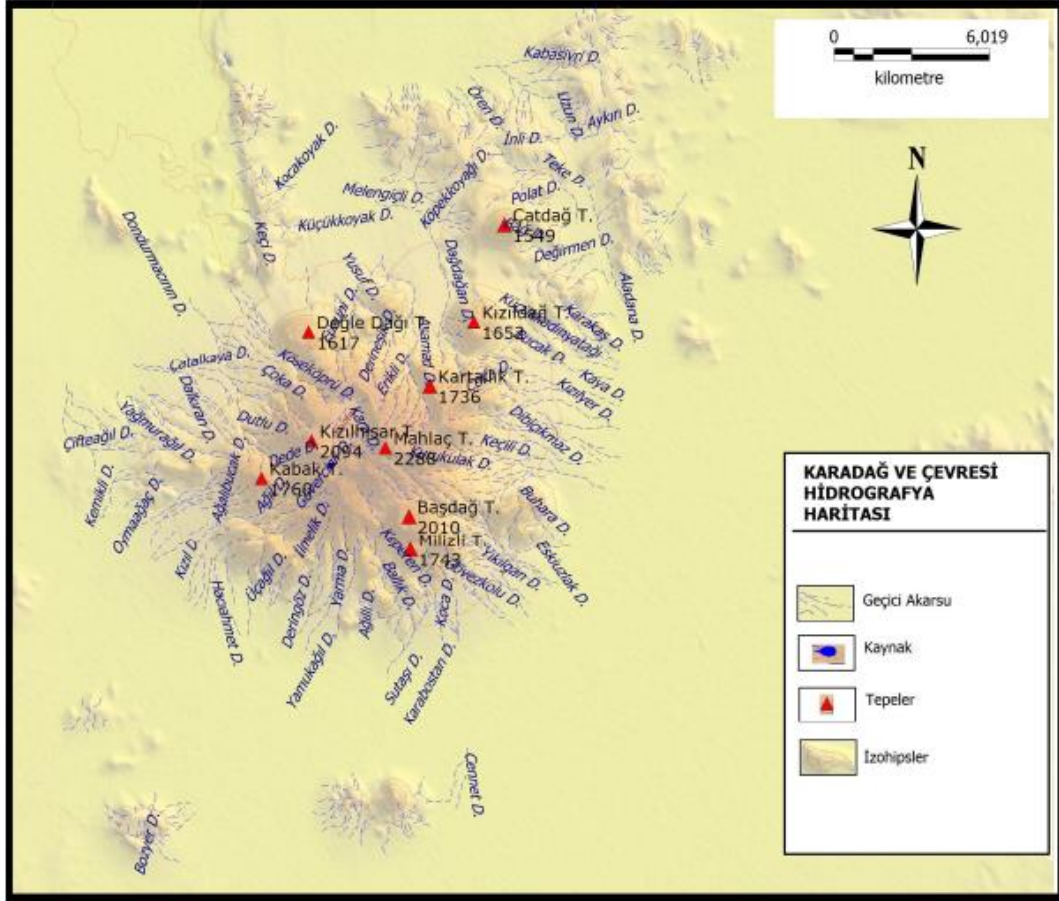
Karadağ' da sahip olduğu jeolojik, jeomorfolojik, iklim ve bitki örtüsü çeşitliliği sayesinde üzerinde çok sayıda canlının yaşamasına olanak sağlamıştır. Karadağ'da üzerinde çok farklı hayvan türüne yaşam alanı olmaktadır. Karadağ'da yaşayan canlılar üzerine yapılmış çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalarda pek çok hayvan türünün varlığı tespit edilmiştir. Bunlar içinde çeşitli kelebek, kaplumbağa, kertenkele, yılan, kuş ve farklı memeli türlerine ait hayvanlar yer almaktadır (Sözen vd., 2012, s. 92-174).

1.5. Hidrografya

Karaman, Büyük Konya Kapalı Havzası içinde yer aldığı için büyük çaplı akarsu kaynaklarına sahip bir bölge değildir. Bölgedeki akarsular az ve de küçüktür. Kuzeydeki Karadağ'dan ovaya çok az su akarken, ovayı besleyen ve büyük bölümü mevsimlik olan dereler güneydeki Toroslardan doğarlar. Bu derelerin en önemlileri Deliçay, Gödet Çayı, İbrala Deresi ve Kocadere'dir (Biricik, 1992, s. 44; Kurt, 2007, s. 40-41; Tapur, 2009, s. 34). İbrala Deresi, Toros Dağları'nın kuzey yamaçlarından doğup büyük bir vadi oluşturarak Kılbasan, Sudurağı, Beydilli ve Akçaşehir yönünde akarak Akgöl bataklığına dökülmektedir. Derenin uzunluğu 80 km olup, ortalama debisi 2 m³/sn'dir. Derenin yağışının fazla olduğu kış ve ilkbahar başlarında suyu bol olup, yağışın azaldığı yaz aylarında su seviyesi düşmektedir (Polat, 2005, s. 595; Kurt, 2007, s. 41).

Yüzlük Dağı'ndan doğup Gödet barajında son bulan Gödet Çayı'nın uzunluğu 81 km'dir. Bayat, Bozyer ve Kavakboğaz dereleri olmak üzere üç kola ayrılmaktadır. Bu kollar Karaman-Ayrancı Havzası'na en çok su boşaltan akarsu olma özelliğine sahiptir (Biricik, 1992, s. 45; Polat, 2005, s. 594; Delen, 2005, s. 45). Karaman'ın güneydoğusundan Toros Dağları'nın kuzey eteklerinden doğan ve ova tabanına boşalan Deliçay'ın ortalama debisi 0.5 m³/sn.dir. Sel karakterli olup, rejimi düzensizdir. Kocadere ise kaynağını Bolkar dağları kesiminden almakta olup, Ayrancı yakınlarından havza tabanına girmektedir. Ortalama debisi 1.4 m³/sn'dir (Tapur, 1998, s. 18). İbrala Deresi, Gödet Çayı ve Deliçay'ın fazla gelen suları Hamidiye ve Kızık bataklıklarının sularını beslemekteydi (Biricik, 1992, s. 45).

boşaltmaktadırlar. Fakat ova tabanı geçirimli olduğu için göllenme olayı yaşanmaz. Göllenmenin daha çok yakın dönemlerde kurumuş olan göl (Adakale-Süleymanhacı) sahaları çevresinde görülmektedir (Erkocaoğlu, 2018, s. 99).

Şekil 8: Karadağ ve çevresinin hidrografiya haritası (Erkocaoğlu, 2018, s. 96).

Karadağ'ın eteklerindeki ovalık alanlarda da sayılı akarsu kaynaklarının oluşumu ile karşılaşmaktadır. Karadağ, çevresinden ani yükselen yapısı ile eğim değerleri aşağıdan yukarıya doğru artmakta ve dağın bu yapısı su oluşumuna doğrudan etki etmektedir. Yükseklerle doğru çıktıkça yağışın artması, Karadağ'ın üzerinde çok sayıda geçici akarsuyun oluşmasına imkân tanımaktadır. Bu geçici su oluşumları, genellikle kış aylarında fazla yağış almasına bağlı olarak artmakta ve yaz aylarındaki kuraklıkla da kurumaktadır (Biricik, 1992, s. 44-45; Tapur, 2009, s. 34-35; Erkocaoğlu, 2018, s. 94).

Karadağ'ın merkezinde bulunan Uluçukur Kalderası, at nalına benzer şekilde yaklaşık 2 km uzunluğunda, 1,5 km genişliğinde ortalama 150 metre derinliğinde ve 2,5-3 km² gibi bir alanı kaplamaktadır (Erkocaoğlu, 2018, s. 59). Kalderanın çevresindeki yüksek tepelerden (Mahalaç Tepe, Kızılhisar Tepe, Gökseki Tepe, Yellibel Tepe, Salamat Tepe, Candar Tepe) merkezine doğru yönelmiş geçici akarsular, burada birleşerek sentripetal akarsu ağı meydana

getirmektedir. Yağışın fazla olduğu zamanlar da kalderanın kapalı bir çanak biçiminde olmasından kaynaklı olarak burada mevsimlik geçici bir göl oluşabilmektedir. Oluşan bu gölün su seviyesinde yağışın fazla düştüğü zamanlar da artarken, yağışın olmadığı zamanlarda da tamamen kurumaktadır (Erkocaoğlu, 2018, s. 96-97).

Karadağ üzerinde diğer mevcut su kaynakları arasında Çeşme mevki ve Başdağ'da bulunan havuz bulunmaktadır. Çeşme mevkiinde bulunan su kaynağı, Karadağ'da yaşayan ve sayıları da 400'ü bulan Yılkı atları için oldukça önemlidir (Erkocaoğlu, 2018, s. 94). Başdağ'ın merkezinde yer alan yaklaşık 300 m çapındaki kraterin tabanında muhtemel 4. veya 5. yüzyılda inşa edildiği düşünülen elips şeklinde, çok muntazam taşlardan yapılmış bir havuz bulunmaktadır. Havuzun bitişiğinde suyu kanala bağlayan dikdörtgen biçiminde ve daha derin ikinci bir havuz vardır. Bu havuz herhangi kaynakla beslenmeyip, sadece yağmur ve kar sularının birikmesiyle meydana gelmektedir (Akkuş, 1987, s. 42; Akkuş-Kılıç, 2012, s. 15-16; Eyice, 2014, s. 155; Erkocaoğlu, 2018, s. 63).

1.6. Topografyası

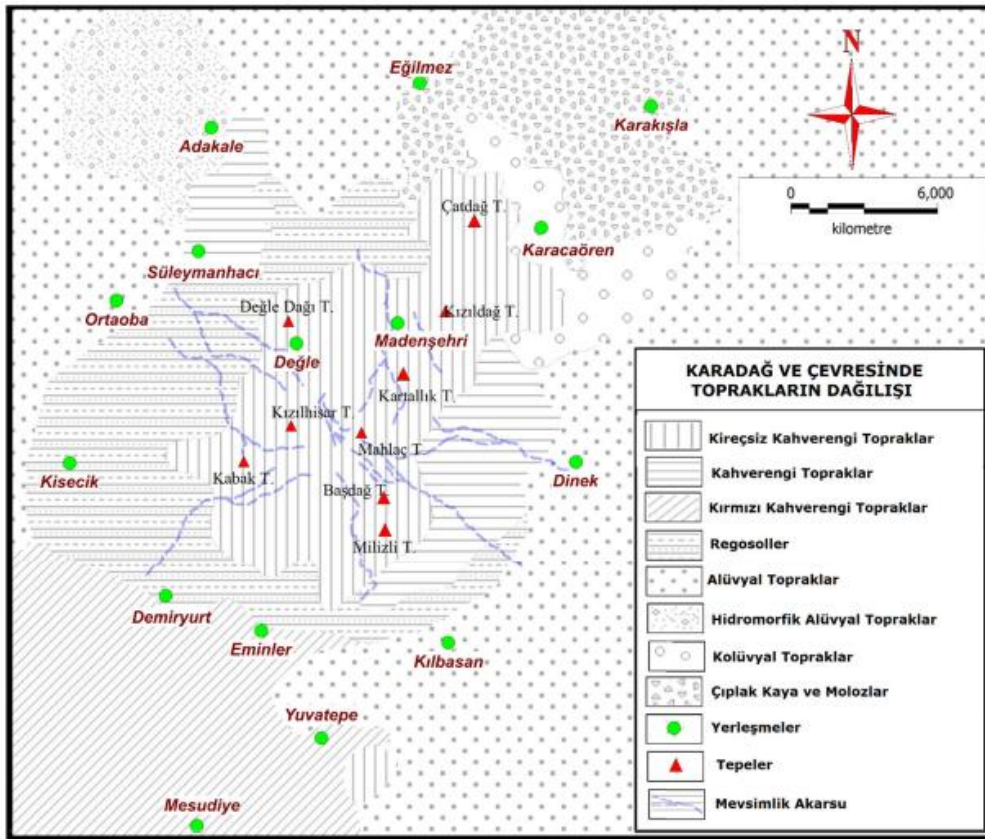
Karadağ'ın iklimsel yapısı toprak gruplarının üzerinde de etkili olmuş ve çeşitlilik göstermesini sağlamıştır. Özellikle bazı toprak grupları üzerinde iklimin etkisi oldukça önemli olmuştur (Erkocaoğlu, 2018, s. 105). Karadağ ve çevresinde gözlemlenen toprak grupları içinde; kireçsiz kahverengi topraklar, kahverengi topraklar, kırmızı kahverengi toprak, regosol topraklar, alüvyal topraklar, kolüvyal topraklar ve hidromorfik topraklar yer almaktadır (Delen, 2005, s. 46).

Karadağ bölgesinde en yoğun toprak grubunu kireçsiz kahverengi topraklar oluşturmaktadır. Bu toprak grubu 1200-1250 m seviyelerinde gözlemlenmekte olup, bu yükseklikten kaynaklı derinlikleri az ve yıkanmaları fazladır. Karadağ'ın merkez tepelerinde, Değle, Madenşehir, Kabaktepe, Kızıllıhisar Tepe, Bozdağ, Kızıldağ, Çatdağ gibi geniş bir alanda kireçsiz kahverengi toprak görülmektedir. Karadağ'daki meşe ağaçları genellikle bu toprak grubu içinde yer almaktadır. Kireçsiz kahverengi topraklar çok şiddetli erozyona uğramaktadır (Avcı, 2004, s. 86; Akkuş-Kılıç, 2012, s. 18; Erkocaoğlu, 2018, s. 105-106).

Karadağ'ın diğer bir toprak grubunu, daha alçak olan 1000-1250-1500 m seviyelerinde görülen kahverengi topraklar oluşturmaktadır. Kahverengi toprakların yayılımı, kireçsiz topraklara göre daha sınırlıdır. Bu toprak grubu eğimin daha az olduğu Karadağ'ın doğusunda, Kılbasan'dan Dinek köyüne kadarki alanda ve Süleymanhacı köyü civarlarında yayılış göstermektedir. Kahverengi topraklar yıkanmanın sınırlı olduğu ve yıllık ortalama

yağışın 250- 400 mm olduğu sahalarda yaygındır. Bulunduğu bölgeler bitki örtüsü bakımından fakirdir. Toprakların derinliği azdır ve genellikle kuru tarım için kullanılmaktadırlar. Bu topraklarda şiddetli aşınım görülmekle birlikte bitki örtüsü yavşan, kekik ve dikenli kısa step bitkileridir (Avcı, 2004, s. 86-89; Akkuş-Kılıç, 2012, s. 18; Erkocaoğlu, 2018, s. 106-108).

Kırmızı kahverengi toprak grubu, Karadağ üzerinde 1000 m seviyelerinde yayılış gösterir. Kırmızı kahverengi toprak grubu Karadağ'ın güneybatısında Eminler, Demiryurt, Kılbasan'ın güneyinden Yuvatepe köyünün bir kısmı ile Karalgazi ve Mesudiye köylerine kadarki alanları kaplamaktadır. Kurak bölgelerin toprakları içinde yer alan bu toprak grubu kuru tarımda kullanılmakta olup, bitki örtüsü bozkır bitkileri ve dikenleridir (Avcı, 2004, s. 89; Erkocaoğlu, 2018, s. 108-110).

Şekil 9: Karadağ ve çevresinde toprakların dağılışı (Erkocaoğlu, 2018, s. 106).

Karadağ üzerinde geniş bir alanı kaplayan regosol toprak grubu 1250 m seviyelerinde gözlemlenir. Karadağ'ın güneyinden Kılbasan'ın kuzeyi, Eminler, Mandoson, İslıhisar, Kiseçik, Ortaoba, Süleymanhacı köyünün doğusuna, Adakale'nin kuzey doğusuna kadar uzanan genişçe bir alana yayılmaktadır. Derinliği az olan bu grup, su tutma kapasitesi düşük ve sığ topraklardır. Yağışın az olduğu bölümlerde görülen topraklarda orta ve şiddetli erozyon yaşanmaktadır (Akkuş-Kılıç, 2012, s. 19; Avcı, 2004, s. 89; Erkocaoğlu, 2018, s. 110).

Alüvyal topraklar Karadağ üzerinde geniş bir yer kaplamakta ve eğimin daha az olduğu ovalık kesimlerde görülmektedirler. Karadağ'ın kuzeyinde Çatdağ (1549m) ve Emlez Tepe (1162m) çevresinde, Kılbasan'ın doğusunda ve Madenşehir'nin kuzeyinde alçak sahalarda ortaya çıkmakta ve çoğunlukla tarım alanları olarak kullanılmaktadır. (Avcı, 2004, s. 90; Erkocaoğlu, 2018, s. 110-111).

Karadağ üzerinde yaygın olarak bulunan kolüvyal topraklar, Dinek köyünden başlayarak Madenşehir köyü yolu istikametinde, Çatdağ (1549m), Kızıldağ (1652m), Karacaören ve Eğilmez köyü güzergâhında, yüksekliği az olan yamaçlarda yaygındır. Orta, şiddetli ve çok şiddetli erozyon görülür. (Erkocaoğlu, 2018, s. 111-112).

Karadağ ve çevresinde görülen son toprak grubunu hidromorfik topraklar oluşturmaktadır. Hidromorfik topraklar bataklık, sazlık gibi suların biriktiği sahalarda, toprak devamlı olarak su altında olduğu için oksijensiz şartlar altında kalmaktadır. Bu topraklar her ne kadar başta bitki yetişmesine engel olsalar da dreajı sağlandığı takdirde organik madde bakımından zengin olduğu için verimli tarım sahalarına dönüşürler. Karadağ'ın Uluçukur Kalderasında, kuzeyde Hotamış Gölü ve Süleymanhacı köyündeki Acı gölün çevresinde yaygın olarak bulunur. Eminler, Başdağ ve Gökseki Tepe arasında çok az mevcuttur. Bu alanları yaş ve tuzlu taban arazisi olarak nitelendirilmektedirler. (Erkocaoğlu, 2018, s. 112).

2. KARADAĞ ÇEVRESİNDEKİ TUNÇ ÇAĞI HÖYÜKLERİ VE ÖZELLİKLERİ

Karaman, coğrafi konumu ile hem iklimsel geçiş kuşağında içinde hem de önemli stratejik yollar üzerinde bulunmaktadır. Geniş tarım arazileri, elverişli iklim koşulları ve ulaşılabilir su kaynakları gibi imkânlar bölgeyi insanlar için daha cazip hâle getirmektedir. Karaman bölgesinin sağladığı bu uygun koşullar, insanların en erken tarihlerden itibaren yerleşim için bölgeyi seçmesine olanak sağlamıştır (Gümüştü, 2001, s. 22). Özellikle de Karaman'ın kuzeyini oluşturan Karadağ'ın çevresi, tarihsel süreçte yerleşim için seçilen önemli alanlardan biri olmuştur.

İnsanlık tarihinin başladığı ve en uzun evre olan Paleolitik Çağ (yak. MÖ. 1 milyon-1500); “Alt”, “Orta” ve “Üst” olmak üzere üç ana bölüme ayrılmaktadır (Sevin, 2003, s. 7; Bahar, 2019, s. 30). Anadolu'da bu dönem izlerini taşıyan yerleşimler bulunmasına karşılık yapılan çalışmalarda Karaman'ın sınırları içinde henüz Paleolitik evreye ait herhangi bir ize rastlanılmamıştır (Turgut, 2019, s. 485). Fakat bölgede yer alan Pınarbaşı Höyük'te yapılan kazılarda Paleolitik avcı-toplayıcı insandan, üretici Neolitik toplumlara geçişi sağlayan bir ara dönem olan Epipaleolitik Çağ'ın (MÖ. 15.000-8.000) varlığına dair kalıntılara rastlanılmıştır (Baird, 2002, s. 287; Bahar, 2019, s. 31).

Yerleşik ve tarım toplumları dönemi olan Neolitik Çağ (MÖ. 8000-5500) kendi içinde Çanak Çömleksiz ve Çanak Çömlekli olmak üzere iki ana evreye ayrılmaktadır (Bahar, 2019, s. 31). Neolitik Çağ'ın Çanak Çömleksiz evresinin Karaman sınırlarında Canhasan III yerleşimi temsil ederken, Pınarbaşı, Hasanlı-Mezel Tepe ve Canhasan I höyüklerinde de Neolitik dönemin farklı evlerine tarihlenen katmanlar saptanmıştır (French, 1972, s. 93; French, 1998, s. 20; Baird, 2007, s. 287; Bahar, 2000, s. 192).

Taş aletler yerine artık bakır madenini kullanmaya başladığı Kalkolitik Çağ'da (MÖ. 5500-3200) “Erken” “Orta” ve “Geç” olmak üzere üç ana evreye ayrılmakta ve toplumların kentleşmeye geçiş süresini temsil etmektedir (Özdoğan, 2002, s. 110; Bahar, 2019, s. 32). Kalkolitik Çağ izleri Canhasan III ve Canhasan I, Kısıcık Höyük, Osmaniye Höyük, Akçaşehir Höyük, Düdüğümün Yügceyiz Höyüğü'nde bulunurken Gödet Yolu Höyük'te de olası verilere rastlanılmıştır (French, 1998, s. 20; Bahar, 2000, s. 192; Bahar, 2001, s. 259; Bahar, 2003, s. 208; Bahar, 2004, s. 345; Bahar, 2011, s. 106).

Daha iyi örgütlenebilen toplumların dönemi olan Tunç Çağı ise adını bakır ve kalay/arsenik alaşımlarından elde edilen tunç madeninden almaktadır. Bu dönemde Anadolu, köylerden kentlere doğru bir geçiş yaşamış ve etrafı surlar ile çevrili kale yapıları ortaya

çıkmaaya başlamıştır. Bu mimari yapılanma, belirgin bir şekilde ortaya çıkan sosyal sınıfların ve yönetici tabakasının yansıması olmuştur. Kurulan bu kentler zamanla küçük krallıklara, bu krallıklarda merkezi devletlere dönüşmüştür. Tunç Çağ'ı kendi içinde; Erken/İlk Tunç Çağı: MÖ. 3000-2000, Orta Tunç Çağı: MÖ. 2000-1500 ve Geç/Son Tunç Çağı: MÖ. 1500-1200 olmak üzere üç ana evreye ayrılmaktadır (Sevin, 2003, s. 117; Akurgal, 2005, s. 11; Bahar, 2019, s. 33, 190). Karaman ovasındaki yerleşim sayısında Tunç Çağı'nda önemli bir artış yaşanmıştır. Çalışmalarda Tunç Çağı kültürünü yansıtan çok sayıda merkez tespit edilmiştir. Bu yerleşim ve elde edilen arkeolojik malzemelerden yola çıkarak Karaman'ın, Tunç Çağı'nda insanlar için iskân edilme amacıyla sıklıkla tercih edilen bir bölge olduğu söylenebilir (Aktüre, 1997, s. 80; Turgut, 2019, s. 485).

Tunç Çağı'nın erken evlerini temsil eden ve Anadolu'da Prehistorik dönemler içinde kabul edilen ETÇ kendi içinde ETÇ I, ETÇ II ve ETÇ III olarak üç ayrı evrede incelenmektedir (Bahar 2019: 189). Karaman bölgesinde ETÇ'yi Hasanlı-Mezel, Kiseçik Höyük, Osmaniye Höyük, Hisar Höyük, Yollarbaşı (İlisera) Höyük, Yügceyiz Höyüğü, Düdügümün Yügceyiz Höyüğü, Özyurt Höyük ve Gödet Yolu Höyük temsil edilmektedir (Bahar, 2000, s. 192; Bahar, 2001, s. 259; Bahar, 2004, s. 345; Bahar, 2011, s. 106).

Anadolu'da MÖ. II. binyılın başlarında Tunç Çağı'nın orta evresine girilmiştir. Bu dönem Asur Ticaret Kolonileri Çağı (ATKÇ) ve Eski Hitit dönemlerini kapsamaktadır. Karaman bölgesinin ATKÇ döneminde oynadığı rol tam olarak bilinmemekle birlikte bu döneme ait kalıntılar Büyükgonu, Süleymanhacı höyüklerinde bulunduğu gibi Eminler Höyük'te de olası ATKÇ malzemesi tespit edilmiştir (Karağuz-Doğanay, 2003, s. 26-27; Kurt, 2007, s. 85-86; Kamış, 2019, s. 507).

Anadolu'da merkezi devlete yönelik ilk adımlar Kuşşara kentinin kralı olan Anitta ile atılmıştır. Kral Anitta bir gece baskını ile Neşa, Zalpa ve Hattuşa'yı ele geçirmiştir. Anitta'nın kendine karşı isyan eden kentlerle mücadele etmesi neticesinde Konya ve Karaman'a kadar akınlar gerçekleştirdiği düşünülmektedir (Sevin, 2003, s. 163; Akurgal, 2005, s. 37; Kurt, 2007, s. 84; Bahar, 2019, s. 204). Anitta'dan bir süre sonra, aynı soydan geldiği düşünülen I. Labarna, eski bir Hatti beylik merkezi olan Hattuş'u başkent yapmıştır. Kenti ele geçirip devletini kuran Labarna ile Eski Hitit Devleti evresi başlamıştır (Alp, 2000, s. 57; Sevin, 2003, s. 163; Akurgal, 2005, s. 53; Bahar, 2019, s. 206).

Kral I. Hattuşili'nin ilk faaliyeti devletinin sınırlarını genişletmek için başkent Hattuşa'dan Kilikya kapıları arasındaki kentlerin ele geçirilmesi olmuştur. Hattuşili'nin

gerçekleştirdiği bu seferlerde ele geçirdiği kentler arasında Hupisna, Tuwanuwa, Nenassa, Landa, Zallara, Parsuhanda ve Lusna bulunmaktadır. Burada bahsedilen Landa kentinin Karaman olduğu bilinmektedir (Alp, 2000, s. 59; Macqueen, 2015, s. 39). Hititlerin hakimiyet kurdukları toprakları Kızılırmak'ın doğusunda kalan bölgeye Yukarı Ülke, batısında kalan bölgeye ise Aşağı Ülke olarak ayırmışlardır. Karaman bölgesi de Hititlerin Aşağı Ülke toprakları içerisinde yer almıştır (Turgut, 2019, s. 485).

Karaman bölgesi, III. Tuthaliya döneminde Arzawalılar ile verilen mücadelelerde kaybedilmiş ve bir süre Arzawa yönetiminde kalmıştır. Daha sonra tahta geçen I. Şuppiluliuma ile bölge yeniden Hitit devleti sınırlarına dahil edilmiştir (Kurt, 2007, s. 94). MÖ. 13. yüzyıldan itibaren Karaman bölgesi, Hititler döneminde ihdas edilmiş olan Tarhuntaşsa eyaleti sınırları içinde kalmıştır. Muvattali döneminde başkentlik üstlenen Tarhuntaşsa'nın başkenti belirlenememiş olmakla birlikte sınırlarının Hotamış, Karaman, Göksu'nun içerisinde yer aldığı Dağlık Kilikya ve Beyşehir Gölü'ne kadar ulaşmış olduğu düşünülmektedir. Yine Tarhuntaşsa'nın başkentinin lokalize edilmesine yönelik öneriler içinde Karadağ ve Kızıldağ yer almaktadır. Hitit Kralı III. Hattuşili ve IV. Tuthaliya, Tarhuntaşsa'ya kendilerine bağlı yöneticiler atamışlardır. IV. Tuthaliya döneminde yapılan anlaşmayla Tarhuntaşsa'nın yönetimi Kurunta'ya devredilmiştir (Alparslan, 1999, s. 14; Bahar, 2002, s. 88; Ünal, 2002, s. 192; Karauğuz, 2013, s. 43; Turgut, 2019, s. 485).

Karaman bölgesinde MÖ. III. binyılı temsil eden höyüklerin yanı sıra çok sayıda MÖ. II. binyıl buluntularına sahip yerleşim bulunmaktadır (Şekil 10). Yapılan tespitlerde Karaman bölgesinde Tunç Çağı'na gelindiğinde yerleşimlerin sayısının arttığı ve çok sayıda höyüğün sınırları içinde bulunduğu anlaşılmıştır (Aktüre, 1997, s. 80-81). Karaman'ın sınırları içinde bu kadar çok sayıda Tunç Çağı kültürünü temsil eden yerleşiminin bulunması dikkat çekici olduğu gibi yerleşimler özellikle Karadağ çevresinde konumlanarak, yoğunlaşmaktadır. Bizde bu bölümde konumuzu oluşturan Karadağ çevresindeki Tunç Çağı höyüklerinden olan; Eminler Höyük, İslihisar I Höyük, İslihisar II Höyük, Kaşoba Höyük, Kıbrıs/Kanaç Höyük, Kiseçik Höyük, Mandason Höyük, Osmaniye Höyük, Osmaniye Höyüğü II, Pınarbaşı Höyük, Susan/Sisan Höyük ve Süleymanhacı Höyük'ü konu edinerek, özellikleri hakkında bilgiler sunacağız. Höyüklerde yapılan çalışmalarda rapor edilen bilgilerden yola çıkarak fiziki ve barındırdığı kültürel dokusu üzerinde durulmuştur.

YERLEŞİMLER	NEOLİTİK	KALKOLİTİK	MÖ.III.BİN YIL	MÖ.II.BİN YIL	KAYNAK
AKÇAŞEHİR HÖYÜK		X	X		Mellaart, 1961, s. 161; Mellaart, 1963, s.209; Güneri,1989,s.116;Bahar, 2002,s.208.
ASAR HÖYÜK			X	X	Mellaart,1963,s.209;Güneri,1989,s.101;Bahar, 2004,s.344;Şerifoğlu,2019,s.452-453.
BÜYÜKGONU HÖYÜK			X	X	Mellaart,1958,s.327;Mellaart,1963,s.209; Güneri,1989,s.101;Şerifoğlu,2019,455.
CANHASAN I-II-III	X	X	X		Mellaart,1963,s.209;French,1972,s.93;French, 1998,s.20.
DEĞİRMENLİK HÖYÜK				X	Bahar,2003,s.208.
DÜDÜĞÜMÜN YÜĞCEYİZ HÖYÜK		X	X		Bahar,2004,s.344;Bahar,2006,s.485.
EMİNLER HÖYÜK			X	X	Mellaart,1963,s.209;Güneri,1989,s.100;Kamış, 2019,s.512.
GAVUR HÖYÜK			X	X	Bahar,2013,s.262.
HASANLI-MEZEL HÖYÜK	X		X		Bahar,2000,s.192.
İLİSERA (YOLLARBAŞI) HÖYÜK			X	X	Mellaart,1958,s.326;Mellaart,1963,s.200; Güneri,1989,s.101;Bahar,2004,s.244.
İSLİHİSAR I HÖYÜK			X	X	Güneri,1989,s.99;Bahar,2000,s.192.
İSLİHİSAR II HÖYÜK			X	X	Güneri,1989,s.101;Bahar,2000,s.192.
KAŞOBA HÖYÜK			X	X	Güneri,1989,s.101;Bahar,2000,s.192.
KIBRIS (KANAÇ) HÖYÜK		X	X	X	Mellaart,1963,s.209;Güneri,1989,s.100;Kamış, 2019,s.515-516;Şerifoğlu,2019,s.454-455.
KİSECİK HÖYÜK	X	X	X		Bahar,2000,s.192.
KOCA HÖYÜK I		X	X		Mellaart,1963,s.209;Güneri, 1989, s.101;Şerifoğlu, 2019, s.454.
KOCA HÖYÜK II	X	X	X		Mellaart,1961,s.161; Mellaart,1963,s.209;Şerifoğlu,2019,s.454.
MANDASON HÖYÜK			X	X	Mellaart,1963,s.209;Güneri,s.101.
MİLEDANA HÖYÜK			X	X	Güneri,1989,s.102; Bahar,2003,s.209;Şerifoğlu,2019,s.454.
OSMANİYE HÖYÜK		X	X	X	Güneri,1989,s.102; Bahar,2001,s.259.
OSMANİYE II HÖYÜK		X	X		Mellaart,1961,s.161;Güneri,1989,s.116;Bahar, 2003,s.209.
ÖZYURT HÖYÜK			X		Bahar,2009,s.426.
PINARBAŞI HÖYÜK	X		X	X	Watkins,1996,s.56;Baird,2007,s.295.
SUSAN/SİSAN HÖYÜK			X	X	Bahar,2001,s.259.
SÜLEYMANHACI HÖYÜK		X	X	X	Güneri,1989,s.99 ;Bahar,2000,s.192.

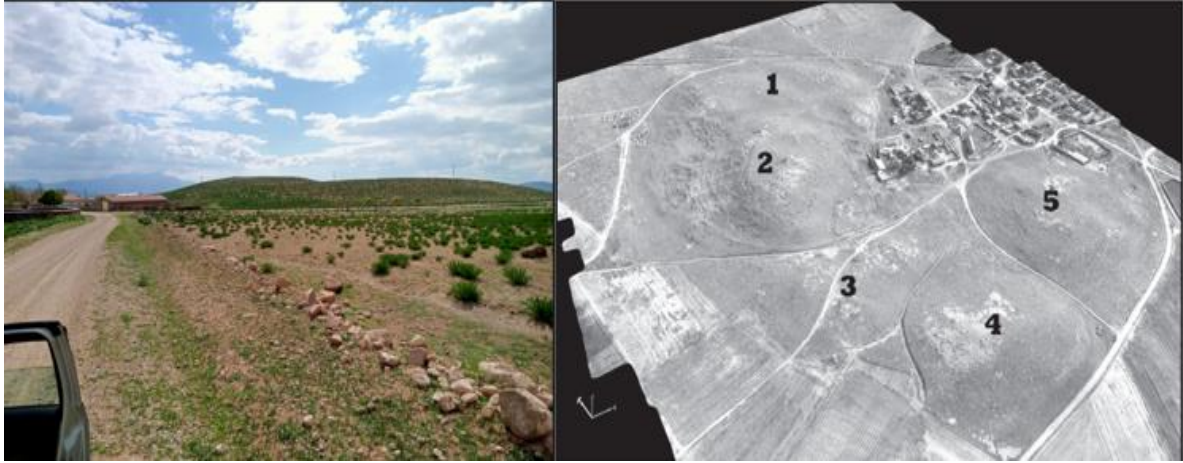
Şekil 10: Karaman sınırları içindeki Tunç Çağı yerleşimleri.

2.1. Eminler Höyük:

Karaman il merkezinin 20 km kadar uzağında ve Karadağ'ın eteklerinin Karaman Ovası ile birleştiği alanda, Eminler köyünün hemen bitişiğinde yer almaktadır. Bundan dolayı aynı köyün ismi ile anılmaktadır. Eminler Höyük'ün, Anadolu'da yaygın olarak görülen höyükleşme süreçlerinden farklı bir özelliğe sahip olduğu fiziki yapısından anlaşılmaktadır. Höyük kuzey-güney yönünde yaklaşık 800 metre, doğu-batı yönünde ise 500 metre ölçülerine

ulaşan beş tepeden oluşmaktadır. Tepelerden 1 numaralı olanı yaklaşık 330x150x13 m boyutlarına, 2 numaralı tepe ortalama 200x250x25 m ölçülerine sahiptir. 3 numaralı tepe 220x150x6 m boyutlarında ve 4 numaralı tepe 210x190x8 m ölçülerindedir. 5 numaralı tepe ise 230x200x12 m boyutlarına sahiptir. Höyüğün toplamda kapladığı alan ise 32 hektardır (Kamış, 2017, s. 504-505).

İlk çalışmalar James Mellaart'a ait olup, höyüğün ETÇ buluntuları barındırdığı gözlemlenmiştir (Mellaart, 1963, s. 200). Daha sonra Semih Güneri'nin 1989 yılı çalışmalarda ziyaret edilen yerleşimde yoğun MÖ II. binyıl seramiğinin bulunduğu ifade edilmiştir (Güneri, 1989, s. 100). Yalçın Kamış'ın 2016-2018 yıllarında gerçekleştirdiği incelemelerinde höyükler üzerinde MÖ. III. binyıl, MÖ. II. binyıl, DÇ ve sonrasına tarihlenen seramik parçaları bulunmuştur. Böylece yerleşimin ETÇ'den Orta Çağ'a kadar kesintisiz yerleşim aldığı saptanmıştır (Kamış, 2019, s. 512-513).

Şekil 11: Eminler Höyük (Kamış, 2018, s. 511).

2.2. İslahar I Höyük:

Karaman'ın 25 km kuzeybatısındaki İslahar köyünün kuzeydoğusunda yer alan höyük, sınırları içinde bulunduğu köyün adını almıştır. Höyük, yaklaşık 300x300x25 m boyutlarındadır (Bahar, 2000, s. 192). Semih Güneri'nin 1989 yılı çalışmalarında höyükte IV. bine ait parçalar bulunmuştur. Höyüğün MÖ III. binyılda yoğun yerleşim aldığı ve MÖ II. binyılda da önemini korumaya devam ettiği anlaşılmıştır (Güneri, 1989, s. 99). Hasan Bahar'ın incelemelerinde ise höyükte II. binyılın yanı sıra DÇ seramik parçalarının varlığından da söz edilmiştir (Bahar, 2000, s. 192).

Şekil 12: İslihisar I Höyük.

2.3. İslihisar II Höyük:

Karaman'ın 25 km uzaklığında bulunan İslihisar köyünün yaklaşık 2 km batısında bulunmakta ve aynı köyün ismi ile anılmaktadır. Höyüğün boyutları yaklaşık 100x100x25 m'dir. Höyük bugün tarla olarak kullanıldığı için çok fazla tahribata uğramış durumdadır (Bahar, 2000, s. 192). Semih Güneri'nin 1989 yılı çalışmalarında, höyükten “Gavur Höyük” olarak bahsedilmektedir. Yapılan bu incelemelerde az miktarda MÖ III. bin yıla kapları ile MÖ II. bin seramiği buluntuları tespit edilmiştir. Aynı zamanda yoğun olarak Roma ve Bizans dönem buluntularının varlığı da kaydedilmiştir (Güneri, 1989, s. 101). Hasan Bahar'ın 1999 yılı incelemelerinde ise höyük “İslihisar II” olarak isimlendirmiştir. Höyüğün MÖ II. binyıl, MÖ I. binyıl ve Roma Dönemi kültürlerini yansıttığını belirtilmiştir (Bahar, 2000, s. 192).

Şekil 13: İslihisar II Höyük.

2.4. Kaşoba Höyük:

Karaman'ın 23 km uzaklığında bulunan Kaşoba köyünün batısına konumlanan höyük, aynı köyün adını almıştır. Höyüğün boyutları 150x150x25 m civarındadır (Bahar, 2000, s.

192). Höyüğün buluntuları hakkındaki kayıtlara Semih Güneri'nin 1989 yılı araştırmasından ulaşmaktayız. Yapılan gözlemlerde höyüğün az sayıda MÖ III. binyıl ve II. binyıl buluntularının varlığı tespit edilmiştir. Ayrıca höyükte yoğun olarak Roma ve Bizans seramiği de bulunmuştur (Güneri, 1989, s. 101). Hasan Bahar'ın 1999 yılı çalışmalarında ziyaret edilen höyükte MÖ II. binyıl ve MÖ I. binyıl buluntularının yanı sıra Roma dönemi seramik parçaları saptanmıştır (Bahar, 2000, s. 192). Höyük, Kültür Bakanlığı sayfasında "Karren Höyük" olarak tanımlanmıştır (<https://karaman.ktb.gov.tr/TR-130866/karren-hoyugu.html>).

Şekil 14: Kaşoba Höyük (<https://karaman.ktb.gov.tr/TR-130866/karren-hoyugu.html>).

2.5. Kıbrıs/Kanaç Höyük:

Karaman'ın 15 km kuzeydoğusunda, Beydili köyünün 3 km batısında yer alan höyük, aynı zamanda literatürde "Kanaç" adıyla da geçmektedir. Höyük, aşağı-yukarı şehir şeklinde iki bölümden oluşan ve 40 hektarlık gibi oldukça geniş bir alana yayılan bir yerleşimdir. Yukarı şehir ortalama 300 m taban çapına ve 25 m yüksekliğe sahipken, aşağı şehir ise kuzey-güney yönünde 900 m, doğu-batı yönünde 550 m ölçülerindedir (Kamış, 2019, s. 515).¹

İlk kez James Mellaart'ın çalışmalarında bahsi geçen höyüğün üzerinde ETÇ'ye ait buluntuların yer aldığı belirtilmiştir (Mellaart, 1963, s. 209). Semih Güneri'nin 1989 yılında incelemeler yaptığı höyükte MÖ III. binyıl kapları ile Hellenistik ve Roma buluntularının varlığını kaydetmiştir (Güneri, 1989, s. 100). Yalçın Kamış'ın 2018 yılı araştırmalarına dahil ettiği höyükte yeniden incelemeler yapılmıştır. Bu çalışmalarda höyüğün aşağı ve yukarı olmak üzere iki bölümden oluştuğu saptanmıştır. Höyük üzerinde MÖ III.-II. binyıl ve DÇ'ye ait seramik parçaları tespit edilmiştir (Kamış, 2019, s. 515-516). Tefik Emre Şerifoğlu'nun

¹ Beydili köyü sakinlerinden olan Şenol Büyükdag ile yaptığımız konuşmamız da höyüğün etrafının İbrala barajı yapılana kadar su ile çevrili olduğundan bahsetti. Beydili köyünün daha öncesinde höyüğe daha yakın bir alanda kurulu olduğundan ve zamanla şimdiki yerine taşındığını aktardı. Ünal Çelebi ile olan görüşmemizde çevre köylerin toplanarak, yağmur duasının höyük üzerinde yapıldığını anlattı.

2018 yılında höyük üzerinde ve çevresinde gerçekleştirdiği çalışmalarda ise höyüğün Kalkolitik'ten Orta Çağ'a kadar kesintisiz olarak yerleşim aldığına dair arkeolojik verilere rastlanılmıştır (Şerifoğlu, 2019, s. 454-455).

Şekil 15: Kıbrıs/Kanaç Höyük (Kamış, 2019, s. 520).

2.6. Kisecik Höyük:

Karaman'ın 30 km uzaklığındaki Kisecik köyünün 500 m doğusunda bulunmakta ve bulunduğu köyün ismiyle anılmaktadır. Höyük, 300x300x30 ve 50x200x5 m boyutlarında çatal görünümde iki tepelikten oluşmaktadır.² Hasan Bahar'ın 1999 yılı araştırmalarında ziyaret edilen çatal görünümündeki höyüğün güney tepesi kesiminde Kalkolitik ve ETÇ seramikleri, kuzey tepesinde de yine Kalkolitik ile ETÇ malzemelerinin varlığı saptanmıştır (Bahar, 2000, s. 192). Hasan Bahar'ın 2003 yılında yayınladığı çalışmasında höyükte olası Neolitik kalıntıların varlığına dikkat çekilmiştir (Bahar-Koçak, 2004: s. 54).

Şekil 16: Kisecik Höyük.

² Kisecik köyünden Hidayet Kola ile yaptığımız konuşmamızda arazisinin hemen höyüğün yakınında yer aldığını, tarlasında bir çanak bulduğunu ve bunu hocalara teslim ettiğinden söz etti.

2.7. Mandason Höyük:

Karaman'ın 19 km kuzeybatısındaki Demiryurt (Mandoson) Köyü'nün hemen güneyinde konumlanan höyük, kuzey-güney yönünde yaklaşık 260 m çapındadır (Güneri, 1989, s. 100). James Mellaart tarafından ilk kez incelenen höyük üzerinde ETC'ye tarihlenen çanak-çömlek buluntuları ile karşılaşmıştır (Mellaart, 1963, s. 209). Ardından Semih Güneri'nin 1989 yılında bölgede incelediği höyüklerden biri olmuştur. Güneri, höyükte yoğun Bizans seramiği ve mimari kalıntıları gözlemlemiştir. Yine az sayıda da olsa burada MÖ II. binyıl kalıntıları ile karşılaştığını da belirtmiştir (Güneri, 1989, s. 100-101).

Şekil 17: Mandason Höyük

2.8. Osmaniye Höyük:

Karaman'ın 35 km uzağında bulunan Osmaniye köyünün 2 km güneyine ve Hamidiye köyünün de 18 km kuzeyinde konumlanmaktadır. Höyük, iki tepeden oluşmakta ve yaklaşık 100x75x15 m ebatlarındadır.³ Semih Güneri'nin çalışmalarında "Sıranlı Höyük", Hasan Bahar'ın çalışmalarında "Osmaniye Höyük" ve Karaman Kültür Bakanlığı'nın arşivleri içinde "Osmaniye Güney Höyüğü" olarak geçmektedir. Tanımların benzer içeriklerinden yola çıkarak bahsedilen höyüklerin aynı yerleşim olabileceği ihtimali üzerinde durulmuştur (Güneri, 1989, s. 102; Bahar, 2001, s. 259)⁴.

Semih Güneri'nin 1989 yılı çalışmaları kapsamında incelenen höyüğün iki tepeden müteşekkil, yoğun MÖ II. binyıl seramiği barındıran bir merkez olduğu kaydedilmiştir (Güneri, 1989, s. 102). Hasan Bahar ise 2000 yılındaki araştırmalarında ziyaret ettiği höyüğün doğu-batı yönlü iki tepeden meydana geldiğini, batı yönündeki tepe üzerinde Kalkolitik, ETC, DÇ ve Roma seramiklerinin bulunduğunu rapor etmiştir (Bahar, 2001, s. 259).

³ Beydili köyünden olan Şenol Büyükdag ile yaptığımız konuşmamız da höyüğün yerli halk tarafından "Çatal Tepe" olarak isimlendirildiğini öğrendik.

⁴ <https://karaman.ktb.gov.tr/TR-130877/osmaniye-guney-hoyugu.html> (05.04.2022).

Şekil 18: Osmaniye Höyük (<https://karaman.ktb.gov.tr/TR-130877/osmaniye-guney-hoyugu.html>).

2.9. Osmaniye Höyüğü II:

Karaman'ın 35 km uzağında bulunan Osmaniye köyünün 1 km güneydoğusunda ve Ekinözü köyünün de sınırlarına yakın bir konumdadır. Doğu-batı yönünde uzanan höyük, 100x100x5 m ölçülerindedir.⁵ Höyüğün yapılmakta olan tarımsal faaliyetlerden kaynaklı yok olma tehlikesi bulunmaktadır. Höyükten James Mellaart ve Semih Güneri çalışmalarında “Sinneli Höyük” olarak bahsederken, Hasan Bahar ise araştırmalarında merkezi “Osmaniye Höyüğü II” şeklinde kaydetmiştir. Höyük, Karaman Kültür Bakanlığı'nın arşivleri içinde de “Sinneli Höyük” olarak tanımlanmaktadır (Mellaart, 1961, s. 161; Güneri, 1989, s. 116; Bahar, 2003, s. 209).⁶

Şekil 19: Osmaniye II Höyüğü

James Mellaart, höyükte GKÇ'ye tarihlenen çanak-çömlek örnekleri saptamıştır (Mellaart, 1961, s. 161). Semih Güneri'nin 1989 yılı çalışmalarında höyükte yoğun MÖ III.

⁵ Osmaniye köyünden olan eski köy muhtarı Karani Mut ile yaptığımız konuşmamızda arazisinin sınırlarında kalan höyüğün mezarlık olarak kullandığını aktardı. Oldukça küçük bir yerleşim olduğundan ve daha önce araştırmacılar tarafından incelendiğinden söz etti.

⁶ <https://karaman.ktb.gov.tr/TR-130878/sinneli-hoyuk.html> (05.04.2022).

binyıl ile Hellenistik ve Roma seramikleri gözlemlenmiştir (Güneri, 1989, s. 116). Hasan Bahar'ın 2002 yılı çalışmalarında yapılan incelemelerde höyüğün Kalkolitik ve ETÇ buluntuları veren yerleşimi olduğu anlaşılmıştır (Bahar, 2003, s. 209).

2.10. Pınarbaşı Höyük:

Pınarbaşı yerleşimi Karaman'ın 39 km kuzey-kuzeybatısında, Süleymanhacı köyünün 5,5 km ve Ortaoba köyünün de 7 km kuzeyinde yer almaktadır. Karadağ kütesinin kuzeybatıya doğru bir çıkıntısı olan kalker oluşumlu Bozdağ'ın kuzeybatı ucunda Pınarbaşı Mevkii olarak bilinen alandır. Hotamış Gölü'nün kıyı çizgisinde bulunan yerleşim, kayalık ve düz alan olmak üzere iki yaşam alanına sahiptir (Baird, 2007, s. 287; TAY).⁷

Şekil 20: Pınarbaşı Höyük

Yerleşim, ilk kez William Ramsay tarafından bir Bizans yazıtı bulması ile bilim dünyasına tanıtılmıştır. Ardından 1970'li yıllarda David French yerleşimi ziyaret etmiş ve burada tarih öncesi dönemlere ait bulguların varlığından söz etmiştir. Yerleşimdeki ilk kazılar Trevor Watkins tarafından 1994-1995 yıllarında başlatılmıştır. Bu kazı süreci A/Açık alan ve B/Kaya Altı sığınağı olarak isimlendirilen iki alanda devam etmiştir. 2003-2004 yıllarında ise kazılar Douglas Baird tarafından yeniden başlatılmıştır (Watkins, 1996, s. 47-51; Baird, 2007, s. 287).

İlk sezon kazılarında B/Kaya altı sığınağında 7 yapı katı saptanmış ve en erken evresi Epipaleolitik döneme tarihlendirilmiştir. (Watkins, 1996, s. 55-57; Watkins, 1998, s. 31; Baird, 2007, s. 288-289; Carruthers, 2003, s. 121). A/Açık alanda ise ilk üç evresi Neolitik döneme tarihlenen dokuz evre saptanmıştır. Açık alan yerleşmesinde ETÇ tabakaları ile de karşılaşmıştır (Watkins, 1996, s. 56; Baird, 2007, s. 295; Carruthers, 2003, s. 115).

⁷[http://tayproject.org/TAYages.fm\\$Retrieve?CagNo=2449&html=ages_detail_t.html&layout=web](http://tayproject.org/TAYages.fm$Retrieve?CagNo=2449&html=ages_detail_t.html&layout=web) (04.04.2022).

2.11. Susan/Sisan Höyük:

Karaman'a 17 km uzaklıktaki Kılbasan kasabası ile 27 km mesafedeki Dinek köyü arasında konumlanmaktadır. Yayvan bir görünüme sahip olan höyük, yaklaşık 500x250x25 m ebatlarındadır (Bahar, 2001, s. 259).⁸ Höyüğün buluntuları hakkında ilk izlenimler, Hasan Bahar'ın 2000 yılı çalışmalarında bulunmaktadır. Bu çalışmalarda incelenen höyüğün, kuzey eteklerinin kum ocağından kaynaklı tahribata uğradığını belirtilmiştir. Yerleşimde ETÇ, MÖ II. bin, MÖ I. binyıl, Roma ve Bizans dönemlerine ait seramik parçaları bulunmuştur (Bahar, 2001, s. 259).

Şekil 21: Susan/Sisan Höyük (Şerifoğlu, 2018, s. 460; <https://karaman.ktb.gov.tr/TR-130879/sisan-hoyuk.html>).

Aşkın'ın 2016 yılında yürüttüğü çalışmalarda yeniden ziyaret edilen yerleşimde, çeşitli seramik parçaları ve temel bazındaki yapı izleri kaydedilmiştir (Aşkın, 2017, s. 412). Son olarak Tefik Emre Şerifoğlu'nun gerçekleştirdiği araştırmalarda incelenmiştir. Höyüğün DC'den Orta Çağ'a kadar yerleşim almış olduğuna dair kalıntılardan söz edilmiştir (Şerifoğlu, 2018, s. 451).

2.12. Süleymanhacı Höyük:

Karaman'ın 32 km kuzeyindeki Süleymanhacı köyünün hemen doğusunda yer almakta ve sınırlarında bulunduğu köyün adını taşımaktadır. Höyük, Karadağ'ın kuzey eteklerinde ve bugün tamamen kurumuş olan Acıgöl'ün kıyısına kurulmuştur. Höyüğün ölçüleri yaklaşık olarak 200x200x25 m'ye ulaşmaktadır (Güneri, 1989, s. 99; Bahar, 2000, s. 192)⁹.

Semih Güneri'nin 1989 yılında höyükte yürüttüğü çalışmalarda höyüğün zengin bir MÖ II. binyıl yerleşimi olduğu gibi MÖ I. binyılın ikinci yarısında da iskân aldığına dair izler ile karşılaştığı kaydedilmiştir (Güneri, 1989, s. 99). Hasan Bahar'ın 1999 yılı

⁸<https://karaman.ktb.gov.tr/TR-130879/sisan-hoyuk.html> (05.04. 2022).

⁹ <https://karaman.ktb.gov.tr/TR-130881/suleymanhaci-hoyuk.html> (05.04.2022).

araştırmalarında ziyarette bulunduğu höyükte, M II. binyıl ve M I. binyıl buluntuları yanı sıra Roma dönemine ait seramik parçaları tespit edilmiştir (Bahar, 2000, s. 192).

şekil 22: Süleymanhacı Höyük (<https://karaman.ktb.gov.tr/TR-130881/suleymanhaci-hoyuk.html>).

3. KARADAĞ'IN ÇEVRE YERLEŞİMLER AÇISINDAN POTANSİYELİ

Bir önceki bölümde bahsettiğimiz üzere Karaman sınırları içinde Tunç Çağı kültürünü yansıtan çok sayıda höyük bulunmaktadır. Özellikle Karadağ çevresi ise bu yerleşimlerin yoğunlaştığı bir alan olmuştur. Karadağ'ın etrafı Kılbasan, Dinek, Eminler, Demiryurt, İslihisar, Kisecek, Kaşoba, Ortaoba ve Süleymanhacı köyleri tarafından çevrelenmiştir. Bu köylerin hepsinde veya yakınında tarihöncesi dönem buluntuları barındıran çok sayıda höyük yer almaktadır. Karadağ çevrelemekte olan ova üzerinde Tunç Çağı izleri taşıyan fazlaca yerleşim olmakla birlikte biz çalışmamızda; Eminler Höyük, İslihisar I Höyük, İslihisar II Höyük, Kaşoba Höyük, Kıbrıs/Kanaç Höyük, Kisecek Höyük, Mandason Höyük, Osmaniye Höyük, Osmaniye Höyüğü II, Pınarbaşı Höyük, Susan/Sisan Höyük ve Süleymanhacı Höyük yerleşimlerini konu edindik.

Karadağ çevresi, ilk kez Epipaleolitik dönemde Pınarbaşı ile yerleşim almaya başlamıştır. Bu yerleşimde yaşam serüveni Neolitik, Kalkolitik ve ETÇ dönemlerinde olduğu gibi daha geç evrelere kadar devam etmiştir. Pınarbaşı yerleşimi Epipaleolitik avcı-toplayıcılardan, yerleşik ve tarımcı toplumlara geçişi temsil ettiği gibi Neolitik evrede başlayan yerleşik kültürün sonraki evrelerde de benzer şekilde yaşatıldığını, en güzel şekilde yansıtan merkezlerden biridir (Watkins, 1996, s. 47; Baird, 2007, s. 295; Curruthers, 2002, s. 103; Fairbairn, 2014, s. 802).

Kisecek Höyük'ün ilk olarak Neolitik dönemde yerleşim almaya başladığı ve Kalkolitik ile ETÇ evrelerinde de yaşam alanı olmaya devam ettiği anlaşılmıştır. Höyüğün her iki tepesinin de aynı dönemlerde yerleşim aldığı anlaşılmıştır (Bahar, 2000, s. 192; Bahar-Koçak, 2004, s. 54).

İslihisar I Höyük ilk olarak Kalkolitik dönemde yerleşim almaya başlamış ve bu süreç ETÇ ile MÖ. II. binyıl boyunca da devam etmiştir. Kalkolitik kültürü yansıtan yerleşimler içinde büyük olarak nitelendirilebilecek bir merkezdir (Güneri, 1989, s. 99; Bahar, 2000, s. 192). Osmaniye Höyük'te Kalkolitik, ETÇ ve MÖ. II. binyıl içinde yaşam alanı olmuştur.

Osmaniye II Höyük'te de Kalkolitikte başlayan yaşamın sadece ETÇ'de devam ettiğini görmekteyiz (Güneri, 1989, s. 102, 106; Bahar, 2001, s. 259; Bahar, 2003, s. 209). ETÇ ve MÖ. II. binyıl yerleşimi olarak nitelendirilen Kıbrıs Höyük'te yapılan çalışmalarda Kalkolitik döneme tarihlendirilebilecek buluntulara da rastlanmıştır (Mellaart, 1963, s. 209; Güneri, 1989, s. 100; Şerifoğlu, 2019, s. 454-455). Kıbrıs Höyük, 40 hektarlık alana yayılan

ve dört tepeden oluşan oldukça geniş bir yerleşim merkezi olarak karşımıza çıkmaktadır (Kamış, 2019, s. 515-516; Şerifoğlu, 2019, s. 454-455).

Beş tepeden meydana gelen ve 32 hektarlık alana yayılan Eminler Höyük, zengin MÖ. III. binyıl ve MÖ. II. binyıl yerleşimidir (Mellaart, 1963, s. 200; Güneri, 1989, s. 100; Kamış, 2017, s. 504-505; Kamış, 2019, s. 512-513). İslıhisar II Höyük'te yapılan incelemelerde MÖ. III. binyıl ve MÖ. II. binyıl yerleşim izlerine rastlanılmıştır (Güneri, 1989, s. 101; Bahar, 2000, s. 192). Kaşoba Höyük'te de az sayıda MÖ. III. binyıl ile MÖ. II. binyıl buluntuları tespit edilmiştir (Güneri, 1989, s. 101; Bahar, 2000, s. 192).

Mandason Höyük'ün ilk olarak ETÇ yerleşim aldığı saptanırken, yerleşimde az da olsa MÖ. II. binyıl kalıntıları bulunmuştur (Mellaart, 1963, s. 209; Güneri, 1989, s. 100-101). Susan Höyük'te yapılan incelemelerde ETÇ ve MÖ. II. binyıl merkezi olduğu anlaşılmıştır (Bahar, 2001, s. 259). Son yerleşimimiz olan Süleymanhacı Höyük'te yürütölen çalışmalarda ilk yerleşimi MÖ. II. binyılda aldığı tespit edilmiştir (Güneri, 1989, s. 99; Bahar, 2000, s. 192).

Bahsettiğimiz höyüklerin hepsi Eski Konya Gölü'nün çekilerek oluşturduğu verimli arazi ve su birikinti yelpazesi üzerinde konumlanmaktadır. Aynı zamanda burada diğör bölgelere nazaran daha çok höyüğün bulumasın da Karadağ'ı çevrelemekte olan ovanın, geniş tarım alanları ile doğal ve kolay sulama imkanlarına sahip olmasının etkisi bulunmaktadır (Tapur, 2009, s. 29; Gümüşcü-Yiğit, 2012, s. 266). Yine yerleşimlerin Karadağ eteklerine kurularak, yoğunlaşmasında Karadağ'ın önemli bir rolü olmuş olmalıdır. Bizim için Karadağ'ın yerleşimler için ne derece de rol oynadı ve potansiyeli alt başlıklara ayrılarak, incelenmiştir.

3.1. Ekonomi

3.1.1. Tarım Faaliyetleri

Karaman şehri kuruluş yeri sebebiyle beşerî ve coğrafya şartları açısından tamamına yakını verimli geniş tarım arazilerine sahip bir bölgedir. Geniş ovalık alanlara sahip olan bölgenin temel geçim kaynağını tarım ve hayvancılık oluşturmaktadır. Tarım faaliyetlerini etkileyen faktörlerin başında iklim ve su kaynakları gelmektedir. Karasal iklimin hâkim sürdüğü bölgede yağışın çok az düşmesi, tarımda suyun en önemli etmen olmasını sağlamıştır. Bundan kaynaklı olarak özellikle alçak sulanabilir kısımlar tarım için yüzyıllar boyunca tercih edilen alanlar olmuştur. Suyun ulaşılabilir olduğu alanlarda höyüklerin yoğunluk ve sıklıklarının arttığı gözlemlenmektedir. Höyüklerde yapılan çalışmalarda Karaman'ın tarımsal faaliyetlerinin ilk çağlara kadar dayandığı ve sonraki çağlarda da önemli

bir ekonomik geçim kaynağı olmaya devam ettiği ortaya koyulmuştur (Gümüşçü, 2001, s. 27; Tapur, 2009, s. 64-65).

Karaman ilinin topraklarının büyük bir oranını tarım arazileri oluştururken, geri kalan topraklar orman arazileri, çayır-mera arazileri ve küçük bir kısmı da tarım dışı arazilere ayrılmaktadır (Yavuzaslanoğlu-Yavuz, 2012, s. 32). Ekilen tarım alanlarında tahıl bitkileri, yem bitkileri, meyve ve sebze ürünleri yetiştirilmektedir. Tarlalar da tahıl bitkileri olan buğday ve arpa yoğunluğu alırken, nohut, mercimek gibi baklagillerde ekilmektedir (Tapur, 2009, s. 67-70). Meyve üretiminin büyük bölümünü üzüm almakla birlikte elma, şeftali ve erik gibi türler de yetiştirilmektedir. Bölgenin üzüm üretimi için uygun iklim koşullarına sahipliği, bağcılığında önemli bir yer tutmasına imkân tanımıştır (Koçak, 1999, s. 5; Tapur, s. 71,73-74).

Karadağ'ın yamaçları ve çevresi de ilk çağlardan itibaren insanların yerleşim için tercih ettiği ve tarım faaliyetlerini gerçekleştirdiği bir bölge olmuştur. İlk çağlarda insanların genellikle o dönemde kurumuş ve kurumakta olan göllerin kumsalları ve kıyılarında, alüvyal ovalarda ve su ihtiyacının kolay sağlandığı birikinti konilerinin yakınlarına yerleştiği anlaşılmıştır (Tapur, 2017, s. 103). Karadağ ve çevresinin yerleşim için seçilmesindeki temel etkende bu durum olmuştur. Pleistosen'de oluşan Konya Gölü'nün Holosen'de çekilmesinin ardından Karadağ'ın çevresi verimli araziler haline gelmiştir. Gölün çekilmesinin ardından geriye bakiyeleri olarak bölgede göl ve bataklıklar kalmıştır. Böylece verimli arazilerin yanı sıra su temininin kolay sağladığı birikintilerinin oluşması, insanların bölgede yerleşim kurmalarına olanak sağlamıştır (Tapur, 1998, s. 44; Tapur, 2009, s. 25-29; Tapur, 2017, s. 103).

Karadağ'ı çevrelemekte olan geniş düzlükler, göl sularının çekilmesinin ardından verimli tarım arazileri hâline geldiği gibi buralarda su ihtiyacının karşılanabileceği göl ve bataklıklar da oluşmuştur. Karadağ'ın çevresindeki ovalık kesimde bulunan göl bakiyesi suğlalar, insanların tarım faaliyetleri için gerekli su ihtiyacını karşılamaktaydı. Suğlaların çevresi ve suyun bol olduğu yerler sulu tarıma oldukça uygunken, suyun az olduğu yerlerde ise kuru tarımın yanı sıra hayvancılık faaliyetlerde yürütülmüştür. Böylece Karadağ'ın yamaçları ve çevresindeki suğlaların etrafı binlerce yıldır sürekli olarak insanların yerleşim için tercih ettikleri alanlar olmuştur (Gümüşçü, 2001, s. 117; Tapur, 2009, s. 25; Aşkın-Kurt, 2019, s. 113).

Yapılan arkeolojik çalışmalar ile de bölgenin tarımsal faaliyetlerinin çok erken dönemlere kadar gittiği tespit edilmiştir. Üreticiliğe geçilen Neolitik evreyi temsil eden Pınarbaşı ve Canhasan (I, III) höyüklerinde yapılan kazılardan bölgenin ekonomisinin tarım temelli olduğu çok iyi korunmuş tahıl, tohum ve bitki örneklerinin bulunması ile anlaşılmıştır. PPNA evresini temsil eden Canhasan III yerleşiminde yabani ve evcilleştirilmiş einkom buğdayı, avdar, arpa, mercimek ve baklagiller çıkarılmıştır. Yine ceviz, böğürtlen, yabani üzüm ve birçok ot türü de tespit edilenler arasındadır. Canhasan I yerleşiminin Neolitik tabakasından da tahıl, baklagil ve meyve kalıntıları bulunmuştur (French, 1968, s. 91; French, 1972, s. 93-94).

şekil 23: Canhasan Höyüklerinde tespiti yapılan havan taşları.

Karadağ'ın evresi Kalkolitik ve ET prehistorik dönemlerinde de yerleşime açık bir bölge olmuştur. Neolitik dönemde başlayan tarımsal faaliyetler bu dönemlerde de kesintisiz devam etmiştir. Kalkolitik dönemi temsil eden Canhasan I'in bu dönemi yansıtan tabakalarından bitki ile tohum örneklerinin yanında tarımsal faaliyetlere yönelik havan ve öğütücü taşları da ele geirilmifitir (French, 1965, s. 28). Pınarbaşı yerleşiminde erken dönemde başlayan tarım, saptanan ET tabakasında da benzer özellikler ile süreklilik göstermiştir (Fairbairn, 2014, s. 802).

M. II. binyılda Anadolu halklarının ağırlıklı olarak tarım yaptığını arkeolojik ve filolojik belgelerden renmekteyiz. Üretimi yapılan tarım ürünlerinin başında buğday arpa gelmekle birlikte bezelye, keten, incir, zeytin, üzüm, elma, muhtemelen armut ve nar yetiştiriliyordu (Macqueen, 2015, s. 106). ATK belgelerinden Orta Anadolu'da yoğunlukla arpa, buğday benzer tahıl ürünleri ile sebze ve meyve ürünlerinin yetiştirildiği anlaşılmaktadır (z Kiriş, 2020, s. 9-10). Bu dönemde bağcılığın ayrı bir önemi vardır. Özellikle Orta Anadolu'da volkanik dağların bağcılık bakımından el verişli olması, eskiçağ insanların üzüm

yetiştiriciliği için bu arazileri tercih etmelerini sağlamıştır. Karadağ'da bağcılık için tercih edilen alanlardan biri olmuştur (Öz Kiriş, 2020, s. 32-33).

Hitit belgelerinden de devletin ekonomisinin tarıma dayandığı anlaşılmaktadır. Ürünlerin başında arpa ve buğday gelmekte olup, baklagillerden bezelye, nohut, bakla, kimyon, kişniş ve mercimek bulunuyordu. Sebze olarak havuç, sarımsak, pırasa, salatalık ve maydanoz yetiştirilmiştir (Gurney, 2001, s. 73-74; Bryce, 2003, s. 90; Sevinç, 2008, s. 17; Reyhan, 2009, s. 164). Meyve yetiştiriciliği içinde üzüm bağları önemli bir yer tutarken, incir, elma, kayısı, armut, üzüm, nar ve zeytin ekildiği öğrenilmektedir (Gurney, 2001, s. 73; Bryce, 2003, s. 90; Alparslan, 2012, s. 509).

Bölgede, MÖ. II. binyıl boyunca tarım faaliyetleri benzer ölçüde devam etmiş olmalıdır. Çünkü bu dönem boyunca bölgede yerleşim hareketleri devam etmiştir. Başta Karadağ'da olmak üzere Süleymanhacı, Kaşoba, İslıhisar I, İslıhisar II, Mandason, Eminler, Kıbrıs/Kanaç ve Susan yerleşimlerinde MÖ. II. binyıl buluntuları saptanmıştır (Mellaart, 1958, s. 326; Güneri, 1989, s. 99-102; Bahar, 2000, s. 192; Bahar, 2001, s. 259; Kamış, 2019, s. 516). Bu yerleşimler de doğrudan MÖ. II. binyıl tarım faaliyetlerine dair doğrudan ve yeterli buluntu örnekleri toplanmamıştır. Fakat erken ve daha geç evrelere tarihlenen örneklerden bölgedeki tarım faaliyetlerinin yerleşim süreci gibi kesintiye uğramadan devam ettiğine işaret etmektedir.

Karadağ'ın ovalık alanların da tarım yapıldığı gibi, dağın eğimli yamaçlarında çoğu zaman teraslamalar yapılarak tarım için uygun araziler oluşturulmuştur. Hem Karadağ üzerinde hem de çevresinde Roma ile erken Hristiyanlık dönemlerine ait tarım ve bağcılık faaliyetlerine yönelik çeşitli arkeolojik ve epigrafik kanıtlarla karşılaşmıştır (Aşkın-Kurt, 2019, s. 114).

Karadağ ve çevresinde tahıl üretiminin yapıldığına dair çok sayıda arkeolojik kalıntı tespit edilmiştir. Bunlardan biri Değle ören yerinde bulunan bir anakaya lahdi üzerindeki çift sürme sahnesi tasviridir (Aşkın, 2014, s. 413; Aşkın-Kurt, 2019, s. 123). İkinci bir kanıt ise bölgede yoğun bir şekilde karşılaşılan değirmenlere ait meta ve catilluslardır. Tespit edilen bu meta ve catillusların tamamı yerel volkanik taş olan andezitten yapıldığı anlaşılmaktadır (Aşkın-Kurt, 2019, s. 124). Çevresinde yer alan Ortaoba köyü yakınlarında tarımsal üretime ve yüksek olasılıkla tahıl ile ilişkili olan, üzerine sınır yazıtı kazınmış volkanik kaya parçası bulunmuştur (Aşkın-Kurt, 2019, s. 128).

Şekil 24: Ortaoba köyünde bulunan ve tahıl üretimi ile ilişkisi olduğu düşünülen yazıt (Aşkın-Kurt, 2019, s. 140).

Karadağ'ı çevrelemekte olan höyüklerin konumlandığı; Demiryurt, Dinek, Eminler, İslihisar, Kaşoba, Kılbasan, Kiseçik, Ortaoba, Osmaniye ve Süleymanhacı köylerinin hepsinin ekonomisi tarıma dayanmaktadır. Köylerde özellikle arpa, buğday, yulaf, nohut ve mercimek gibi tahıllar ağırlıklı olarak yetiştirildiği bilinmektedir (Uysal vd., 1992, s. 120-180). Yapılan yüzey çalışmaları kapsamında tarım faaliyetlerine yönelik bazı tespitler yapılmıştır. Bunlardan biri Kaşoba köyü olup, incelemelerde yakındaki bir alandan getirildiği anlaşılan pres ağırlık taşları, değirmen taşları, lahit teknesi gibi kalıntılar tespit edilmiştir (Aşkın, 2014, s. 203). Yine Susan Höyük üzerinde bir değirmen taşına rastlanmıştır (Aşkın vd., 2016, s. 177).

3.1.1.1. Bağcılık

Yukarı da bahsettiğimiz üzere Karadağ ve çevresi volkanik bir alan olmasından kaynaklı olarak bağcılık faaliyetleri için oldukça elverişlidir (Öz Kiriş, 2020, s. 32-33). Bundan dolayı erken tarihlerden itibaren bölgede bağcılık faaliyetleri yapılmış olmalıdır. Özellikle MÖ. II. binyılda bağcılığın Anadolu tarımında önemli bir yer edinmesi (Öz Kiriş, 2020, s. 9-10; Gurney, 2001, s. 73; Bryce, 2003, s. 90; Alparslan, 2012, s. 509), bu dönemde Karadağ çevresine yerleşen insanların bağcılık faaliyetleri ile uğraşmış olabileceklerini akla getirmektedir. Karaman bölgesine yakın ve önemli MÖ. II. binyıl merkezlerinden biri olan Konya/Karahöyük'te yapılan çalışmalarda bölgenin bağcılığına dair fikir edinebileceğimiz buluntular tespit edilmiştir. Kazılarda ele geçen içki kaplarından bazılarının üzüm salkımı şeklinde olduğu, aynı zamanda aplik olarak duvara asılan üzüm salkımı biçiminde bir lamba da yer almaktadır (Öz, 2011, s. 291). Konya /Karahöyük yerleşimindeki örnekten, Karaman ovasında da bağcılık faaliyetlerinin yoğun olarak yapıldığı alanlardan biri olduğunu

düşünebiliriz. Öyle ki bölgede yapılan çalışmalardan daha sonraki dönemlere tarihlenen bağcılık faaliyetlerine dair kalıntıların tespit edilmiş olması, bağcılığın erken dönemlere kadar gidebileceğine de işaret etmektedir.

Şekil 25: Bağcılık faaliyetlerine dair bir kabartma (Aşkın-Kurt, 2019, s. 135).

Çalışmalar da bağcılığa dair anakayaya oyulmuş presler, Değle'de atölye izleri ile bölgede de çok sayıda ağırlık taşları gözlemlenmiştir. Üzüm preslerinden biri üzerinde de bağcılığı temsil eden bir figür yer almaktadır (Aşkın vd., 2016, s. 413; Aşkın, 2018, s. 533; Aşkın-Kurt, 2019, s. 115). Karadağ'ın Karacaören köyü civarında tespit edilen iki yüzünde de yazıt bulunan ve bir üzüm bağına ait olduğu anlaşılan sınır taşının bulunmuştur. Madenşehir köyündeki bir lahit teknesinin ön yüzünde iki satırlık yazıt ve üzerinde asma dalı ile üzüm tanelerinin resmedildiği görülmektedir. Yine köy içinde üzerindeki kabartmada bir kadın figürünün yanında asma dalı ve üç üzüm salkımı tasviri bulunan başka bir lahit teknesi bulunmuştur (Aşkın-Kurt, 2019, s. 119-123).

3.1.1.2. Bölgenin Florasının Kullanım Alanları

Bitkiler, insanlık tarihinin en erken evrelerinden bu yana her zaman en önemli temel besin kaynağı olduğu gibi çeşitli amaçlar için de kullanılmışlardır. Anadolu toprakları sahip olduğu coğrafi konumu sayesinde çok sayıda bitki türünün yaşam alanı olmuştur. Anadolu'da yaşamış olan halklar, bu zengin floradan yararlanmış ve çeşitli ihtiyaçlar dahilinde bitkileri kullanmışlardır. İnsanlar bitkileri tüketmenin yanında tedavilerde, renklendirme işlemlerinde, dokuma işlerinde, ev eşyalarında ve yakacak şeklinde türlü işlevlerde kullanmışlardır (Avcı, 2004, s. 122).

Karadağ ve çevresinin florasına dair erken dönem kalıntılara Epipaleolitik ile ETC tabakalarına sahip olan Pınarbaşı ve Neolitik ile Kalkolitik dönemleri yansıtan Canhasan

(I,III) yerleşimlerinden ulaşmaktayız. Yerleşimlerden çeşitli buğday ve arpa türü, burçak, çavdar, mercimek, fındık, fıstık, ceviz ve üzüm gibi bitki kalıntıları toplanmıştır (French, 1968, s. 91; French, 1972, s. 93-94; Fairbairn, 2014, s. 803-804). Böylece bölgenin erken tarihlerde hangi bitkilerden ne ölçüde yararlanabilmiş olduklarına dair bir fikir edinebilmekteyiz.

MÖ. II. binyıl Anadolu'sunun florasının oldukça zengin olduğu tabletlerde geçen çok sayıda ağaç ve bitki isimlerinden anlaşılabilir. Hitit belgelerinde bahsi geçen ağaç ve bitkiler içinde; meşe, ardıç, köknar, çam, ılgın, defne, elma, kaysı, üzüm, incir, armut, nar, erik, fıstık, zeytin, dört çeşit buğday, iki-üç çeşit arpa, bezelye, fasulye, nohut, bakla, mercimek, havuç, sarımsak, pırasa, havuç, salatalık, su teresi, maydanoz, zeytin, kimyon, kekik, nane, kişniş vb. gibi bitkiler bulunmakta ve sıklıkla tüketilmekteydi (Ünar, 2018, s. 31-32).

Hititler, bitkilerden besin maddesi olarak yararlandığı gibi büyü ve ritüellerde, tedavilerde, dokuma ve boyama gibi çeşitli alanlarda da faydalanmışlardır. Metinlerden özellikle bitkilerin tedavilerde yoğun olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Hititler, hastalıkları iyileştirmek için yanında bitkisel tedavi yöntemleri de uygulamışlardır (Ünal, 1980, s. 481; Bryce, 2003, s. 180; Yeğenoğlu vd., 2016, s. 118). Hitit halkı, tarımla uğraşan bir toplum olduğu için Anadolu'nun zengin florasından geniş ölçüde yararlanmış ve yetişen iki yüzün üzerinde bitkiyi hastalıkları tedavi etmekte kullanmışlardır (Ünal, 1980, s. 477; Erginöz Şahinbaş, 2022, s. 38).

Metinlerden bazı hastalıklar ve tedavide kullanılan bitki örnekleri bulunmaktadır. Bunlardan iştahsızlık için tere otu, şeytan tersi, sarımsak, pırasa kökü ile beyaz otun kullanılmış ve hamile kalamayanlar için de adaçayı ve kerevizden yararlanmışlardır (Ünal, 1980, s. 492). Tabletlerde hastalıklar için sık kullanılan bitkilerden başlıcaları adamotu, banotu, haşhaş, mazi, defne, nane, mersin, meyan kökü, safran, badem, hardal, kekik, kenevir, susam, buğday, arpa, sarımsak, soğan, üzerlik ve üzüm olduğu görülmektedir (Baytop, 1984, s. 16; Yeğenoğlu vd., 2016, s. 119; Erginöz Şahinbaş, 2022, s. 38-39).

Hititler döneminde tedaviler için kullanılan bu bitkiler, Anadolu halkları tarafından sonraki dönemlerde de benimsenmiştir. Antik kaynaklardan da sütleğen, defne, lahana, kavun, sarımsak, pırasa, salatalık, karpuz, rezene, haşhaş, adamotu, afyon, banotu, kekik, nane ve kereviz, gibi bitkilerden hazırlanan merhemlerin hastalıkları tedavi etmede kullanıldığı anlaşılmaktadır (Baytop, 1984, s. 17; Yeğenoğlu vd., 2016, s. 119).

Tunç Çağı döneminden itibaren başlayarak 300 civarında bitkisel ve hayvansal doğal boyar maddenin kullanıldığı bilinmektedir. Boyar maddelerden kırmızı renk için kermes, lak, koşnil böcekleri ve kök boya bitkisi; mavi renk için çivit otu ve indigo; sarı renk için safran, aspir, zerdeçal, muhabbet çiçeği ile cehri bitkileri tarih boyunca geniş ölçüde kullanılmıştır (Kocatürk-Şanlı, 2019, s. 900).

Hititler tabletlerinden birçok renkli kumaş, yün ve keten üretiminin yapıldığı anlaşılmaktadır. Metinlerden dokumanın yapılacağı ip üretildikten sonra, bunların renklendirilmeleri için doğal boyaların kullanıldığı anlaşılmaktadır. Yün iplerin doğal bitkisel boyalar renklendirildiği gibi aynı zamanda siyah, kahverengi, alaca ve beyaz koyun ve keçilerden elde edilen yünlerin doğal renkleri de dokumalarda rahatlıkla kullanılabilmekteydi. Yine metinlerde kullanılan renkler içinde beyaz, siyah, kırmızı, mavi, sarı-yeşil ve mor geçmektedir. Bu renkler, yine birçok dokuma ürünüde de görülebilmektedir. Hititler, bu doğal boyalar için muhtemelen coğrafyalarında yetişen ve kullandıkları renkleri elde edebilecekleri boya bitkilerinden yararlanmışlardır. Öyle ki belgelerde geçen safran bitkisi tedavinin yanı sıra boya maddesi olarak da kullanılabilmekteydi (Atakuman, 2006, s. 76; Ünar, 2018, s. 52; Tuncer, 2020, s. 252).

Antik dönemde de insanlar renklendirme işlemleri için boyayı organik boyar maddeler ile kısmen de olsa basit formdaki bazı bitki, hayvan ve böceklerden elde edilebiliyordu. Mor renk deniz salyangozlarında, mavi rengi çivit otu ve kırmızı rengi de kökboya gibi bitkilerden karşılanıyordu. Bronz Çağı'nın sonları ile Roma Devri'nin sonuna kadar giden bu aralık düşünüldüğü zaman kullanılan keten yünü ve hayvan yünlerinden elde edilen dokuma malzemelerde bu boyar maddelerin çok iyi tutunduğu gözlemlenmiştir (Kılıç, 2018, s. 127). Anadolu'da yabancı bitkilerin boyar madde olarak kullanımı Hititler döneminde başlamış ve sonraki Anadolu halkları tarafından da kullanılmaya devam edilmiştir (Akış, 2019, s. 1).

Gerek Hitit belgelerinden gerekse Antik dönem kaynaklarından insanların bitkileri besin tüketimi yanında tedavilerde, dokuma ve boyama işlemlerinde, büyü ve ritüellerde de faydalandıklarını öğrenmekteyiz (Ünal, 1980, s. 481; Baytop, 1984, s. 17; Bryce, 2003, s. 180; Yeğenoğlu vd., 2016, s. 118-119). Hitit ve sonraki Anadolu halklarının çeşitli amaçlar için kullandıkları bu bitkilerin çoğunun Karadağ ve çevresinde de yetiştiği gözlemlenmektedir (Ünal, 2012, s. 59-61; Can, 2019, s. 19-31; Akış, 2019, s. 4). Karadağ çevresinin eski dönemlerden itibaren yerleşim alması, buraya yerleşen halkların bölge florasından geniş ölçüde ve benzer amaçlar doğrultusunda yararlanmış olması gerektiğini düşündürmektedir.

3.1.2. Hayvancılık Faaliyetleri

Orta Anadolu'nun iklim şartları gereği ekonomik gelirin temeli tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Özellikle tarımsal faaliyetlerin yapılamadığı alanlar hayvan yetiştiriciliğinde kullanılmaktadır. Karaman bölgesinin de %35'lik bir bölümünün çayı ve mera alanları ile kaplı olması, hayvancılık faaliyetleri için önemli bir potansiyel olmuştur. Böylece bölgenin geçim kaynağını içinde tarım yanı sıra hayvancılıkta önemli bir yer tutmaktadır. Yoğun olarak büyük baş ve küçük baş hayvancılık yapılmaktadır (Delen, 2005, s. 112; Tapur, 2009, s. 75). Karaman bölgesinde büyükbaş hayvan olarak sığır yetiştiriciliği yapılmaktadır. Bunun içinde de en fazla süt ineği yetiştirilmektedir. Sığır yetiştiriciliği besi hayvancılığı şeklinde yapılmaktadır. Bölgedeki süt ineklerinin büyük bir kısmını, melez ve yabancı ırklar oluşturmaktadır. Yine bölgede yük hayvanları olan at ve eşek de yetiştirilmektedir (Güler, 1993, s. 68; Delen, 2005, s. 113).

Karaman bölgesinde küçükbaş hayvan yetiştiriciliği oldukça yaygındır. Küçükbaş hayvancılığında en çok koyun yetiştirilmekle birlikte keçinin de önemli bir yeri bulunmaktadır (Güler, 1993, s. 68; Delen, 2005, s. 113). Küçükbaş hayvan yetiştiriciliği sahada, genel olarak koyun yetiştiriciliği ile temsil edilmektedir. Özellikle mera alanı geniş olan şehrin kuzeyindeki ovalık sahada koyun yetiştiriciliği oldukça yaygındır. Yetişen koyun türleri içinde dağlıç, Karaman, kıvırcık, merinos türleri bulunmaktadır. Bölge, Karaman koyunu ile meşhurdur. Bu koyun türü her yerde otlanabilmesinin yanı sıra yünü ve süt verimliliği de fazladır. Bölgede kıl ve tiftik keçi türleri de yetiştirilmektedir. Keçilerde sütleri ve etleri için beslenmektedir (Delen, 2005, s. 113; Tapur, 2009, s. 77).

3.1.2.1. Avcılık Faaliyetleri

Pınarbaşı yerleşiminin henüz hayvancılığın yapılmadığı Epipaleolitik evresinde yoğunlukla koyun, keçi, yabani sığır ve atgillerin avcılığı yapılmaktaydı (Baird, 2007, s. 299). Bununla birlikte bölgede asıl hayvancılık faaliyetleri Neolitik dönemde başlamış olsa da bu dönemde avcılık faaliyetleri geniş ölçüde devam ettirilmiştir. Pınarbaşı yerleşiminin Neolitik evresinde, hayvancılığa başlamasının yanında avcılıkta devam ettirilmiştir. Avlanan hayvanlar içinde yabani sığır ile atgillerin olduğu, koyunun ve keçinin evcilleştirildiği, bunun yanında tilki gibi hayvanlarında tüketildiği saptanmıştır. ETÇ ve Bizans dönemleri de Neolitik evredeki hayvancılık ve avcılık faaliyetlerine bağlı şekilde gelişmiştir (Baird, 2007, s. 303-304; Fairbairn, 2014, s. 802).

Canhasan III höyüğünden sığır, domuz, at, geyik, koyun, keçi ve karaca gibi hayvanların kemikleri çıkarılmıştır (Carruthers, 2003, s. 94). Canhasan I höyüğünde Neolitik

ve Kalkolitik dönemlerde yerleşim devam etmiş ve buradan çok sayıda hayvan kemiği örneği çıkarılmıştır. Neolitik evreyi temsil eden katmanlarından keçi kemikleri çıkarılmıştır (French, 1968, s. 91; French, 1966, s. 147).

3.1.2.2. Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliği

Canhasan I yerleşiminin Kalkolitik evresini temsil eden katmanlarında ise evcilleştirildiği düşünülen koyun, keçi, sığır, domuz, at, geyik ve inek kemikleri tespit edilmiştir (French, 1965, s. 28-29).

MÖ. II. binyıl Anadolu'da büyükbaş olarak sığır, at, eşek, domuz, belki manda, küçükbaş olarak da keçi ve koyun besleniyordu (Macqueen, 2015, s. 106). Asur Ticaret Koloni Çağı belgelerden Anadolu'da en çok yetiştirilen büyükbaş hayvanlar içinde de sığır, eşek ve domuz, küçükbaş hayvanlar içinde koyun ve keçi olduğu anlaşılmaktadır (Öz Kirişçi, 2020, s. 77-78). Orta Anadolu bölgesi, hayvanları otlatmak için büyük ölçüde mera ve çayır alanlarına sahipti. Bundan kaynaklı olarak Hitit devletinin ekonomisi de tarımdan sonra büyük ölçüde hayvan sürülerine ve çobanlara dayanmaktaydı. Hayvanlardan yün üretimi ve işlenmesinden yararlanılmaktaydı. Sığır, domuz, eşek, at gibi büyükbaş hayvanların yanında koyun ve keçi gibi küçükbaş hayvanlar da yetiştiriliyordu (Bryce, 2003, s. 99; Sevinç, 2008, s. 17; Alparslan, 2013, s. 510).

Bölge sağladığı koşullar sayesinde hayvancılık faaliyetlerine erken dönemlerde başlamış ve yerleşim serüveni ile paralel olarak kesintisiz devam etmiştir. Hem erken dönem buluntuları hem de Tunç Çağı'nın mevcut koşullarından bölgenin bu evrede de hayvancılık faaliyetlerinin yoğun olarak yapıldığını düşündürmektedir. Pınarbaşı yerleşiminin ETÇ tabakasının önceki dönem hayvancılık özelliklerinin benzer niteliklerde devam ettirilmiş olduğu görüşü, bu düşüncüyü desteklemektedir. Yine bölgenin hayvancılığına dair sonraki dönem kayıtlarında da aynı ölçüde bahsedilmesi, erken dönemlerden günümüze kadar hayvancılığın bölge için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Antik dönem kaynaklarından, Lykaonia'nın geçim kaynağının tarım yanında hayvancılıktan elde edilen gelirin oluşturduğu anlaşılmaktadır. Strabon, Karaman'ın da içinde dahil olduğu Lykaonia platosu ile ilgili olarak coğrafi yapısı gereği koyun ve keçinin yoğun olarak yapıldığını aktarmıştır. Ovalık kesimlerde daha çok koyun, dağlık kesimlerde ise keçi yetiştirilmekteydi. Bölge halkı yetiştirdiği koyun ve keçi gibi hayvanların etinden, sütünden ve derisinden gelir elde etmekteydiler (Strabon XXI: 6.1). Bölgenin hayvancılık faaliyetlerine elverişli ve yüksek verime sahip olması, Bizans döneminde de Karaman'ın insanlar için cazip

bir bölge hâline getirmiş ve böylece bölgede yerleşimler ile nüfus artmıştır (Gümüüşcü, 2001, s. 35).

Şekil 26: Değle Ören Yeri'ndeki çift sürme sahnesi (Aşkın-Kurt, 2019, s. 138).

Höyüklerin konumlandığı ve yakınlarında yer alan; Demiryurt, Dinek, Eminler, İslıhisar, Kaşoba, Kılbasan, Kisecik, Ortaoba, Osmaniye ve Süleymanhacı köylerin hepsinin tarımdan sonra hayvancılığın ekonomilerinde önemli bir yer tuttuğu anlaşılmaktadır. Büyükbaş ve küçükbaş hayvancılığın yapıldığı görülmekle birlikte, özellikle küçükbaş hayvancılık daha yaygındır. Eminler ve Kılbasan köylerinde koyunculüğün yoğun olduğu görülmektedir. Beydili, Demiryurt, Dinek, İslıhisar, Kisecik, Ortaoba, Osmaniye ve Süleymanhacı köylerinde küçükbaş hayvancılık yapılmaktadır (Uysal vd., 1992, s. 120-180).

3.1.2.3. Balıkçılık Faaliyetleri

Pınarbaşı yerleşiminin su kaynağına yakınlığı ve çalışmalarda balık kemiklerinin tespit edilmesi, balıkçılığında önemli bir yer tuttuğuna işaret etmektedir. Epipaleolitik katmanda balıkçılık yoğunken, sonraki dönemlerde daha az varlık göstermiştir (Baird, 2007, s. 299).

Karadağ'ın etrafında yer alan bataklık sularından, bölge halkı balıkçılık yönünden de yararlanmıştır. Bunlardan biri ve günümüzde kurumuş olan Süleymanhacı gölünün balık bakımında zengin olduğu ve çevrede yaşayan halkın balıklarından faydalandığı aktarılmaktadır (Uysal, 1969, s. 15). Suğla bataklığı da kurumadan önce yöre halkına balıkçılık faaliyetlerine yönelik imkân sunmuş olmalıdır.

3.1.3.4. Bölgenin Faunasının Kullanım Alanları

İnsanlar, tarih sahnesine çıktıkları andan itibaren hayvanlarla başlayan ilişkileri zaman içinde şekillenmiştir. Avcı toplayıcıların temel besini olan hayvanlardan, yerleşik yaşamın getirdiği ihtiyaçlar dahilinde çeşitli alanlarda faydalanılmıştır. İnsanlar, hayvanlardan et, süt, deri ve yün gibi ürünleri elde etmelerinin yanında güçlerinden tarlalarda ve yük taşımada da yararlanmışlardır. Aynı zamanda insanların gündelik hayatlarının bir parçası olan hayvanları kanun metinlerinde, mitolojilerde, dini ritüellerde ve sanat eserlerinde görmek mümkündür.

Pınarbaşı yerleşiminde bölgede koyun/keçi, sığır, at, geyik ve yaban domuzu tilki, tavşan, kunduz, kuş ve küçük balıklar yer almaktadır (Watkins, 1998, s. 32-33; Baird, 2002, s. 291; Carruthers, 2003, s. 131). Canhasan III yerleşiminde sığır, koyun/keçi, domuz ve tek atın alageyik, karaca, tavşan, köpekgiller, kuşlar, yılanlar, kaplumbağa ve diğer küçük memeliler gibi daha küçük miktarlarda başka türler de mevcuttu (Carruthers, 2003, s. 93-94). Canhasan I yerleşiminde de evcilleştirildiği düşünülen koyun, keçi, sığır, domuz, at, geyik ve inek kemikleri tespit edilmiştir (French, 1965, s. 28-29).

MÖ. II. binyıl arkeolojik ve filolojik verilerden Anadolu'da yaşayan hayvan türleri içinde ceylan, geyik, sığır, camız, fil(?), koyun, keçi, yaban koyunu, yaban keçisi, at, eşek, katır, domuz, yaban domuzu, köpek, tilki, kurt, porsuk, gelincik, ayı, aslan, kaplan, tavsan, yılan, kertenkele, kurbağa, salyangoz, karınca, çeşitli haşereler ve böcekler, arı, fare, kaz, çok sayıda ördek türü, kartal, doğan, keklik, turna ve daha birçok kus türleri, kaplumbağa, balık türleri, köpek balığı, yengeç, midye ve istiridye gibi canlıların yer aldığı öğrenilmektedir (Gümbül, 2014, s. 35).

Hititlerde, hayvan ve hayvanlardan elde edilen ürünler hem temel besin kaynağı hem de ekonomik hayatları içinde önem taşımaktaydı. Hayvanların ürünlerinin yanı sıra güçlerinden de geniş ölçüde yararlanılmıştır. Hayvanların devlet için önemi kanun maddelerine de yansımıştır. Buna göre Hitit kanunlarında hayvanların satılmasından, kiralanması, zarar verilmesi, çalınması, cinsel istismara uğraması gibi çeşitli konulara dayalı maddeler bulunmaktadır. Hayvanların ordu içinde de oldukça önemi bir yeri vardı. Harp arabaları için atlar, yükler için katırlar ile eşekler ve dört tekerlekli arabaların çekilmesinde de öküzler kullanılmıştır. Yine hayvanların Hitit inanç sistemine dahil olduğu anlaşılmaktadır. Hayvanlar, büyü ritüellerinde kirlilik ve günahatan arınmak için bir aracıyken, kimi zaman taşıyıcı, kimi zamanda sıkıntıların geçmesi için kurban edilmişlerdir. Hitit fal metinlerinde hayvanlara sıkça rastlanılmaktadır. Hayvanlar, Hitit mitolojisinde de geniş yer kapamaktadır (Gümbül, 2014, s. 1-3).

Anadolu'nun MÖ. II. binyıl faunası, sonraki evrelerde de benzer özellikler de devam etmiş olmalıdır. Anadolu'da Roma hakimiyeti döneminde metinlerde koyun, keçi, at, eşek, domuz, geyik, sığır, tavuk, kuş, köpek, kedi, tilki, tavşan, ayı, ördek, kaz ve tavus kuşu gibi hayvanların ismi geçmektedir. Bu dönemde de hayvanlar temel ekonomik kaynak olduğu gibi tarlalarda, yük taşımada ve savaşlarda güçlerinden yararlanılmıştır. Yine bu evrede hayvanların gösterilerde yer aldığı görülmektedir (Aşçı, 2022, s. 63-70). Kanun metinlerinde de hayvanlara dair düzenlemeler devam etmiştir. Hayvanlar aynı zamanda mitolojik öğeler ve sanatsal süslemelerde kullanılmışlardır.

Karadağ ve çevresi hayvan çeşitliliği bakımından oldukça zenginlik göstermektedir (Sözen vd., 2012, s. 92-174). Bölgeye yerleşen insanlar, bahsettiğimiz çeşitli alanlarda hayvanlardan faydalanmış olmalıdır. Yerli halkın temel gıdası olan hayvanlar, aynı zamanda tarım arazileri ve yük taşımacılığında güç kaynağı olmuştur. Öyle ki Değle Öreni'nde bulunan bir anakaya lahdi üzerinde çift sürme sahnesi tasviri bulunmuştur (Aşkın, 2014, s. 413; Aşkın-Kurt, 2019, s. 123). Karadağ'ın kutsal görülmesi, çevresinde yaşayan hayvanlarında bu inanç bağlamında dini ritüeller de yer almış olmasını gerektirmektedir.

3.1.3. Ticaret

3.1.3.1. Bölgenin Ticari Yollar Üzerindeki Konumu

Karaman'ın coğrafi konumu ile yer şekilleri, bölgenin ulaşım açısından önemli bir konuma sahip olmasına olanak vermiştir. Orta Anadolu ile Akdeniz'i birbirine bağlayan Sertavul Geçidi'nin bu bölgede yer alması, Karaman'ın konumunu özelleştirerek uğrak bir nokta hâline gelmesini sağlamıştır. Bölgenin bir diğer ayrıcalığı da güneydeki Toros dağlık kuşağı ile kuzeydeki Konya-Ereğli ovası arasındaki platolardan oluşan geçiş sahasında yer almasıdır. Bununla beraber Konya-Karaman-Ereğli hattı uzun sürmesine rağmen, yıl boyu su ve yiyecek imkânları sağlanmasıyla uzun yıllar ulaşım için kullanılmıştır (Gümüşçü, 2001, s. 28).

Bölge konumu gereğiyle prehistorik dönemlerden itibaren Orta Anadolu ve Akdeniz bölgeleri ile etkileşim halinde olduğu gibi bu bölgeler arasındaki ticari yollar için önemli bir rol oynamıştır. Yerleşimlerde yapılan incelemelerde gerekli hammadde ihtiyacının değiş tokuş yöntemi ile bu bölgelerden karşılanmış olduğu anlaşılmıştır. Epipaleolitik evrede ihtiyaç duyulan obsidyen kaynaklarının Kapadokya bölgesinden karşılanması, Neolitik ve Kalkolitik dönemlerde de devam etmiştir (Baird, 2007, s. 292; Kurt, 2007, s. 44-45). Canhasan yerleşimi, Neolitik dönemden itibaren Konya Ovası'nın, Göksu Vadisi üzerinden Çukurova ile bağlantısını sağlayan bir konumda olmuştur. Kapadokya bölgesinde imal edilen obsidyen

aletler, Orta Anadolu'dan Canhasan aracılığı ile Göksu Vadisi güzergâhından nakledilmiş olmalıdır. Orta Anadolu'dan başlayarak Çukurova ve Filistin'e kadar uzanan ticaret ağında Göksu Havzası önemli bir yer tuttuğu için Karaman bölgesi de bu durumda etkin bir rol oynamış olmalıdır. Bahsi geçen bu ulaşım ağı, ilerleyen dönemler de kullanılmaya devam edilmiştir (Kurt, 2007, s. 44-45; Bardakçı-Bardakçı, 2019, s. 41; Yurdakul, 2019, s. 560).

Karaman, Orta Anadolu ve Göksu Vadisi arasındaki geçiş güzergâhı olma özelliğini MÖ. III. binyılda da devam ettirmiş olmalıdır. Öyle ki Göksu Vadisi'nde bu dönemi yansıtan keramik tipleri Orta ve Batı Anadolu'nun yanı sıra Kilikya bölgesinde de tespit edilmiştir. Bahsedilen bağlantı yolunun güzergâhı net olarak bilinmese de muhtemelen Karaman üzerinden Sertavul Geçiti ile sağlanmıştır (Kurt, 2007, s. 44). Orta Anadolu'nun Mezopotamya'ya açılan ve Kilikya Kapılarına alternatif bir yol olan; Karaman'ın güney ovalarından Akdeniz sahiline inen güzergâh oldukça önemli olmuştur (Macquen, 2015, s. 59).

ATKÇ döneminde önemli bir ticaret merkezi olan Puruşhanda'nın lokalize önerilerinden biri de Konya-Karahöyük'tür. Karahöyük'e lokalize edildiği takdirde bu dönem Kayseri'den Konya Ovası arasındaki ticaret yolunun; Niğde-Ereğli-Karaman ve Çumra güzergâhını takip ederek Karahöyük-Çomaklı-Domuzboğazlıyan-Alibey Höyük-Gökhöyük ve İlli Höyük üzerinden geçmelidir. Konya'dan Kızıldağ'a ulaşabilmek için Hatıp, Hatunsaray, Seçme-Alibeyhöyük yol güzergâhının kullanıldığı anlaşılmaktadır. Yine yolun Karadağ'ın eteklerinde yer alan aynı zamanda ATKÇ ile DÇ malzemesi veren höyükler aracılığıyla Kızıldağ-Bursalı Yayla Kalesi-Kıcıkışla (Yağmapınar)-Tilkili üzerinden Aksaray'a yönüne geçiş sağlanmış olması muhtemeldir (Karağuz-Doğanay, 2004, s. 3; Kurt, 2007, s. 45).

Karaman Havzası, Akdeniz sahiline açılan yolar üzerinde konumlandığı için Hitit devletinin ilk yıllarından itibaren hakimiyet altına aldığı bölgelerden biri olmuştur. Devletin Alaşya (Kıbrıs) ile bağlantısı Anamur-Ermenek ve Karaman güzergâhı ile sağlanıyordu. Hititlerin, Akdeniz'deki ticari varlığında önemli olan Ura limanına boşaltılan malların Hattuşa'ya nakli bugünkü rotayı takip eden Mut-Karaman-Konya güzergâhı oluşturmuş olmalıdır. Karaman ve Mut-Silifke çevresinde Hititlere ait kalıntılar bu düşüncüyü desteklemektedir (Yurdakul, 2019, s. 561). Karaman bölgesini içine alan ve Hititler döneminde ihdas edilmiş olan Tarhuntaşsa eyaleti, Muvattali döneminde başkent hâline getirilmiştir (Bahar, 2005, s. 88). Tarhuntaşsa eyaletinin başkent taşındıktan sonra da önemini korumaya devam etmiş olması (Bahar-Koçak, 2004, s. 18), Karaman bölgesinin hem başkent

olduğu dönemde hem de başkentlik sonrasında önemli bir yer edinmiş olması gerektiğini akla getirmektedir.

Hitit imparatorluk ve DÇ dönemlerinde Hatip Kalesi'nden başlayan yol Pınarbaşı-Kızıldağ rotasını izleyerek, buradan da Süleymanhacı-Kaşoba-İslihisar-(İslihar) Gavur Höyük-Mandasun-Eminler-Asar-İlistra-Kozlubucak güzergâhı ile muhtemelen Zallara'ya ulaşmış olmalıdır. Fakat bu yol rotası üzerinde Roma Dönemi'nde ait herhangi bir yol izi ile karşılaşılmamıştır (Karağuz-Doğanay, 2004, s. 6; Kurt, 2007, s. 45).

Orta Anadolu ve Akdeniz ulaşım ağı Demir Çağı'nda Karaman'dan Göksu Vadisi yolu ile sağlandığı anlaşılmaktadır. Konya'nın doğusundaki Göllüdağ, Karaman'ın Canhasan höyükleri ile Mut, Kilise Tepe, Silifke ve Tarsus-Gözlükule'de benzer Demir Çağı malzemeleri gözlemlenmiştir. Konya ve Karaman üzerinden Sertavul Geçidi yolu ile sağlanan ulaşım, Neolitik dönemlerden DÇ'ye kadar kesintisiz bir şekilde devam etmiştir (Kurt, 2007, s. 49).

Karaman'ın güney kesiminden geçmekte olan yol, bir yandan Gülnar yönüne ve diğer yandan da Keben Hitit kaya anıtının hemen altında bugün bile ayakta duran taş döşeli yol üzerinden Ura'ya ulaşmış olmalıdır. Çünkü Antik Dönemde, Karaman'dan güneye inen Dağpazarı, Uzuncaburç, Silifke ve Uzuncaburç'un kuzeyinde bulunan Kırobası rotası ile sağlandığına işaret eden, çoğu yanmış ve okunamaz durumda olan mil taşlarının varlığı gözlemlenmiştir (Karağuz-Doğanay, 2004, s. 10; Kurt, 2007, s. 47-48).

Karadağ'ın kuzeyinden doğu istikametine devam eden yol, Gövezli Höyük üzerinden olasılıkla Ereğli'ye kadar ulaşılmıştır. Hellenistik ve Roma dönemlerinde de kullanılan bu güzergâh ile "Doğu Yolu" olarak bilinen ana yola bağlanmış olması gerekmektedir. Karadağ'ın kuzeyinde taş döşeli taşıt yolu bağlantılı ve anayol işlevi gören Kayacık, Ortaoba ve Hasanoba'dan Karadağ'ın doğusundaki Akgöl'e kadar korunmuş yolun Ereğli'ye kadar uzanıyor olması bu ihtimali kuvvetlendirmektedir. İkonion'dan Tyana'ya uzanan ve Tabula Putinger'de de gösterilmiş olan bu yol kuzey yolu şeklinde isimlendirilmiştir. İkonion'dan Tyana'ya kadar geçmekte olan yol çok fazla tercih edilmiş ve XI. yüzyıl sonuna kadar kullanılmıştır (Karağuz-Doğanay, 2004, s. 10; Kurt, 2007, s. 48-49; Kurt, 2011, s. 30).

İkonion'dan Herakleia ve Tyana'ya gitmekte olan ve güney yolu adı verilen güzergâh, modern çağlarda Karapınar ve Akgöl'ün güneyinden geçmekteydi. Ancak Antik dönemlerde Karadağ'ın kuzeyinden ve Akgöl'ün güney yönünden Sidamaria'ya daha uygun ulaşan bir yol bulunmaktaydı. Güney yolunun, Binbirkilise'nin dini merkez niteliği kazanmasından sonra

önemi artmıştır. Madenşehir rotasının takip edilmesinden sonra İkonion'dan güneydoğuya doğru uzanan yol, Karadağ çevresindeki önemli Antik çağ yerleşmeleri Barata (Binbirkilise), Çoğlu, Akçaşehir, Kaleköy ve Ambar üzerinden devam etmiştir. Akgöl'ün güneyinden geçerek Ereğli üzerinden Kilikya kapılarına ulaşan yol, buradan da Kapadokya yol ağına bağlanmaktaydı (Kurt, 2011, s. 30-31).

Karadağ'ın güneyinden geçerek İkonion ve Laranda'yı birbirine bağlayan antik bir yolun varlığından söz edilmektedir. Bu yolun yine Laranda'dan Kybistra ve Tyana'ya kadar uzandığı ve belki de Derbe yakınlarından geçmiş olabileceği ihtimali bulunmaktadır. Derbe (Kerti Höyük) çevresinden Akçaşehir'e doğru uzanan Antik bir yolun izleri takip edilebilmiştir. Kerti Höyük'den geçen ve belirli aralıklarla Boz Dağ'ın ucuna kadar yer yer izlerini gözlemlenebilen bu yolun, Akçaşehir ve Ayrancı üzerinden Ereğli'ye kadar uzamış olmalıdır. Özellikle yol üzerinde belirli mesafelerde eski kuyuların bulunması, antik yolun önemine dikkat çekmektedir (Kurt, 2011, s. 31).

3.1.3.2. Bölgede Ticareti Yapılan Ürünler

Karaman'ın önemli yollar üzerinde bulunarak bir kavşak nokta olması, ticari açıdan da canlı bir bölge olmasını sağlamıştır. Özellikle Orta Anadolu ve Akdeniz bölgelerini birbirine bağlayan konumu ile her dönem hareketli bir bölge olmuştur. En erken evrelerden bugüne bölgenin temel geçim kaynağının tarım ve hayvancılık olduğu bilinmektedir. Bölgenin tarım ve hayvancılık potansiyeli oldukça yüksek olduğu için ticari gelirinin de büyük bir kısmını bu faaliyetler oluşturmaktadır (Delen, 2005, s. 121; Kurt, 2007, s. 53; KTSO 2019: 31)¹⁰.

Yetiştirilen tarım ürünleri içinde en geniş yelpazeyi tahıllar aldığı için eski dönemlerden itibaren yoğunlukla buğday, arpa, haşhaş vb. tarım ürünlerinin ticaretinin yapıldığı anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra bölgenin ticaretinde hayvancılığın da önemli bir payı vardır. Büyükbaş ve küçükbaş hayvanlarının ticaretinin yanında bu hayvanlardan elde edilen et, süt ve yağ ürünleriyle birlikte hayvanların yünleri ve derileri de bölge halkına gelir sağlamaktaydı (KTSO 2019: 31)¹¹.

Anadolu'nun coğrafyası gereği ekonominin temel kaynağını tarım ve hayvancılık oluşturmaktaydı. Tarımsal üretim ile hayvanlar ve hayvanlardan elde edilen ürünler, Anadolu halklarının hem iktisadi hem de ticari hayatını belirlemekteydi. Aynı zamanda Anadolu, zengin maden yataklarına sahip bir bölge olduğu için ticaretin önemli bir payını da değerli madenler oluşturmaktaydı. Erken dönem kaynaklarında bölge ticareti ile ilgili olarak

¹⁰ <https://www.ktso.org.tr/UserFiles/File/2019%20YILI%20Ekonomik%20Envanter.pdf> (01.04. 2023).

¹¹ <https://www.ktso.org.tr/UserFiles/File/2019%20YILI%20Ekonomik%20Envanter.pdf> (01.04. 2023).

doğrudan bilgiler bulunmamaktadır. Fakat Anadolu'nun ticari hayatına ışık tutan belgelerden, bölgenin ticari faaliyetlerine dair fikir edinebilmekteyiz.

ATKÇ döneminde Asurlu tüccarlar başta değerli maden kaynaklarının ticaretinin yanı sıra yerli halktan hububat, ekmek, bal, yağ gibi gıda ürünleri, saman, deri ve yün gibi ürünlerde almaktaydı. Yine belgelerden koyun, sığır, eşek gibi hayvan satışlarının varlığı da anlaşılmaktadır (Gökçek, 2004, s. 61). Bu dönemde yün dış ticarete olduğu gibi iç ticarete de önemli bir yer tutmaktaydı. Küçük merkezlerden elde edilen yünler, büyük merkezlerde yüksek miktarlara satılmaktaydı (Özgüç, 2002, s. 12). Hitit döneminde de Anadolu'da ticari hayat çok canlı olmamakla birlikte benzer niteliklerde devam etmiştir. Hititlerde de tarım ürünlerinin, hayvan sürüleri ve hayvanlardan elde edilen ürünlerin, değerli madenler ile çeşitli ham maddeler ve dokuma ürünlerinin ticareti yapılmaktaydı (Bryce, 2003, s. 103).

Karaman'ın yün üretimi bakımından verimliliği yüksek olduğu gibi deri, tahıl, hayvan ve hayvan ürünleri bakımından da oldukça elverişli bir bölgedir. Bölgenin üretim potansiyeli, ticari merkezlere yakın ve olası ticari rota üzerinde bulunması gibi etkenler ile ATKÇ boyunca aktif bir bölge olduğu düşüncesini güçlendirmektedir. Yine Hitit devletinin sınırları içinde kalan bölge, devletin ticari ihtiyacına yönelik üretim sağlamış olmalıdır. Öyle ki bölgenin ticari potansiyelinin tarım ürünleri, hayvan ve hayvan ürünlerine dayalı olduğu daha geç dönemlere tarihlenen ve bölge hakkında bilgi veren kaynaklar tarafından desteklenmektedir.

Karaman bölgesinde yer alan bataklık alanlardan kaynaklı olarak yoğun sazlık, kamışlıklar bulunmaktaydı. Bu kamışlar, bölge halkı tarafından evlerin çatılarının yapımında kullanılmıştır. Aynı zamanda bu kamışlıkların bölge halkı tarafından ticareti de yapılmaktaydı (Uca-Ülker, 2015, s. 31). Karaman ovasında yer alan evlerin yapımında prehistorik evrelerden itibaren kamışların, sazlıkların kullanıldığı anlaşılmaktadır. Pınarbaşı yerleşiminde sazdan yapılara ve çok sayıda kamış izine dair buluntular saptanmıştır (Baird, 2007, s. 296). Pınarbaşı yerleşiminde yürütülen çalışmalarda, Çatalhöyük insanların odun ve ahşap elde etmenin yanında çeşitli amaçlarla bölgeye geldiklerine dair iddialar bulunmaktadır (Baird, 2007, s. 306). Bu durumda Çatalhöyük evlerinin damlarının yapımında kullanılan kullanılan saz ve kamışların (Mellaart, 1967, s. 56), Karadağ çevresinde götürülerek ticaretinin yapılmış olabileceği ihtimalini düşündürmektedir.

Antikçağ kaynaklarından, bölgenin önemli ekonomik gelirlilerinden birinin de hayvancılık olduğu anlaşılmaktadır. Strabon, Karaman'ın da içinde dahil olduğu Lykaonia

platosu ile ilgili olarak koyun yetiştirildiğinin fazla olduğunu ve yünün sert olmasına rağmen çok gelir getirdiğini aktarmıştır (Strabon XXI: 6.1). Karaman ovasında koyun yetiştiriciliğinin yoğun olarak yapılması muhtemelen bu dönemde de ön plana çıkmış olmalıdır.

Bizans döneminde de Karaman bölgesi, ticari yollar ile bağlantısının bulunması ve ticari faaliyetlerin canlı olması gibi etkenler bölgeyi daha cazip bir hâle getirmiştir. Aynı zamanda bölgenin tarım ve hayvancılık yönünden önemli bir potansiyele sahip olması, yerleşimin ve nüfusun artmasını sağlamıştır (Gümüüşçü, 2001, s. 35). Yöre halkı, yetiştirmiş oldukları bu ürünler ile hem bölgenin kendine yetebilmesini hem de ticaretini yaparak geçim kaynaklarını sağlamışlardır.

Bölgeyi ziyaret eden seyyahlardan biri olan Oliver, Karaman'ın Smyrna (İzmir) ve Satalia (Antalya) başta olmak üzere çok sayıda kentle ticari ilişkilerinin olduğuna değinmiştir. Daha çok koyun ve keçi derileri ile balmumu ve çeşitli otların ticaretinin yapıldığını aktarmıştır. Yine boya işlemlerinde ve deri imalatında kullanılan palamutun da ticareti yapılan ürünler içinde önemli bir yer tuttuğundan bahsetmiştir. Bölge halkının da yünden ve pamuktan kumaşlar ürettiğinden söz etmiştir (Kurt, 2019, s. 16; Muşmal-Koç, 2019, s. 134).

Leake yapmış olduğu gözlemlerden benzer bilgiler aktarmıştır. Halkın civardaki dağlardan elde ettikleri deri, yün ve boyamada kullanılan palamutu komşu kıyı şehirler ile Konya ve İzmir'e (Smyra) gönderdiklerini yazmıştır (Kurt, 2019, s. 21; Muşmal-Koç, 2019, s. 137). Bölgeyi ziyaret eden isimlerden biri olan Kinner, bölgenin Caesarea (Kayseri), Smyrna (İzmir) ve Tarsus ile olan ticari ilişkilerine dikkat çekmiştir (Kurt, 2019, s. 18). L. Alishan, bölgenin ekonomik değerleri içinde iyi yüne sahip olan koç ve koyunlar olduğunu kaydetmiştir. Bölge için Karaman Koyunu türünün ve yününün yüksek miktarlarda ticaretinin yapıldığından bahsetmiştir. Yine Karaman bölgesinde yetişen temel besinlerden olan buğdayın en iyisinin burada yetiştiği ve ticari değerinin oldukça yüksek olduğunu aktarmıştır (Kurt, 2007, s. 54-55; Kurt, 2011, s. 33).

3.2. Güvenlik ve Savunma

Eskiçağ insanları yaşam alanlarını seçerken uygun iklim ve topografya, kolay ulaşım imkânları, su kaynaklarına yakınlık, toprak verimliliği ve korunaklı bir yapıda olması gibi unsurlara dikkat etmişlerdir (Kejanlı, 2005, s. 90). İnsanlar tarih sahnesine çıktıkları andan itibaren her zaman yaşamlarını sürdürebilecekleri güvenli alanları yerleşim olarak tercih etmişlerdir. Paleolitik avcı-toplayıcılar vahşi hayvanlardan ve olumsuz hava koşullarından korunmak adına yaşamlarını mağara veya kaya kovuklarında sürdürmüştür (Sevin, 2003, s. 7;

Gökçek-Abacı, 2019, s. 21). Epipaleolitik/Mezolitik dönemde ise iklimin elverişli koşullara ulaşmasıyla insanlar mağaralar ile kaya altı oyuklarının yanı sıra açık havada ve yaptıkları geçici doğal barınaklarda yaşamışlardır (Gökçek-Abacı, 2019, s. 29).

Neolitik dönemde insanlar artık yavaş yavaş göçebe yaşamdan, yerleşik yaşam düzenine geçiş sağlayarak, kalıcı barınaklar inşa ederek ilk köyleri oluşturmuşlardır (Sevin, 2003, s. 18; Gökçek-Abacı, 2019, s. 32). “Gelişkin Köy Dönemi” olarak da nitelendirilen Kalkolitik dönem de yerleşim merkezleri büyümüş ve etrafı surlarla çevrilmeye başlamıştır. Bu dönem, tarımcı köylerin adım adım kentleşme sürecine geçişi olarak da adlandırılabilir (Sevin, 2003, s. 78; Gökçek-Abacı, 2019, s. 54).

Tunç Çağ’ı ise artık daha iyi örgütlenebilen toplumların dönemi olmuştur. Bu dönem de toplumların belirgin bir şekilde sınıflara ayrıldığı ve bir yönetici tabakasının oluştuğu görülmektedir. Bu dönem Anadolu’unda çok sayıda etrafı surlarla çevrili ve kale yapılı kentler ortaya çıkmıştır. Beylerinin bu kaleler de yaşadığı küçük krallıkların varlığı anlaşılmaktadır (Aktüre, 1997, s. 99; Sevin, 2003, s. 117; Macqueen, 2015, s. 18). Tunç Çağı krallıkları ile artık ordular kurulmaya ve askeri sınıflar ortaya çıkmaya başlamıştır. Kent krallıkları zamanla birleşerek merkezi krallıklar hâline gelmiştir (Aktüre, 1997, s. 99; Bahar, 2019, s. 190).

ETÇ döneminde Anadolu şehir devletlerinin kale yapıları bulunmaktaydı. Yine kale yapısı içinde dikdörtgen planlı kule yapıları sıklıkla görülmektedir. OTÇ evresinde kule yapıları nadir görülür şekildeyken, Hitit İmparatorluk döneminde tekrardan kule yapılarına rastlanır. Hitit döneminde kalelerin kapıları iki tarafta kuleler yapılarak korunmuştur. Bu kule yapılarının Hitit coğrafyasında geniş bir alana yayıldığı izlenebilmektedir. Yine Hititler, çoğu zaman suni bir set meydana getirerek kaleyi bu setin üstüne inşa etmişlerdir (Eyice, 2001, s. 236; Karauğuz-Kunt, 2004, s. 1).

Hititlerin kentleri incelendiğinde, korunaklı/güvenli gördükleri yerleşim yerleri üzerinde kurdukları ve kentlerin topografyası ile bütünleşen tahkimat yapıları inşa ettikleri anlaşılmaktadır. Genellikle kent alanları akarsuların yakınlıklarına ve bölgenin iklimine göre belirliyordu. Yine kentler coğrafi açıdan dağ ve tepelerin çevrelediği, diğer kentlerle iletişimin kolay sağlanacağı ve hâkimiyetin tamamen kurulabildiği güvenli noktalara kuruluyordu (Atıla, 2018, s. 28).

Hititlerin başkenti olan Boğazkale/Hattuşa, en güzel dağ kenti niteliğindeki örneklerden biridir. Hattuşa, korunaklı bir bölgede, kayalık üzerine kurulu ve doğal savunma

sistemine sahip bir kenttir (Seeher, 2002, s. 461; Atila, 2018, s. 28). Hitit kentlerinden bir diğeri olan Kuşaklı/Şarişsa'da dağlık bir arazi üzerine kurulurken (Müller-Karpe, 2002, s. 470), Maşathöyük/Tapigga'da sarp bir kayalık üzerine inşa edilmiştir (Özgüç, 2002, s. 466). Askeri yerleşimlerin Hititlerle birlikte dağlarda yoğunlaşmaya başladığı ve daha sonraki Anadolu krallıkları olan Frig ve Urartu'da da bu anlayışın devam ettirildiği görülmektedir (Bahar, 2019, s. 170).

Hititlerin bölgeler arasında gerçekleştirmiş oldukları askeri organizasyonlara ya da savaş faaliyetlerine hizmet eden ve geçiş güzergâhları üzerinde bulunan savunma amaçlı kale yerleşimleri bulunmaktaydı (Karauğuz-Özcan, 2007, s. 466). Özellikle de Hitit İmparatorluk Çağı'nın sonlarından itibaren güvenlik adına bölgedeki yerleşimler ovalık alanlardan, dağlık alanlara ve geçitlere doğru kaydığı anlaşılmaktadır. Hatıp Kalesi, Seçme Kalesi, Kıcıkışla (Yağmapınar) Höyük ve Kızıldağ Kalesi bu yerleşimlere örnek olarak gösterilebilir (Karauğuz-Kunt, 2004, s. 2).

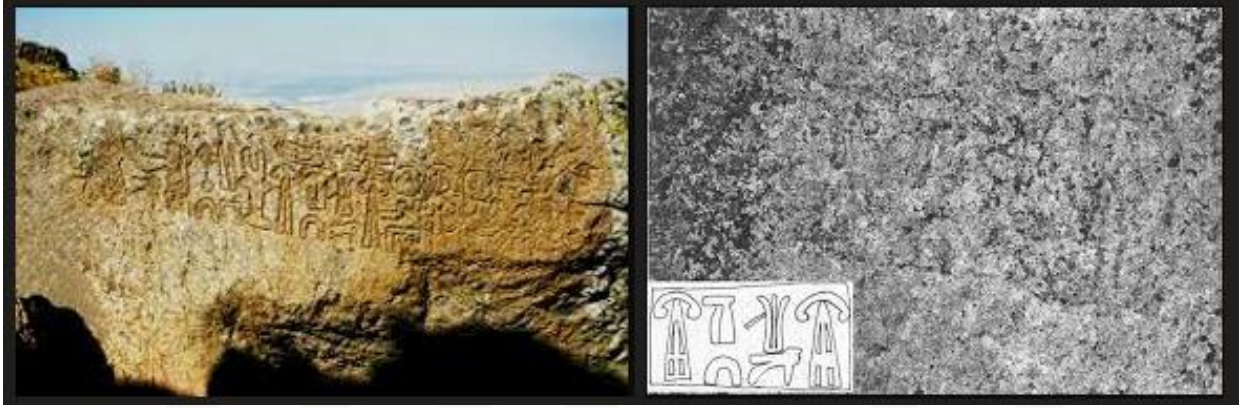
MÖ. II. binyıl kale yapıları dağlık bölgelere, geçitlere ve çevresine kurulduğu gibi Demir Çağı'nda da kaleler benzer anlayışla inşa edilmiştir. Yine Karaman bölgesini içine alan ve Demir Çağ krallarından biri olan Hartapu'nun hiyeroglif yazıtlarının ve anıtının yer aldığı Kızıldağ'da, yapılan çalışmalar da kale yapısının varlığından söz edilmiştir. Kızıldağ üzerindeki kale yapıları, farklı özellikler taşıdığı için iki ayrı dönemde inşa edildiği düşünülmektedir (Karauğuz-Kunt, 2004, s. 28-29).

Anadolu'daki kale yapıları, Roma ve Bizans dönemlerinde de daha çok savunmaya yönelik işlevlere sahip olmuşlardır. Bundan dolayı kaleler genellikle stratejik açıdan önemli yol kavşağı, ana yol, geçit yeri, dağlar arasında boğaz, denize uzanan burun, kıyıda az uzaktaki adacıklar, köprübaşları gibi arazilere inşa edilmiştir. Kaleler merkezlerden ziyade daha çok sınırlara yakın ya da akınlara açık bölgelerde görülmektedir (Eyice, 2001, s. 237).

3.2.1. Karadağ Üzerindeki Askeri Kaleler

Karaman, düzlük ovalardan meydana gelen bir bölge olduğu için saldırılara oldukça açık bir pozisyonda olmuştur (Adak, 2021, s. 318). Karadağ ise etrafını çevrelemekte olan ovaya hâkim bir noktada yer alarak bölgeyi kontrol altında tutan bir özelliğe sahiptir (Akkuş-Kılıç, 2012, s. 2). Karadağ'ın bu stratejik konumu, bölgenin askeri faaliyetleri için oldukça uygunluk sağlamaktadır. Yine Karaman ovası ile Çumra ve Ereğli ovaları birbirine bitişiktir ve aralarında herhangi bir doğal engel yoktur. Bu coğrafi uygunluk ise orduların daha kısa sürelerde sevk edilmesine olanak sağlamıştır (Adak, 2021, s. 318).

Karadağ'da gerçekleştirilen çalışmalarda henüz Tunç Çağı'na tarihlenen bir kale yapısı tespit edilememiştir. Her ne kadar bu dönemi yansıtan bir kale yapısı bulunmasa da Karadağ daha önceki dönemler de olduğu gibi Tunç Çağı'nda artan güvenlik kaygısı ile ön plana çıkmış olması gerekmektedir. Özellikle Hitit döneminde askeri üslerin dağlarda yoğunlaşmaya başladığı ve kale yapıları ile kulelerin stratejik noktalara inşa edildiği bilinmektedir (Karağuz-Özcan, 2007, s. 466; Bahar, 2019, s. 170). Bundan kaynaklı olarak Karadağ'ın Hititler döneminde muhtemelen askeri üs olarak ön plana çıkmış olabileceği akla gelmektedir. Yine Karadağ ve Kızıldağ üzerinde tespiti yapılan Kral Hartapu'nun anıt ile yazıtlarından, önemli bir siyasi ve dini gücün temsilinin (Şerifoğlu-Küçükbezi, 2019, s. 187) yanında askeri faaliyetlerinde odak noktasının bu zirveler olduğu anlaşılabilir.

Şekil 27: Karadağ 1 ve 2 yazıtları (<https://www.hittitemonuments.com/karadag/index-t.htm>).

Karadağ üzerinde Tunç dönemine ait kale yapısı izine rastlanılmamış olsa da Gertrude Bell ve William Ramsay tarafından Karadağ'da yapılan incelemelerde Candartepe, Kızıllhisar, Kızıldağ ve Başdağ olarak isimlendirilen dört yerde Binbir Kilise bölgelerini koruyan kale yapıları tespit edilmiştir. Yine Madendağı (Gözdağı) zirvesinde belirli belirsiz sur kalıntılarının varlığı kaydedilmiştir (Ramsay-Bell, 1909, s. 279; Eyice, 2012, s. 152). Bu yapılar daha bir geç döneme tarihlendirilmektedir.

Bunlardan ilki Candar tepe üzerinde tespit edilen kale yapısı en küçük ve önemsiz olanıdır. Candar tepesinde yer alan bu kaleden geriye sadece istinat duvarları ile oda temellerinin kalıntıları kalmıştır (Ramsay-Bell 1909, s. 279; Kurt, 2018, s. 57).

Şekil 28: Candartepe ve Madendağ (Gözdağ) görünümü (Akkuş-Kılıç, 2012, s. 2, 6).

Karadağ'ın batı yamacında bulunan Kızılhisar tepesinde de kale kalıntıları ile karşılaşmıştır. Kızılhisar tepesi üzerinde bulunan kale oldukça sarp, doğal korunaklı bir yapıya sahip ve Konya ovasına hâkim bir konumda yer almaktadır. Çok yüksek ve dik olmasından dolayı kaleye giden yol kayalıklardan oluşmaktadır. Binaların yıkık ve çalılarla kaplı olmasından dolayı hangi amaca hizmet ettiğini tespit etmek oldukça güçtür (Ramsay-Bell, 1909, s. 279; Kurt, 2012, s. 58). Kızıldağ üzerinde yer alan kale yapıları tamamen tahrip olmuş ve bu yapı kalıntıları kayalıklar ile örtülmüştür. Kısmen dış duvar kalıntıları gözlemlenebilmektedir (Ramsay-Bell, 1909, s. 280).

Şekil 29: Kızıldağ ve Kızılhisar'ın görünümü (Akkuş-Kılıç, 2012, s. 7-8).

Karadağ'ın güneyinde bulunan Başdağ tepesi üzerindeki kale ile çeşitli binalar ve büyük su havuzu, dağdaki kale yapılarının bugüne kadar gelmiş olan dört kale yapısı içinde en önemli olanlarıdır. Bu yapılar bir askeri kuvvetin konaklama yeri olduğu ve binalardan birinin de kışla niteliği taşıdığı düşünülmektedir. Başdağ'daki kale yapısı üç binadan oluşmakla birlikte, ikisi karşılıklı duran ikiz tepeler üzerinde ve üçüncüsü de bunların arasındaki vadiye kurulmuştur. Dördüncü yapı kalıntı ise volkan kraterindeki dairesel su

havuzudur (Resim) (Ramsay-Bell, 1909, s. 280; Eyice, 2012, s. 152; Kurt, 2012, s. 58-59). Başdağ'da iki zirvenin arasındaki belde büyük kare bir harabe yer almaktadır. Yapının güney tarafa açılan bir kapısı olup, dikdörtgen şeklinde bir orta avlu ve avlunun her iki yanında çok sayıda koğuş yer almaktadır. Yapının işlevi kesin olarak saptanamasa da bulunduğu konum ve koğuş sayısının fazlalığı nedeniyle askeri bir amaçla kullanılmış olduğu düşünülmüştür (Ramsay-Bell, 1909, s. 285; Eyice, 2012, s. 154; Kurt, 2012, s. 60).

Şekil 30: Başdağ Askeri Yapıları ve Roma Havuzu (İncekara-Aydağ, 2012, s. 235).

Havuz, buraya konuşlandırılan askeri kuvvet ve su havuzu ile etraftan toplanan sivil halkın su ihtiyacını karşılamış olabileceği tahmin edilebilir. Havuz, tepelerden inen dereler ve kar sularıyla beslenmektedir. Yağışlı mevsimde her iki havuz da su tutmakta, yağışsız geçen sonbahar ve yaz aylarında ise sadece kuzeydeki dikdörtgen formlu yapıda su kalmaktadır. Semavi Eyice, Başdağ kalesi ve havuzunu daha erken bir döneme, IV. veya V. yüzyıla tarihlendirmiştir (Ramsay-Bell, 1909, s. 280; Eyice, 2012, s. 155; Kurt, 2012, s. 60-61).

Başdağ yapıları, konumu gereği çevresini denetlemesi ve mimari özellikleriyle askeri bir istasyon görevi gördüğünü düşündürmektedir. Başdağ'daki bu yapı grubu, Antik Çağ'da olduğu gibi daha önceki zamanlarda önemli bir askeri üs görevi üstlenmiş olmalıdır. Yapıların yer aldığı bu bölge bir şehrin varlığını destekleyecek herhangi bir özellik taşımamakla birlikte Başdağ'ın güney eteklerinin büyük kısmı, ot, çalı ve fidanlardan başka hiçbir bitkinin yetişmesine imkân tamamlayan kayalık ve kurak bir alandır. Ayrıca Başdağ üzerinde dini işleve sahip olan herhangi bir yapı grubu tespit edilmemiştir (Kurt, 2012, s. 61).

3.3. İnanç ve Kült

İnsanlar, tarih sahnesine çıktıkları ilk zamanlardan itibaren doğa olaylarına müdahale eden, evreni şekillendiren ve olaylara yön veren üstün bir varlığın olduğuna inanmışlardır. Tanrı veya tanrıça olarak adlandırdıkları bu doğüstü güç için yaşam alanları dâhilinde tapınılacak alanlar oluşturmuşlardır. Kimi zaman bir ağaç ya da su kaynağı, kimi zaman bir dağ olan bu doğal alanlar kutsal mekânlar olarak kabul edilmiştir. İnsanlar, kutsal saydıkları bu mekânlarda tanrılarına/tanrıçalarına saygılarını göstermek için onlara çeşitli adaklar sunmuşlardır (Turgut, 2013, s. 1).

Dağlar, tarihin en erken evrelerinden bu yana insanların ilgisini çekmeyi başarmıştır. Erken evrelerde insanlar için yerleşim mekânları olan bu yerler, zamanla kutsal alan niteliği kazanmıştır. İlk insanlar için mağaralar, kayalıklar ve dağ etekleri yaşam alanları olmuştur. Evlerini dağların eteklerine kuran insanlar, zaman içinde güvenlik adına kalelerini de bu dağların en tepelerine inşa etmişlerdir. Eskiçağ toplumları dağları kutsalları arasına koymuşlardır. Onlar dağları ulaşılmaz, yüce ve esrarlı gördükleri için tanrılarını da bu yüksek doruklara yerleştirmişlerdir. Kimi zaman tanrı olarak kabul edilen dağlar, kimi zaman da tanrıların yaşadığı mekânlar olmuştur (Eliade, 2003, s. 61; Çevik, 2007, s. 175; Baş, 2013, s. 166).

Dağlar, tarihinin her döneminde dini hayatın merkezinde bulunarak kutsallar içinde yerini almıştır. Daha önceki dönemler için kesinlik olmasa da Neolitik dönemden itibaren insanların dağlar ve yanardağları kutsal olarak gördükleri düşünülmektedir. Bu düşünceyi Neolitik Çağ'a tarihlenen Çatalhöyük'te bulunan duvar resmindeki Hasandağ betimlemesi destekler niteliktedir. Eskiçağ toplumlarında tanrılarının gökyüzünde olduğuna inanılmıştır. Yine dağların gökyüzüne yakınlığı nedeniyle tanrısal varlıkların dağlarda bulunabileceği ve tanrılarının buralarda yaşayabileceği belirtilmiştir. Çoğunlukla da fırtına, şimşek ve ışık ile ilgili tanrılarının ikamet ettikleri yerler olmuşlardır. Kutsallık atfedilmesinde yine dağların içinde göğün kapısı ya da sarayı olduğunu düşüncesi de etkili olmuş olmalıdır. Dağların kutsal mekânlar oluşu sadece çok tanrılı dinlerde değil, tek tanrılı dinlerde devam etmiştir (Çevik, 2007, s. 175; Turgut, 2013, s. 105-106).

Dağlar, gökle yerin birleştiği noktalar olarak görüldüğü için çoğu toplum tarafından tanrılarının yeryüzüne indikleri ve insanlarla bir oldukları yerler olarak düşünülmüştür. Dağların aynı zamanda ruhlara, perilere ve devlere ev sahipliği yaptığına inanılmıştır. Bundan dolayı insanlar dağları kutsal yerler, tapınaklar, saraylar, kutsal şehirler ile özdeşleştirmişlerdir. Böylece dağlara tanrılarının kutsallığı adına tapınak ve manastır gibi mabetler inşa etmişlerdir. Şimşek

ve yağmur gibi hava olaylarının özellikle zirvelerde belirlemesi, ayin ve yağmur duaları gibi uygulamaların da dağlarda yapılmasını sağlamıştır (Eliade, 2003, s. 114; Baş, 2013, s. 168-169).

Dağların kutsal kabul edilmesi ve dağ kültü, Eski Yakındoğu dinleri ile Anadolu halklarının inançlarında oldukça yaygındı. Anadolu'nun coğrafi olarak engebeli platolara ve geniş dağ silsilelerine sahip olması, bölge halklarının tanrılara ibadet etmesi için uygun bir çevre de sağlamıştır (Byrce, 2003, s. 163; Bahar vd., 2018, s. 405).

Yazılı kaynaklardan Hititlerin de dağları kutsal saydıkları ve onlara taptıkları anlaşılmaktadır. (Akurgal, 2005, s. 120; Bahar vd., 2018, s. 405). Hititler, çoğu zaman dağların tanrı ya da tanrıların yaşadıkları yerler olduğuna inanmışlardır. Bu kutsal dağ inancı Hititlere yabancıdır ve dışardan gelmiştir. Mezopotamya toplumlarının sahip olduğu kutsal dağ inancı Hurri ve Kizzuwatna toplumları aracılığıyla Hitit dinine geçmiştir. Hititlerdeki kutsal dağ inancında Hurri geleneğinin yanında kendi izlerini de görmek mümkündür (Byrce, 2003, s. 163; Çevik, 2007, s. 178; Bahar vd., 2018, s. 405-406).

Hititlerin inanişına göre tanrılar yerüstü ve yeraltında yaşarlardı. Onlar için yeryüzündeki her kaya, dağ, ağaç, kaynak ve ırmak kenarında yaşayan bir tanrı veya ruh bulunmaktaydı. Birçok toplum gibi Hititlerde göklere yaşayan tanrıların olduğuna inanmış ve göklere en yakın olan dağları da onların yaşadığı yerler olarak görmüşlerdir. Hititler en yüce varlık olarak kabul ettikleri fırtına tanrısını göklere en yakın yerler olan dağların zirvesine yerleştirmişlerdir (Byrce, 2003, s. 150, 159).

Hititler, çoğu zaman tanrı olarak veya tanrılarının yaşadıkları mekânlar olarak kabul ettikleri dağları, ölen krallarının da yeni yaşam yerleri olduğuna inanmışlardır. Hitit kralı III. Hattuşili'nin, II. Şuppiluliuma'nın ölümünün ardından "Büyük babam Şuppiluliuma dağa ulaştığında" ifadesini kullanması, bu inancın varlığına kanıt niteliği taşımaktadır. Yine Hititler, ölen kralları için dağlarda ata kültleri oluşturmuşlardır (Turgut, 2013, s. 106).

Hititlerin dua metinlerinde ve devlet anlaşmalarında tanrısal dağların şahit olarak yer aldığı görülmektedir. Ayrıca Hititler tarafından gerçekleştirilen birçok ritüelde de tanrısal dağlara sunu yapılmıştır (Byrce, 2003, s. 163; Bahar vd., 2018, s. 406). Yine Hititlerin metinlerinden dini ritüellerinin ve festival kutlamalarının bir bölümünün dağlarda gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Hititlere ait belgelerden çok sayıda kutsal dağın varlığı öğrenilmektedir (Bahar vd., 2018, s. 406).

Hititlerde kült merkezi olarak sadece başkent Hattuşa değil, bunun yanı sıra Hitit ülkesinin hemen her yerine yayılan kutsal mekânlar söz konusuydu. Bunlar içinde su kültüyle ilgili olan su kaynakları ve ırmaklar, ata veya dağ kültüyle ilişkili olduğu sanılan mekânlar bulunmaktaydı (Turgut, 2013, s. 105; Bahar vd., 2018, s. 408). Hititlerin dağ kültü ve dağ tanrılarına verdikleri önem sayesinde sınırlarındaki çok sayıdaki dağı tanrışallaştırılarak, kutsal mekânlar haline getirmişlerdir. Bu dağlara kimi zaman tanrıların oturduğu tahtlar, sunaklar, işlenmiş veya işlenmemiş huwaşi taşları ile çeşitli kült yerleri oluşturmuşlardır (Turgut, 2013, s. 561).

şekil 31: Karadağ- Mahalaç Kilisesi, Hitit sunağı üzerine inşa edildiği düşünülen kilise (İncekara-Aydal, 2012, s. 234).

Hititler kurulduğu dönemden itibaren Karaman'ın da içinde bulunduğu Konya ovası devlet için önemli bir bölge olmuştur. Hititlerin bölgeyi hakimiyetleri altına almalarından sonra bölge, dini merkez niteliği kazanmıştır. Yine burada da tanrıları için çeşitli kutsal mekanlar oluşturularak, bu mekanlarda dini ritüeller gerçekleştirilmiştir (Turgut, 2013, s. 561). Karadağ'ın üzerinde Hititlere ait kalıntıların bulunması, Hititler döneminde dağın kutsal sayıldığı ve çeşitli dini ritüellere ev sahipliği yaptığının akla getirmektedir. Karadağ'ın Hitit metinlerinde geçen kutsal dağlardan biri olan şarlaimi Dağı olabileceği düşüncesi de bulunmaktadır (Garstang, 1944, s. 29; Turgut, 2013, s. 113). Her ne kadar Hitit dönemi metinlerinde Karadağ'ın ismi kesin olarak saptanamasa da Hititlere ait kalıntıların varlığı, dağın kutsallığına işaret etmekte ve dağın üzerinde mevcut çok sayıda mabedin yer alması,

dağın Hitit sonrası dönemde de kutsallığını koruduğunu göstermektedir (Turgut, 2013, s. 565).

Karadağ'ın en yüksek tepsi olan Mahalaç ve diğer tepelerinde Hitit döneminden kalma yazıtlar ve sunakların varlığına dair buluntular tespit edilmiştir. Mahalaç Tepesi'nde yer almakta olan kilise yapısının da Hititlerden kalma bir tapınak/sunak yapısının üzerine inşa edildiği düşünülmektedir (Ramsay-Bell, 1909, s. 505; Eyice, 2012, s. 15; Turgut, 2013, s. 561). Yapılan çalışmalar ile de Karadağ ve çevresinde yer almakta olan höyüklerden, bölgenin erken dönemlerden itibaren yerleşim almaya başladığı ve Tunç Çağı'nda da yüksek oranlara ulaştığı anlaşılmıştır (Turgut, 2013, s. 565).

Karadağ ve Kızıldağ buldukları düz ovoid aniden yükselen yapıları ile bölgede yaşayan insanların dikkatini çekmiş olmalıdır. Erken tarihli bu toplumlar için dağların etkileyici yüksekliği ve kudretli görünümü, kutsal olarak görülmesini sağlamıştır. Krallar da bu kutsal olarak kabul ettikleri alanlara kendi simgelerini yerleştirmişlerdir. Daha sonra gelen nesiller de bu simgeleri kutsal semboller olarak görmeye devam etmiştir. Kutsal alanlar, insanların bölgeyi yaşamsal alan olarak seçmelerini sağlayan önemli bir faktör olmasında etken olması gerekmektedir (Şerifoğlu-Küçükbezi, 2019, s. 187).

Dağ kültü geleneği, Hititlerden sonra Anadolu'da varlığını sürdüren toplumlardan tarafından da benimsenerek, devam ettirilmiştir. Frig ve Roma döneminde dağ kültürüne dair örnekler görülebilmektedir. Frigler, ana tanrıçaya ait kaya tapınaklarını dağlar üzerine kurmuştur. Aynı zamanda Frigler, dağları sadece tanrı/tanrıçaları ile sınırlandırmıyor ve ölülerinin mezarlarını da dağa benzetiyorlardı. Roma döneminde de ana tanrıça tapınımı görülmekle birlikte bu tanrıçalarına tapınaklar inşa edilmiş ve dağlar üzerine yazıtlı adaklar yapılmıştır. Roma döneminde sadece tanrıçalar için değil, tanrılar adına da dağ kültleri bulunmaktadır. Yine dağlar, tanrıların doğum yeri anlatılarına konu olduğu gibi heykellerinin bulunduğu mabetlerde olmuşlardır (Çevik, 2007, s. 176-180).

Karadağ çevresinde yaşayan erken dönem insanları için Karadağ her zaman kutsal sayılmış, her zirvesi sunu yeri olarak kullanılmıştır. Bu durum sonraki yıllarda gelen insanlar tarafından da devam ettirilmiştir. Karadağ üzerinde "Binbir Kilise" olarak isimlendirilen çok sayıda yapı grubu bulunmaktadır. Bu yapılar, dağın en yüksek noktası Mahalaç Tepesi'nde, değişik yükseltilerinde ve vadilerinde yapılmış birçok kilise, bazilika, şapel, manastır, mezar yapısı, sarnıç, konut ve askeri yapılar bulunmaktadır. Yapılar özellikle Madenşehir köyü, Yukarı Ören ve Değle köylerinde yoğunluk göstermektedir. Bu yapılar bazilikal, yonca,

serbest haç, Latin haçı, çokgen ve karışık planlı olarak inşa edilmiştir. Bölgedeki yapıların tarihsel süreç içerisindeki başlangıç ve bitiş tarihleri kesin olarak bilinmemekle birlikte 4. ve 9. yüzyıllar arasına tarihlendirilmektedir. Karadağ, Hititler tarafından kutsal kabul edilmiş bir dağdır. Mahalaç tepesinde bulunan Hiyeroglif kitabe bunu göstermektedir. Ayrıca Başdağ'da bulunan askeri yapıların tarihi Bizans devrinden daha önceye gitmektedir (İncekara-Aydal, 2012, s. 211-212, 236).

Şekil 32: Karadağ Binbir Kilise yapıları (İncekara-Aydal, 2012, s. 225, 227, 232, 238-239).

SONUÇ

Karaman'ın kuzeyine konumlanan Karadağ, birbirini etkileyen ve farklı zamanlar da gerçekleşen dört volkanik patlama sonucunda meydana gelmiştir. Karadağ, tek bir koni görünümünde olsa da aslında Mahalaç Tepesi (2288 m), Kızıl Tepe (2211 m), Yellibel Tepe (2200 m) ve Başdağ Tepe (2230 m) olmak üzere çeşitli tepeler ve vadilerden ibarettir. Karadağ üzerinde gelişmiş volkanik birimler, derince yarılmış vadiler, ana volkanla birleşmiş koniler ile ayrı yükselen volkanik alanlar ve alçak tepelik alanlar gibi birimler görülmektedir.

Karadağ, sınırları içinde kaldığı Karaman ilinin sahip olduğu karasal iklim özelliklerini taşımaktadır. Kışları soğuk ve yağışlı, yazları ise sıcak ve kurak geçen bölgede karasal iklimin etkisi ile bozkır (step) bitki örtüsü yaygınlık göstermektedir. Karadağ'ın bitki örtüsünün oluşumunda bulunduğu coğrafyanın etkilerinin yanı sıra kendine has özelliklerinden kaynaklı olarak farklılıklar da gözlemlenebilmektedir. Karadağ'ın kendine özgü farklı jeolojik, jeomorfolojik, iklimsel yapısı ve bitki örtüsü sayesinde çok sayıda canlılığın da yaşam alanı olmuştur. Karadağ, bulunduğu coğrafyanın yanı sıra Akdeniz geçiş

sahasının etkilerini ve kendi yapısal özelliğini bir arada barındığı için flora ve fauna açısından çeşitlilik göstermektedir.

Yine içinde bulunduğu coğrafya gereği bölgede akarsular oldukça az ve de küçüktür. Bölgedeki en önemli akarsuları Deliçay, Gödet Çayı, İbrala Deresi ve Kocadere oluşturmaktadır. Karadağ ve çevresinin jeolojik yapısı, yağış azlığı ve topografik yapısı, bölgede sürekli akarsuların oluşmasını engellemiştir. Her ne kadar Karadağ'da sürekli olmasa da geçici akarsuların varlığı görülmektedir. Toprak yapısı olarak çeşitliliğe sahip olan Karadağ ve çevresinde, kireçsiz kahverengi topraklar, kahverengi topraklar, kırmızı kahverengi toprak, regosol topraklar, alüvyal topraklar, kolüvyal topraklar ve hidromorfik topraklar bulunmaktadır.

Karadağ'ın çevresi tarihin en erken evrelerinden itibaren insanlar için yerleşim alanı olmuştur. Epipaleolitik dönemde başlayan yerleşim serüveni Neolitik, Kalkolitik, Erken Tunç Çağı gibi prehistorik evlerde olduğu gibi günümüze kadar kesintisiz devam etmiştir. Karadağ'ın bulunduğu alanda çok sayıda tarihöncesini temsil eden yerleşimler tespit edilmiş olup, bu yerleşimlerin sayılarında Tunç Çağı'nda dikkat çekici bir şekilde artmıştır. Tunç Çağı yerleşimlerinin özellikle Karadağ'ı çevreler nitelikte eteklerine yoğunlaştığı gözlemlenmektedir.

Eski Konya Gölü'nün çekilmesinin ardından Karadağ çevresi verimli tarım arazilerine dönüşmüştür. Bu geniş düz ovalık alanlar, insanlar için erken evrelerden günümüze kadar devamlı olarak tarım faaliyetleri için kullanılmıştır. Karadağ'ın çevresi, verimliliği sayesinde tarım ürünleri bakımından yüksek potansiyele sahiptir. Geniş tahıl ürünleri yelpazesinin yanında sebze ve meyve ürünleri de yeterli ölçüde yetiştirilebilmektedir. Özellikle Karadağ volkanik arazisi, bağcılık için oldukça uygun koşullar sunması, tarihin evrelerinden itibaren insanların burada yoğun üzüm yetiştiriciliği yapmasını sağlamıştır. Arkeolojik ve filolojik verilerden, bölgenin erken ve geç evrelerindeki tarımsal faaliyetlerine ve yetişen ürünlerine ulaşabilmekteyiz.

Bölge, tarımsal faaliyetlerinin yanı sıra hayvancılık içinde oldukça uygundur. Hayvanlar için sunduğu geniş mera ve çayır alanları sayesinde bölge, hayvancılık içinde yüksek verime sahiptir. Bölge halkı hayvanlardan et, süt, deri ve yün gibi ürünler elde etmekteydi. Bu ürünler bölge halkının temel geçim kaynağını oluşturmaktaydı. Yine hayvancılık faaliyetlerinin de erken dönemlerden itibaren bölgede başladığı ve kesintisiz her dönem devam ettiğini arkeolojik buluntulardan ve belgelerden öğrenebilmekteyiz.

Karadağ'ın flora ve fauna bakımından oldukça zengin olması, bölgede yaşayan insanların her devirde yaşamını etkilemiştir. İnsanlar, bitkilerden ve hayvanlardan çeşitli alanlarda yararlanmıştır. Öncelikli temel besin ögesi olan bitki ve hayvanlar, ihtiyaçlara göre farklı alanlarda kullanılmışlardır. Hitit ve sonraki Anadolu halklarının kaynaklarından bitkilerin; tedavilerde, büyü ve ritüellerde, boyama işlemleri gibi çeşitli şekillerde kullanıldığı öğrenilmektedir. Yine hayvanlardan elde edilen et, süt, deri ve yün gibi ürünlerin yanında güçlerinden yararlanılmış ve dini ritüellerde kurban edilmişlerdir.

Karaman, coğrafi konumu sayesinde Orta Anadolu ve Akdeniz bölgeleri arasında bir kavşak noktası durumdadır. Bu konumu ile prehistorik evrelerden bu yana ticari ve kültürel olarak canlı bir bölge olmuştur. Ayrıca sağladığı kolay ulaşım olanakları ve yeterli yiyecek-su kaynakları ile sıkça tercih edilen rotalar içinde yerini almıştır. Prehistorik dönemlerde Orta Anadolu'nun Akdeniz ve Çukurova'dan Mezopotamya'ya kadar uzanan ticari yolları, Karaman üzerinden Silifke'ye bağlanarak sağlamıştır. Bu ticari yollar sonraki dönemlerde de aynı rotalar üzerinden gerçekleştiği için Karaman bölgesi, önemini her dönem korumayı başarmıştır. Bölgenin tarım ve hayvanlık faaliyetleri açısından yüksek verimliliğe sahip olması, ticaretinde temelini oluşturmuştur. Ticareti yapılan ürünler içinde; yoğunluğu tarım ürünleri (özellikle tahıl ürünlerinin) almakla birlikte, hayvanlar ve hayvanlardan elde edilen ürünler bulunmaktadır.

Ovaya hâkim ve stratejik bir noktada konumlanan Karadağ, bölgenin güvenliğinin sağlanmasında oldukça önemli bir rol oynamıştır. Öyle ki dağın üzerinde dört ayrı kale yapısının varlığı tespit edilmiş olup, bu kalelerin erken evrelere tarihlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Hitit devletinin güvenlik ve askeri faaliyetleri için sınırları içinde kalan dağlık alanlarda yerleşim kurdukları bilinmektedir. Karaman'ın Hititlerin erken dönemlerinden itibaren devlet sınırları içinde yer alması, Karadağ'ın güvenlik ve askeri amaca yönelik hizmet etmiş olmasına işaret etmektedir. Karadağ üzerinde Hitit dönemine ait kalıntıların saptanması ve kale yapılarının tarihinin erken dönemlere kadar götürülmesi de bu düşünceyi desteklemektedir.

İlk medeniyetler, dağları gökyüzüne ve tanrıya yakın olarak gördükleri için kutsal saymışlardır. Çoğu zamanda dağlar doğrudan tanrı sıfatı ile nitelendirilmiştir. Karadağ, çevresinde bulunan erken tarihli halklar için her zaman kutsal görülmüş olmalıdır. Hititlerin metinlerinden sınırlarında bulunan dağların çoğunu kutsal saydıkları ve onları tanrılaştırdıkları anlaşılmaktadır. Karadağ'ın bu dönemde hangi isimle anıldığı tam olarak netleştirilebilmiş olmamakla birlikte yapılan çalışmalarda Hitit dönemine tarihlenen

sunaklarının varlığından bahsedilmiştir. Karadağ'ın kutsallığı erken dönemlerden başlayarak sonraki evrelerde de devam etmiştir. Dağın üzerinde geniş alanlara yayılmış ve daha geç döneme tarihlenen çok sayıda dini yapının bulunması, bu durumu açıklamaktadır.

Karadağ'ın bulunduğu ova, Eski Konya Gölü'nün içinde kalmaktaydı. Gölün kuruması beraberinde bu geniş ovanın verimli araziler olmasını sağlamış ve birçok su kaynağını bölgede bırakmıştır. Karadağ'ın fiziki yapısı, yağışın fazla olduğu zamanlarda geçici akarsuların oluşumuna olanak sağlamaktaydı. Dağın eğimli yamaçları, oluşan geçici akarsuların suyunu ovaya taşımaktadır. Taşınan bu sular, göllenen alanlara rahatça ulaşabilmekteydi. Böylece bölgede insanların rahatlıkla tarım yapacakları imkânlar ortaya çıkabilmekteydi. Tarım faaliyetlerinin ovalık alanda yoğun olarak yapılmasının yanı sıra Karadağ'ın yamaçları da teraslama yapılarak tarıma açılmaktaydı. Öyle ki volkanik bir alan olan Karadağ ve çevresi, bağcılık faaliyetlerinin de yoğun olarak yapılabilen bir bölge olmasını sağlamıştır.

Karadağ ve çevresi, Orta Anadolu ve Akdeniz bölgelerinin kesişim noktasında kaldığı için iki bölgenin de özelliklerini bünyesinde barındırmaktaydı. Bundan kaynaklı olarak bölgede çok sayıda bitki ve hayvan topluluğu yaşamaktaydı. Aynı zamanda Karadağ'ın fiziki yapısı, çok sayıda canlıların yaşam alanı olmasına imkân tanımaktaydı. Yetişen bitki ve hayvanlar, insanların temel gıda ihtiyacını karşıladıkları gibi diğer ihtiyaçları doğrultusunda ham madde olarak da kullanılmaktaydılar. Bölge halkı için avantaj sağlayan bu çeşitlilik, aynı zamanda tarım ve hayvancılık faaliyetlerine de öncülük etmiştir. Karadağ ve çevresi, değindiğimiz üzere tarım için uygun araziler sağlamasının yanında hayvan yetiştiriciliği içinde yeterli koşullara sahipti. Karadağ'ın çevresinde olduğu gibi üzerinde de hayvanların otlanabileceği alanlar bulunmaktaydı. Böylece bölgenin geçmişten günümüze kadar temel geçim kaynağını, bölgenin sahip olduğu tarım ve hayvancılık potansiyeli belirlemiştir. Karadağ'da yıllar içinde ormanlık alanların azalarak step alanların çoğalması, hayvancılık faaliyetlerinin yoğunlukla ve eski dönemlerden itibaren yapıldığına da kanıt niteliği taşımaktadır. Yine Ticari rotalar üzerinde avantajlı bir konumda olan bölge, her dönem canlılık göstermiştir. Ticaretin canlılık gösterdiği bölgede, ticari gelirin tamamına yakını tarım ve hayvancılıktan elde edilen ürünlerin oluşturduğu anlaşılmaktadır.

Tunç Çağı boyunca güvenlik algısı ve savunma sistemleri gelişme göstermiştir. Başta yerleşimler korunaklı yerlere kurulup savunmaları güçlendirilirken, askeri faaliyetler için dağlık araziler ve stratejik noktalara kale/kule yapıları inşa edilmiştir. Yine bu evrede Anadolu'da dağ tanrıları/tanrıçaları ve dağlara kurulan ibadet mekanlarının varlığı dikkat

çekmektedir. Karadağ, bulunduğu ovaya hâkim ve stratejik bir notada konumlanmaktadır. Karadağ'ın bu özelliği, Tunç Çağı insanın dikkatini çekmiş olmalıdır. Ayrıca dağın yüksekliği, halk tarafından kutsal görülen dağ tanrıları/tanrıçaları içine girmesini sağlamıştır. Böylece bölgeye yerleşen halklar için Karadağ, çoğu zaman tehlikelere karşı korunabilecekleri bir sığınak olurken, çoğu zamanda kutsalları ve ibadet ettikleri mekanları olmuştur. Bu özelliklerinin yanında Karadağ ve çevresi, insanların yaşamaları için oldukça elverişli şartlar sunmaktaydı.

Bölgenin yerleşim alanı olma için sağladığı geniş tarım alanları, verimli iklim koşulları, kolay sulama koşulları ve uygun ulaşım imkanlarını yanında Karadağ'ın da önemli bir etken olduğunu görmekteyiz. Karadağ, başlıca güvenlik ve askeri faaliyetler için stratejik bir konumdaydı. Çevresinde kurulan yerleşimlerin güvenliğini sağlayabilecek şekilde ovaya hâkimdi. Aynı zamanda ovadan birdenbire yükselen yapısı ile geçmiş toplumların tanrıları ile buluştukları nokta olmuştur. Böylece Karadağ'ın üzeri tanrılar için yapılacak mabetler adına uygun bir alan haline gelerek bu özelliğini uzun zamanlar koruyabilmiştir. Karadağ ve çevresi, bitki ile hayvan çeşitliliği bakımından da insanların hayatlarını kolaylaştıracak imkanlar sunmuştur. Bu çeşitliliği, bölgenin tarım ve hayvancılık için uygun koşullarına katkı sağlamıştır. Bölgenin kolay ulaşım ağı sağlaması ve önemli ticaret yollarına yakınlığı ile konumu özelleşerek, her dönemde uğrak bir kavşak noktası olmayı sürdürmüştür.

KAYNAKÇA

- Adak, M. (2021). Coğrafyanın Karamanoğulları'nın Siyasi Hayatına Etkisi, *USAD*, 14, 314-344.
- Akış, H. (2019). Karaman-Karadağ Bölgesindeki Bazı Doğal Boya Bitkileri ile Doğal Tekstil Materyallerinin Boyanması. Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Isparta.
- Akkuş, A. (1987). Karadağ'ın Jeomorfolojisi. Selçuk Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi, İstanbul: 1, 35-44.
- Akkuş, A. ve R. Kılıç. (2012). Karadağ'ın Doğal ve Kültürel Varlıkları, *Karadağ'ın Fiziki Coğrafyası*, (ed. M. Alkan ve Ö. Koçak), 2-21, Karaman: Orman ve Su İşleri Karaman Müdürlüğü.
- Aktüre, S. (1997). *Anadolu Bronz Çağı Kentleri*, Ankara: Türk Tarih Vakfı Yayınları.
- Akurgal, E. (2005). *Anadolu Kültür Tarihi*, Ankara: TÜBİTAK Yayınları.
- Alp, S. (2001). *Hitit çağında Anadolu Çivi yazılı ve hiyeroglif yazılı kaynaklar*, Ankara: TÜBİTAK Yayınları.
- Alparslan, M. ve M. Alparslan. (1999). Tarhundassa'nın Lokalizasyonunda Yeni Adımlar. *Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü*. 7, 14.
- Alparslan, M. (2013). Bir İmparatorluğu Ayakta Tutabilmek: Ekonomi ve Ticaret. *Hititler: Bir Anadolu İmparatorluğu*. (ed. M. Alparslan ve M. Alparslan). İstanbul: YKY.
- Atila, N. (2018). Hititlerde Kentsel Yapı: Hattuša, Şapinuva, Şarišša, Tapikka ve Alacahöyük. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Doktora Tezi. Ankara.
- Aşçı, N. (2022). Antik Çağ Anadolu'sunda Hayvanlar, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale.
- Aşkın, E. (2014), Karaman İli ve Mersin İli Mut İlçesi Antik Dönem Yerleşimleri ve Yerleşim Düzenlemesi Arkeolojik Yüzey 2013 Araştırması. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1 (XXXII), 201-214.

- Aşkın, E. (2015). Karaman İli ve Mersin İli Mut İlçesi Antik Dönem Yerleşmeleri ve Yerleşim Düzenlemesi Arkeolojik Yüzey Araştırmaları 2014 Çalışmaları. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2(XXXIII), 101-114.
- Aşkın, E., M. Kurt, M. Alkan, H. Körsulu, H. E. Ergürer, H. Ergürer, H. (2017). Karaman İli ve Mersin İli Mut İlçesi Antik Dönem Yerleşimleri ve Yerleşim Düzenlemesi Arkeolojik Yüzey Araştırması 2016 Yılı Çalışmaları. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*. 1 (XXXV), 411-424.
- Aşkın, E., M. Kurt, M. Alkan, H. Körsulu, H. E. Ergürer, H. Ergürer, H. (2019). Karaman İli ve Mersin İli Mut İlçesi Antik Dönem Yerleşimleri ve Yerleşim Düzenlemesi Arkeolojik Yüzey Araştırması 2018 Yılı Çalışmaları. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*. 1(37), 493-506.
- Aşkın, E. ve M. Kurt. (2019). Antik Dönemde Karaman (Boratinon Oros) ve Çevresinde Tarımsal Üretim. *Selevcia*, IX, 111-146.
- Atakuman, Ç., T. E. Tanyeri, D. Erdem, İ. Koç. (2006). *Hititler*. Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Avcı, M. (2004). Karacadağ ve Karadağ Volkanlarının Bitki Örtüsü. İstanbul: Çantay Bilgisayar Sistemleri ve İletişim Teknolojileri San. ve Ltd. Şti.
- Bahar, H. (1999). *Demir Çağında Konya ve Çevresi*. Konya: Sel-ün. Vakfı Yayınları.
- Bahar, H. (2000). 1998-1999 Yılı Konya-Karaman İlleri Yüzey Araştırmaları. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2(XVIII), 189-204.
- Bahar, H. (2001). Konya-Karaman İlleri Yüzey Araştırmaları 2000. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2(XIX), 257-270.
- Bahar, H. (2002). Tarhuntaşşa Araştırmaları 1994-2002. *Beşinci Hititoloji Kongresi Bildirileri*, 83-117.
- Bahar, H. (2002,). Konya-Karaman Yüzey Araştırması. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2(XX), 171-180.
- Bahar, H. (2003). Konya-Karaman Bölgesi Yüzey Araştırmaları 2002. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1(XXI), 203-216.
- Bahar, H. (2004). Konya ve Karaman İlleri Yüzey Araştırmaları 2003. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1(XXII), 341-354.

- Bahar, H. (2005). Konya-Karaman İlleri ve İlçeleri 2004 Yılı Yüzey Araştırmaları. *Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1*(XXIII), 95-105.
- Bahar, H. (2005a). Tarhuntaşsa Araştırmaları 1994-2002. *V. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri*, Ankara. 83-117.
- Bahar, H. (2006). Konya-Karaman İlleri ve İlçeleri Yüzey Araştırması 2005. *Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1*(XXIV), 481-500.
- Bahar, H. (2007). Konya-Karaman Yüzey Araştırmaları 2006. *Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1*(XXV), 235-254.
- Bahar, H. (2008). Konya ve Karaman İlleri ve İlçeleri 2007 Arkeolojik Yüzey Araştırması. *Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1*(XXVI), 117-134.
- Bahar, H. (2009). Konya ve Karaman İlleri ve İlçelerinde Arkeolojik Yüzey Araştırması 2008. *Araştırma Sonuçları Toplantısı, 3*(XXVII), 415-434.
- Bahar, H. (2010). Konya ve Karaman İlleri ve İlçeleri Yüzey Araştırmaları 2009. *Araştırma Sonuçları Toplantısı, 2*(XXVIII), 303-320.
- Bahar, H. (2013). Konya-Karaman İlleri ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırmaları 2012. *Araştırma Sonuçları Toplantısı, 2*(XXXI), 256-271.
- Bahar, H., M. Turgut ve B. Küçük. (2018). Hititlerde Yerleşim Yeri: Kutsal Dağ İlişkisi Üzerine Bir Mesafe Önerisi, *SEFAD* 39, 403-424.
- Bahar, H. (2019). *Eskiçağ Uygarlıkları*. Konya: Kömen Yayınları.
- Bahar, H. ve Ö. Koçak, (2004). *Eskiçağ Konya Araştırmaları 2*. Konya: Kömen Yayınevi.
- Bahar, H. ve H. G. Küçükbezci, (2011). 2010 Yılı Konya ve Karaman İlleri ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması. *Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1*(XXIX), 97-116.
- Baird, D. (2007). Pınarbaşı. (ed. M. Özdoğan, ve N. Başgelen) *Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa'ya Yayılımı: Yeni Kazılar Yeni Bulgular* (285-311). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Bardakçı, K. ve A. Bardakçı. (2019). Prehistorik (Tarih Öncesi) Dönemlerde Karaman ve Yakın Çevresinin Maden Kaynakları. *Karaman Araştırmaları I*, (ed. H. Muşmal, E. Yüksel ve M.A. Kapar) İstanbul, 265-271.

- Baş, M. (2013). Dinlerde ve Geleneksel Türk İnanışlarında Dağ Kültü. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 165-178.
- Baytop, T. (1984). *Türkiye’de Bitkiler ile Tedavi*. İstanbul: Nobel Tıp Kitapevi.
- Bell, G. ve W. Ramsay. (1909). *The Thousand and One Churches*. London: Hodder and Stoughton.
- Biricik, A. S. (1992). Büyük Konya Kapalı Havzası ve Hotamış Gölü. *Türk Coğrafya Dergisi*, 27, 41-57.
- Bryce, T. (2003). *Hitit Dünyasında Yaşam ve Toplum*. (çev. M. Günay) İstanbul: Dost Kitabevi.
- Can, Z. (2019). Karaman İlinde Kullanılan Bitkisel Halk İlaçları. *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*. Yüksek Lisans Tezi. Karaman.
- Carruthers, D. (2003). Hunting and herding in central Anatolian prehistory: The 9th and 7th millennium sites at Pınarbaşı. *University of Edinburgh*. Doktora Tezi. Edinburg.
- Çevik, N. (2007). Dağlardaki Tanrılar ve Tanrı Dağlar, *Belkıs Dinçol ve Ali Dinçol’a Armağan*, İstanbul: Ege Yayınları, 175- 194.
- Delen, K. (2005). Karaman İl Merkezinin Beşerî ve Ekonomik Coğrafya Özellikleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Yüksek Lisans Tezi. Konya.
- Eliade, Mircea (2003). *Dinler Tarihine Giriş*. (çev. Lale Arslan). İstanbul: Kambur Yayinevi.
- Erginöz Şahinbaş, G. (2022). Hitit Dönemi Anadolu’sunda Tıbbi Faaliyetler, *Anadolu Tıbbi Dergisi*, 1, 33-43.
- Ermin, Ahmet, *Karadağ Volkanının (Karaman) Jeomorfolojik Özellikleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2005.
- Eyice S. (2001). Kale, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kale> (01.03.2023).
- Eyice, S. (2014). *Karadağ (Binbir Kilise) ve Karaman Çevresinde Arkeolojik İncelemeler*. Karaman: Karaman Belediyesi Kültür Yayınları.

- Erkocaoğlu, F. (2018). Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS) Metodolojisinin Karadağ (Karaman) ve Yakın Çevresinin Fiziki Coğrafyasına Uygulanması. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*. Yüksek Lisans Tezi. Konya.
- Fairbairn, A. S., E. Jenkins, D. Baird, G. Jacobsen (2014). “9th millennium plant subsistence in the central Anatolian highlands: new evidence from Pınarbaşı, Karaman Province, Central Anatolia” *Journal of Archaeological Science*, 41, 801-812.
- Faydaoğlu, E., Sürücüoğlu S. (2011). Geçmişten Günümüze Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin Kullanılması ve Ekonomik Önemi. *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 11 (1): Kastamonu, 52-67.
- French, D. (1964). Canhasan 1963 and 1964. *Türk Arkeoloji Dergisi*, 2(XIII), 27-31.
- French, D. (1968). Canhasan 1966. *Türk Arkeoloji Dergisi*, I(XV), 69-73.
- French, D. (1968). Canhasan-Karaman 1967. *Türk Arkeoloji Dergisi*, I(XVI), 89-94.
- French, D. (1972). Canhasan 1970. *Türk Arkeoloji Dergisi*, I(XIX), 93-94.
- Garstang, J. (1944). The Hulaya River Land and Dadassas a Crucial Problem In Hittite Geography. *journal of Near Eastern Studies*, 3(1), 14-37.
- Gökçek, L. G. (2004). Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda (M.Ö. 1975-1723) Anadolu'da Hayvancılık ve Hayvan Ticareti. *Archivum Anatolicum*, 7, 1, 59-78.
- Gökçek, L. G. ve O. Abacı. (2019). *Anadolu'nun Eskiçağ Tarihi*. İstanbul: Değişim Yayınları.
- Güler, İ., (1993). Karaman: *Ahval-i İctimaiyye Coğrafiyye ve Tarihiyyesi*. Ankara: TTK.
- Güneri, S. (1989). Orta Anadolu Höyükleri, Karaman-Ereğli Araştırmaları. *Türk Arkeoloji Dergisi*(XXVIII), 97-144.
- Gurney, O. R. (2001), *Hititler*, (Çev. P. Arpaçay), Ankara: Dost Yayınevi.
- Işık, F. (1994). Karadağ (Karaman) Civarının Jeolojisi ve Mineralojik-Petrografik İncelemesi Yüksek Lisans Tezi. Konya.
- İncekara H. İ. ve S. Aydal. (2012). Karadağ'ın Doğal ve Kültürel Varlıkları, *Karadağ'ın Fiziki Coğrafyası*, (ed. M. Alkan ve Ö. Koçak), 2-21, Karaman: Orman ve Su İşleri Karaman Müdürlüğü.

- Kamış, Y. (2018). Eminler Höyük 2016 ve 2017 Yılları Yüzey Araştırmaları. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 3(36), 503-512.
- Kamış, Y. (2019). Eminler Höyük ve Karaman Ovası Yüzey Araştırmaları 2018 Yılı Çalışmaları. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 3(37), 511-520.
- Karağuz, G. ve Doğanay, O. (2003). M.Ö. II. Binden Bizans Dönemine Kadar Orta Anadolu'nun Güneyinden Akdeniz Kıyılarına Uzanan Yol Ağı Üzerine Düşünceler *Olba*, X, 1-42.
- Karağuz, G. ve Kunt, H. G. (2004). *Eskiçağ Kaleleri Orta Anadolu'nun Güney Kesimi*, Çizgi Kitapevi, Konya.
- Karağuz G. ve K. Özcan. (2007). Hitit İmparatorluk döneminde Anadolu yerleşme Sistemine İlişkin Hipotetik Yaklaşımlar: Tarhuntassa Eyaleti Yerleşme Sistemi, Studi Micenei Ed Egeo-Anatolici, XLIX, VI Congresso Internazionale di Ittitologia Roma, 5-9 settembre 2005(ed. A. Archi), 463-477.
- Karağuz, G. (2013). Tarhuntaşa ve Konya-Karaman Araştırmaları Üzerine. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*(30), 41-54.
- Kejanlı, T. (2005). Anadolu'da İlk Yerleşmeler ve Kentleşme Eğilimleri. *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları*. 89-97.
- Kurnaz A., T. E. Babür. (2018). "Flora-Fauna ve endemik türlerin ekoturizm ürünü olarak kullanılması: Datça Yöresi Örneği", *Mesleki Bilimler Dergisi*, 7, 2, 410-419.
- Kurt, M. (2007). *Eskiçağda Karaman*. Ankara: Murta Kitabevi.
- Kurt, M. (2009). Karaman'da Eski Çağlara Ait Kültürel Unsurlar ve Turizm Açısından Önemi. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*(21), 165-196.
- Kurt, M. (2011). *Antik Çağda Karaman (Laranda) ve Yakın Çevresi*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Kurt, M. (2012). "Tarihi ve Arkeolojik Açından Karaman-Karadağ'a Genel Bir Bakış", *Höyük Dergisi*, 5, Ankara. 45-68.
- Kurt, M. (2019). 19. Yüzyıl Batı Seyahatnameleri ile Tarihi Coğrafya Eserlerine Göre Antik Çağda Karaman, *Seyahatnamelerde ve Tarihi Coğrafya Eserlerinde Karaman* (11-68), (ed. M. A. Kapar), İstanbul: Palet Yayınları.

- Kocatürk, Y. A., H. S. Şanlı. (2019). “Doğal İndigo ve Zerdeçal ile Boyanan Yün Liflerinin Subjektif ve Objektif Değerlendirilmesi”. *Ulakbilge*, 43, 899-911.
- Koçak, S. (1999). Karaman Yöresinde Etnobotanik Bir Araştırma. *İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Macqueen, J.G. (2015). *Hititler ve Hitit Çağında Anadolu*, (Çev. E. Davutoğlu), Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2015.
- Mellaart, J. (1955). Iron Age Pottery From Southern Anatolia. *Bulleten*, XIX(74).
- Mellaart, J. (1958). Second Mikkenium Pottery From The Konya Plain And Neighbourhood. *Bulleten*, XXII(87).
- Mellaart, J. (1963). Early Cultures Of the South Anatolian Plateau II. *Anatolian Studies*, XIII, 199-236.
- Mellaart, J. (1967). *Çatalhöyük A Neolithic Town in Anatolia*. Thames and Hudson, London.
- Mert, H. H., Y. Doğanak ve S. Başlar. (1992). Doğal Boya Eldesinde Kullanılan Bazı Bitkiler, *Çevre Dergisi*, 5, 14-17.
- Murat L. ve F. Katırcıoğlu. (2006). Hitit Döneminde Anadolu’da Tıp, IX. *Türk Tıp Tarihi Kongresi Bildirileri*, Kayseri, 71-82.
- Muşmal, H. ve E. Koç. (2019), 19. Yüzyıl Batı Seyahatnameleri ile Tarihi Coğrafya Eserlerine Göre Antik Çağda Karaman. *Seyahatnamelerde ve Tarihi Coğrafya Eserlerinde Karaman* (119-172) (ed. M. A. Kapar), İstanbul: Palet Yayınları.
- Müller-Karpe, A. (2002). Kuşaklı-Şarişsa Yukarı Ülke’de Bir Kült Merkezi, Maşathöyük Kaşka Sınır Bölgesinde Bir idare Merkezi, *Hititler ve Hitit İmparatorluğu Bin Tanrılı Halk*, Kunst-und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland, Bonn, 470-474.
- Ocakverdi H. ve Ünal A. (1991). Karadağ’ın (Karaman) Bitki Sosyolojisi ve Bitki Ekolojisi Yönünden İncelenmesi. *Türk J. Bot*, 15(2), 79-106.
- Özdoğan, M. (2002). Köyden Kente Kalkolitik Çağ, *Arkeoatlas 1*, 110-129.
- Özaytekin, H. (2002). Karadağ (Karaman) Volkanitleri Üzerinde Oluşan Toprakların Fiziksel, Kimyasal, Minarolojik Özellikleri ve Sınıflandırılması. Doktora Tezi. Konya.
- Özgüç, T. (2002). Asur Ticaret Kolonileri: Kültepe-Kaniş. *Arkeoatlas Dergisi 3*, 10-17.

- Özgüç, T. (2002a). Maşathöyük: Kaşka Sınır Bölgesinde Bir İdari Merkezi, *Hititler ve Hitit İmparatorluğu Bin Tanrılı Halk. Hititler ve Hitit İmparatorluğu Bin Tanrılı Halk*, Kunst-und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland, Bonn, 466-467.
- Öz, E. (2011). Kültepe Tabletlerine Göre Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Anadolu'da Üzüm Yetiştiriciliği ve Bağcılık. *Akademik Bakış Dergisi*, 5, 9. 285-294.
- Öz Kiriş, E. (2020). *Kültepe Metinleri Işığında Eski Anadolu'da Tarım ve Hayvancılık*. Ankara: TTK.
- Polat, B. (2005). Karaman İli Dini Tarihi ve Günümüz İnanç Coğrafyası. *Karaman Tarihi ve Kültürü* (s. 591-688). içinde Karaman: Karaman Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Reyhan, E. (2009). Hititlerde Devlet Geliri, Depolama ve Yeniden Dağıtım. *Akademik Bakış Dergisi*, 2, 4, 157-174.
- Seeher, J. (2002). Hattuşa-Boğazköy, Hitit Devletinin Başkenti, Kentin Gelişimi ve İmparatorluk Metropolü Oluşu, *Hititler ve Hitit İmparatorluğu Bin Tanrılı Halk*, 460-463.
- Sevin, V. (2003). *Anadolu Arkeolojisi*. İstanbul: Der Yayınları.
- Sezer, A. Y. (2012). Karaman İlinin Endemik ve Nadir Bitkileri. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Sözen, M., Karataş, A., Kumlutaş, Y., Koçak ve Ö. Akkuş. (2012). Karadağ'ın Doğal ve Kültürel Varlıkları, *Karadağ'ın Fiziki Coğrafyası*, (ed. M. Alkan ve Ö. Koçak,), 92-163, Karaman: Orman ve Su İşleri Karaman Müdürlüğü.
- Strabon. (2015) *Geographika: Antik Anadolu Coğrafyası (XII, XIII, XVI)*, (çev: A. Pekman). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Şerifoğlu, T. E. (2018). Aşağı Göksu Arkeolojik Kurtarma Yüzey Araştırması Projesi 2017 Sezonu ve Çevre Bölgelerdeki İncelemeleri Sonuçları. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 3(36), 449-466.
- Şerifoğlu, T. E. (2019). Taşeli Karaman Arkeoloji Projesi 2018 Arazi Çalışması Sezonu. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 3(37), 451-466.

- Şerifoğlu, T. E. ve H. G. Küçükbezi. (2019). Taşeli-Karaman Archaeological Project: The First Two Seasons, *The Archaeology of Anatolia: Recent Discoveries (2017–2018)*, III, 175-192.
- Tapur, T. (1998). “Eski Konya Gölü ve Çevresinin Fiziki Coğrafya Özellikleri”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Yüksek Lisans Tezi. Konya.
- Tapur, T. (2009). *Karaman: Şehir Coğrafyası*, Konya: Çizgi Yayınevi.
- Tapur, T. (2017). Karaman Çevresindeki Tarihi Yerleşim Alanları. *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*. 12, 24, 101-114.
- Tuncer, H. (2020). Hitit Çivi Yazılı Metinlerde Dokuma. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Turgut, M. (2013). Hitit Dini Düşüncesinde Kutsal Mekanlar M. Ö. 1600-M. Ö. 1200. *Selçuk Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü*. Yüksek Lisans Tezi. Konya.
- Turgut, M. (2013a). Konya ve Karaman Çevresinde Hitit Dağ Kültürünün Yansımaları. *Nejat Göyünç Armağanı*. Konya. 559-574.
- Turgut, M. (2019). Tarhuntaşsa Araştırmalarında Karaman’ın Önemi. *Karaman Araştırmaları I*, (Ed. H. Muşmal, E. Yüksel ve M.A. Kapar) İstanbul, 485-492.
- Uca, A. ve Ülker, A. (2015). Karaman Suğla Gölü Hakkında Çıkarılan Bir İrade-i Seniyye ve Verilen İmtiyaz. *Tarihin Peşinde Dergisi*. 13, 13-50.
- Uysal, A. (1969). Karadağ ve çevresinin jeomorfolojik incelemesi. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi*.
- Uysal, Abdullah, N. Alodalı ve M. Demirci. (1992). *Dünü ve Bugünüyle Karaman: Kültür-Tarih-Coğrafya*, Konya: Emre Kültür Derneği.
- Ünal, A. (1980). “Hitit Tıbbının Ana Hatları”, *Bellekten*, VLIV, 175, 475-495.
- Ünal, A. (2002). *Hititler Devrinde Anadolu I*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Ünal, A. (2012). Karadağ’ın Doğal ve Kültürel Varlıkları, *Karadağ’ın Fiziki Coğrafyası*, (ed. M. Alkan ve Ö. Koçak), 32-62, Karaman: Orman ve Su İşleri Karaman Müdürlüğü.
- Ünar, Ş. (2018). “Arkeolojik ve Filolojik Veriler Işığında Hitit Çağı Florası, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü”, Doktora Tezi, Ankara.

- Watkins, T. (1996). *Excavations at Pınarbaşı: The Early Stages-On the Surface: Çatalhöyük 1993–95*, (ed. I. Hodder) 47–58, Cambridge: McDonald Institute for Archaeological Research; London: British Institute of Archaeology at Ankara.
- Watkins, T. (1998). “Pınarbaşı, Karaman Province: Investigating The Beginnings of Settlement in Central Anatolia”, (Ed. R. Matthews) London: Ancient Anatolia.
- Yavuzaslanoglu, E. ve M. Yavuz. (2012). Karaman’ın Tarım Turizmi Yönünden Potansiyeli. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 14 (22): 31-33.
- Yeğenoğlu, S., B. Sözen Şahne, E. Ulutaş. (2016). Hitit Uygarlığında Bitkilerin Yeri, *Lokman Hekim Dergisi*, 6(3): 117-120.
- Yurdakul, Ş. (2019). Antik Çağda Karaman’ın (Laranda) Ulaşım Açısından Oynadığı Rol ve Önemi. *Karaman Araştırmaları I*. (ed. H. Muşmal, E. Yüksel ve M. A. Kapar), İstanbul. 559-578.

İnternet Kaynakçası

- KTB: <https://karaman.ktb.gov.tr/TR-130877/osmaniye-guney-hoyugu.html> (05.04.2022).
- KTB: <https://karaman.ktb.gov.tr/TR-130878/sinneli-hoyuk.html> (05.04.2022).
- KTB: <https://karaman.ktb.gov.tr/TR-130879/sisan-hoyuk.html> (05.04. 2022).
- TAY:[http://tayproject.org/TAYages.fm\\$Retrieve?CagNo=2449&html=ages_detail_t.html&layout=web](http://tayproject.org/TAYages.fm$Retrieve?CagNo=2449&html=ages_detail_t.html&layout=web) (04.04.2022).
- KTSO: <https://www.ktso.org.tr/UserFiles/File/2019%20YILI%20Ekonomik%20Envanter.pdf> (01.03.2023).
- HM: <https://www.hittitemonuments.com/karadag/index-t.htm> (05.07.2023).